

FORSKNINGS-
AVDELNINGENS
ARBETSRAPPORTSERIE

NR 50

ERSTA SKÖNDAL HÖGSKOLA

50

RESEARCH
DEPARTMENT'S
WORKING PAPERS

NO 50

ERSTA SKÖNDAL UNIVERSITY COLLEGE

Vidgade cirklar

– En kritisk granskning av arbetsmarknadsprojektet
Skapa goda cirklar

CHARLOTTE ENGEL

ERSTA SKÖNDAL HÖGSKOLA
2007

ARBETSRAPPORTSERIE NR 50

Vidgade cirklar

En kritisk granskning av arbetsmarknadsprojektet
Skapa goda cirklar

Charlotte Engel

Stockholm, februari 2007

Publicerad av Forskningsavdelningen, Ersta Sköndal högskola
Copyright © 2007 Författare
ISSN

Omslag:
Tryck: Elanders Gotab AB, Stockholm 2007
Produktion: Sari Nurminen

FÖRORD

Den forskning som bedrivs inom forskningsavdelningen vid Ersta Sköndal högskola är i första hand inriktad på studier av det civila samhället. Organisationer, verksamheter och insatser studeras med särskilt fokus på olika aspekter av det civila samhällets sociala innebörder.

Inom avdelningen bedrivs även utvärderings- och uppföljningsstudier av insatser och verksamheter inom både ideell och offentlig sektor. Att utföra sådana studier är ett både spännande och komplicerat inslag i avdelningens verksamhet. Utvärderingar utförs på uppdrag av olika uppdragsgivare och intressenter, på olika arenor och utifrån olika ansatser. Detta kan ibland bidra till att uppdragsgivare inte uppfattar att förväntningarna på uppdragets genomförande eller utvärderingens resultat har infriats. Vid forskningsavdelningen förs ett ständigt pågående samtal runt de, ofta återkommande, frågor som olika utvärderingsuppdrag aktualiserar. Den följande rapporten utgör ett illustrativt exempel på den process ett utvärderingsuppdrag utgör: från att uppdraget planeras och att det genomförs till att det avslutas och uppdragsgivarens kommentarer och synpunkter skall beaktas och bemötas. Granskningen av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar som bedrivits inom ramen för en ideell förening - Spånga Blåband - har genererat en rad reaktioner och kritiska kommentarer från uppdragsgivaren. I den här arbetsrapporten har vi, förutom utvärderingen, valt att publicera såväl uppdragsgivarens synpunkter på denna utvärdering som den ansvariga forskarens bemötande av dessa synpunkter. Vår förhoppning är att rapporten på så vis skall bidra till och stimulera diskussionen runt utvärderingar och utvärderingars olika dilemman, inte minst i ideella organisationer och så kallade non-profitorganisationer.

Lars Svedberg

Forskningsföreståndare,
professor

INNEHÅLL

FÖRORD	3
INLEDNING	7
Social ekonomi – en definition	7
Rapportens material och disposition	9
ARBETSMARKNADSPROJEKTET SKAPA GODA CIRKLAR	13
Att definiera projektets syfte	16
Att identifiera projektets målgrupp	17
Tre återkommande teman	21
Metodutveckling – motivationsarbete	24
IMPLEMENTERING AV PROJEKTET	26
Arbetsmarknadsprogrammet Skapa goda cirklar	27
Hunddagiset Lyktstolpen	28
Café Söderhöjd	28
Sociala kooperativ för arbetsträning, rehabilitering, praktik – och bedömning?	29
Folkrörelsenätverket	30
PROJEKTETS MÅLUPPFYLLELSE	34
Arbete	35
Praktik	36
Utbildning	38
Pension och sjukbidrag	38
Avslutade ärenden	38
Söker inte socialbidrag eller har flyttat	38
Antal deltagare	39
SKAPA GODA CIRKLAR – ETT ARBETSMARKNADSPROJEKT INOM DEN SOCIALA EKONOMIN?	46
Behovet av utvärdering	47

Svårigheten att utvärdera arbetsmarknadsprojekt	48
Slutord	50
REFERENSER OCH BILAGOR	52
Bibliografi	52
Bilaga Avtal	54
Appendix 1. Kommentarer från Erik Lindberg, Skapa goda cirklar	56
Appendix 2. Bemötande av Erik Lindbergs kommentarer från Charlotte Engel	65
PUBLIKATIONER FRÅN FORSKNINGSAVDELNINGEN	70
Skriftserie	70
Arbetsrapportserie	71
Särtrycksserie	73
Metodbokserie	73
Övriga publikationer i urval	73

INLEDNING

Forskningsavdelningen vid Ersta Sköndal högskola har haft uppdraget att utvärdera det av Europeiska socialfonden finansierade arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar. Det övergripande syftet med projektet har varit att medverka till att långtidsarbetslösa personer med invandrarbakgrund, genom praktik eller arbete, återförs till arbetsmarknaden. Projektet har pågått mellan åren 2003 och 2005. Forskningsavdelningens utvärdering av Skapa goda cirklar har hittills resulterat i två delstudier, *Före- och efter...* (2003) samt *Mot hundra procent?* (2004). Syftet med den inledande delstudien var framför allt att belysa Skapa goda cirklar ur tre olika perspektiv. Delstudien lyfte bland annat fram och diskuterade förväntningar och farhågor som projektet i ett inledande skede väckte hos projektets personal och deltagare samt hos handläggare inom stadsdelsförvaltningar som remitterade deltagarna till projektet. Det huvudsakliga syftet med den följande delstudien var att beskriva hur projektet hade utvecklats med fokus på vad som betecknades som projektspecifikt, framför allt hur arbetet med ett planerat folkrörelsenätverk hade fortskridit. Denna rapport, *Vidgade cirklar – en kritisk granskning av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar*, utgör forskningsavdelningens tredje och avslutande delstudie inom ramen för utvärderingen av projektet. Det övergripande syftet med denna rapport är att med utgångspunkt från de två tidigare delstudierna och från en avslutande studie beskriva och analysera arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar. Utifrån detta övergripande syfte är det framför allt tre frågor som rapporten fokuserar:

- Hur har implementeringen av projektet genomförts?
- Har projektet uppnått sina uppställda mål?
- Hur har projektet uppnått sina mål i jämförelse med andra arbetsmarknadsprojekt med inriktning mot samma eller en liknande målgrupp?

ESF-rådets strukturfondsprogram Växtkraft mål 3 har prioriterat projekt från den sociala ekonomin. I rapporten förs därför, mot bakgrund av det övergripande syftet, en diskussion om hur projektet Skapa goda cirklar kan förstås inom ramen för denna så kallade sociala ekonomi. Följande avsnitt är att se som en kort introduktion till den diskussionen.

Social ekonomi – en definition

Enligt en vedertagen definition från regeringskansliet beskrivs social ekonomi på följande sätt:

Med social ekonomi avses organiserade verksamheter som primärt har samhälleliga ändamål, bygger på demokratiska värderingar och är organisatoriskt fristående från den

offentliga sektorn. Dessa sociala och ekonomiska verksamheter bedrivs huvudsakligen i föreningar, kooperativ, stiftelser eller liknande sammanslutningar. Verksamheter inom den sociala ekonomin har allmännyttan eller medlemsnytta, inte vinstintresse, som främsta drivkraft.¹

Med *sambället* avses verksamheter som är inriktade på ett gott liv för varje enskild människa i den eller de grupper som verksamheterna är avsedda för. Med *demokratiska värderingar* avses att det är vad målgruppen vill och behöver som är styrande för verksamheten. Att verksamheten är *organisatoriskt fristående* innebär inte bara att den har en egen självständig organisation, utan också att den utgår från medlemmar eller andra intressenter utanför den offentliga sektorn. Med *sociala verksamheter* avses slutligen att man använder sig av mellanmänniska resurser som ideellt arbete, vilja och förmåga att samarbeta, solidaritet med mera. Utmärkande för social ekonomi generellt sägs vara att inte bara målen är sociala utan också att man i större utsträckning än i andra slags verksamheter använder sociala resurser. Med sociala resurser menas bland annat ideellt engagemang och arbete, personliga relationer och förtroende, förmåga till samarbete och kunskap om demokratiskt beslutsfattande (Slutrapport 1999:38–45). Victor Pestoff, professor i statskunskap samt i social ekonomi, betonar demokratiaspekten och medborgarna som medproducenter i produktionen av offentliga tjänster. Participation ger, menar han, makt och kontroll i ett deltagande med andra.² Lars Bryntesson, tidigare ordförande i Arbetsgruppen för social ekonomi och dess utveckling, talar om verksamheter inom social ekonomi som sådana som är ”goda för våra medmänniskor” och som ger möjlighet för medborgare att vara engagerade och få utlopp för det mänskliga behovet av att bry sig om. På så vis genererar den sociala ekonomin värden som den offentliga sektorn inte uppfattas kunna generera: delaktighet, entreprenörskap och underifrånperspektiv.³ Social ekonomi uppstår ofta, skriver arbetsgruppen, när människor vill förverkliga något de behöver och önskar. Verksamheterna ger människor möjligheter att tillgodose egna behov som annars inte skulle bli tillgodosedda, och de anses kombinera utförandet av välfärdstjänster med särskilda kvalitéer som kommer både deltagarna och det omgivande samhället till godo (Slutrapport 1999:45–57).

Det ideella mervärdet?

Verksamheter inom den sociala ekonomin förväntas tillföra ett mervärde, men vilket är då detta ideella mervärde? Det ideella mervärdet ligger enligt arbetsgruppen i en organisations förmåga att engagera människor utifrån en idé, ett behov eller ett problem. Mervärdet kan dels bestå av organisationens förmåga att engagera rent ideella insatser, dels av förmågan att skapa en atmosfär och en gemenskap som gör att de anställda bidrar med personligt engagemang och inlevelse (a.a:191). ”Det är svårt att tänka sig en verksamhet med inriktning mot social ekonomi som inte bygger på ideellt engagemang och ideellt arbete” (a.a:71). Men det är framför allt det ideella *oavlönade* engagemanget som sägs vara den sociala ekonomins unika bidrag. Verksamheter inom den sociala ekonomin antas alltså

¹ Definition enligt Arbetsgruppen om den sociala ekonomin och dess utveckling (1999).

² Föreläsning social ekonomi Graninge stiftsgård, 29–30 november 2005.

³ Föreläsning social ekonomi Graninge stiftsgård, 29–30 november 2005.

generera ett mervärde för den enskilda individen – som erbjuds möjlighet att delta i verksamheter som tillför mening i deras liv (a.a:76) men också för samhället, för ”det goda samhället” där engagerade medborgare skapar ett socialt kapital av ömsesidig tillit, gemensamma normer, solidaritet och medborgaranda.... (a.a:17).

Motiv för regeringen till att stödja verksamheter och organisationer inom den sociala ekonomin handlar om att ge stöd och stimulans till enskilda initiativ som har sina egna mål och drivkrafter, inte minst inom det offentliga välfärdsområdet. Arbetsgruppen identifierar en rad arbetsområden för social ekonomi: vård och omsorg om de äldre, vård och rehabilitering av missbrukare, vård och omsorg om äldre utlandsfödda (a.a:206) och inte minst förväntas den sociala ekonomin skapa nya arbetstillfällen, speciellt för grupper som är svaga på arbetsmarknaden (a.a:84). En grupp som ofta framhålls i samband med utvecklingen av social ekonomi är personer med utländsk bakgrund, inte minst mot bakgrund av att det i stor utsträckning ser ut att krävas okonventionella och nyskapande lösningar för att tillgodose behov av service och arbetstillfällen i gruppen (a.a:206). Det har varit ”goda projekt från den sociala ekonomin” som prioriterats inom strukturfondsprogrammet Växtkraft Mål 3, eftersom ideella organisationer antas kunna spela en särskild roll just genom att hitta nya former och arbetssätt bland annat inom arbetsmarknadsområdet. Verksamhet som betecknas som social ekonomi kan utnyttjas för kompetenshöjande insatser inom ramen för olika arbetsmarknadspolitiska program och på så vis göra människor mer anställningsbara, det vill säga bättre rustade att komma in på arbetsmarknaden och få en anställning (a.a:67). Social ekonomi antas på så vis fungera som en brygga från den ”andra” till den ”första” arbetsmarknaden, och underlätta för olika grupper att komma ut på den reguljära arbetsmarknaden. Från EU-håll hävdas att den sociala ekonomin är den bästa formen för en sådan övergång (a.a:160). Ideella organisationer antas dessutom kunna spela en särskild roll för välfärden genom att skapa trygghet. Ideella verksamheter styrs, menar man, i första hand av behoven hos de människor som deltar i verksamheten. På så vis får de kontroll och inflytande över beslut på ett annat sätt än vad som är möjligt i många privata och offentliga verksamheter (a.a:60).

Rapportens material och disposition

Frågorna i följande rapport besvaras av i huvudsak två olika materialgrupper. En första materialgrupp är material som producerats om och av projektet Skapa goda cirklar. Detta material består dels av material från tidigare genomförda delstudier,⁴ dels av projektets egen dokumentation i form av kontinuerliga rapporteringar till EFS-rådet, protokoll från personalmöten och fortlöpande information från projektet via mejl under arbetet med föreliggande utvärdering.⁵ En avslutande intervjuomgång med projektansvariga har av tidsmässiga skäl inte kunnat genomföras som planerat. En andra materialgrupp är rapporter från andra arbetsmarknadsprojekt som bland annat lyfter fram specifika erfarenheter av och svårigheter med att utvärdera just projekt av en sådan karaktär. För diskussionen om Skapa goda cirkels roll inom ramen för den så kallade sociala ekonomin utgår jag från den

⁴ För tillvägagångssätt och val av metod se respektive delstudie.

⁵ Jag har tyvärr inte fått möjlighet att under mitt pågående uppdrag ta del av Skapa goda cirkels egen utvärdering.

ovan nämnda slutrapporten från Arbetsgruppen om den sociala ekonomin och dess utveckling (1999).

Ansatsen i rapporten kan beskrivas som *komparativt granskande*. Denna ansats blir tydlig framför allt när projektets egen resultatredovisning granskas och ställs i relation till min analys av den, när projektets uppnådda resultat ställs i relation till de påtagliga svårigheter som enligt andra rapporter finns vid tolkningen av resultat från arbetsmarknadsprojekt men även när projektets karakteristika relateras till en vedertagen definition av social ekonomi. Rapporten är disponerad på följande sätt: Kapitel 1 presenterar projektet Skapa goda cirklar och speglar bland annat projektets syfte och målgrupp mot bakgrund av intervjuer genomförda med projektets egna medarbetare och remitterande handläggare vid tidigare utvärderingstillfällen. Tre i intervjuerna återkommande teman presenteras kort. Resultat från genomförda projekt kan dels granskas mot bakgrund av hur de metoder som utvecklats implementerats vid projekttidens slut, dels mot bakgrund av projektets avrapporterade måluppfyllelse. Kapitel 2 redogör för och diskuterar implementeringen av Skapa goda cirklar med speciellt fokus på folkrörelsenätverket medan kapitel 3 granskar och analyserar projektets måluppfyllelse. Kapitel 4 diskuterar projektet inom ramen för den sociala ekonomin, framför allt de svårigheter som är förbundna med utvärdering av arbetsmarknadsprojekt och hur vi mot bakgrund av detta kan förstå resultaten från projektet Skapa goda cirklar. Men innan vi går vidare till kapitel 1 är det av intresse att belysa vissa förutsättningar för det genomförda utvärderingsuppdraget.

Utvärderingens förutsättningar

Genomförandet av ett utvärderingsuppdrag kan beskrivas som en process som utvecklas och tar form allt eftersom arbetet fortskrider. Utformningen av denna rapport är därför en konsekvens av föregående delstudier och av diskussioner med projektledningen runt utformningen av dessa studier och de resultat de genererat. Utvärderingen av projektet Skapa goda cirklar kan beskrivas i tre steg.

Ett första steg var den inledande överenskommelsen mellan Skapa goda cirklar och forskningsavdelningen. Vid ett inledande möte diskuterade projektansvarig och jag som ansvarig forskare tillsammans igenom de önskemål och tankar som fanns inför utvärderingen av projektet. Mot bakgrund av denna diskussion och givna ekonomiska ramar utformade jag ett förslag för hur en utvärdering under tre på varandra följande projektår skulle kunna genomföras. Projektledningen fick därefter möjlighet att kommentera förslaget, varefter ett avtal om utvärdering enligt den överenskomna mallen slöts mellan projektansvarig och forskningsledaren vid Sköndalsinstitutet.⁶ Enligt avtal skulle en första och en andra delstudie utgå från en kvalitativ metod. Intervjuer med anställda och ett urval av deltagare inom projektet samt med remitterande handläggare från berörda stadsdelförvaltningar skulle bland annat lyfta fram inledande förväntningar och farhågor inför projektet men även spegla i vilken mån dessa inledande antaganden vid ett andra utvärderingstillfälle infriats eller inte. En tredje och avslutande delstudie skulle i huvudsak fokusera det projektspecifika målet att bygga upp ett folkrörelsenätverk genom vilket arbetsmarknaden så att säga skulle öppnas upp för projektets långtidsarbetslösa

⁶ Se bilaga.

deltagare. Den tredje delstudien skulle ha ett jämförande perspektiv och ställa Skapa goda cirklar i relation till andra projekt med en likartad målgrupp.

Ett andra steg var projektledningens kommentarer till den första delstudien och en därpå följande diskussion. Diskussionen resulterade i en överenskommelse att den andra delstudien skulle utformas på ett annat vis än i det slutna avtalet. En synpunkt på den första delstudien var att den inte var projektet till nytta, och att man från projektets sida önskade en rapport som skulle vara användbar i mer informativt syfte.⁷ Av särskilt intresse var att de projektspecifika inslagen uppmärksammades, bland annat metodutvecklingen för samarbete mellan frivilliga organisationer och arbetsmarknad, sjukvård och offentlig sektor.

Ett tredje steg var projektledningens kommentarer till den andra delstudien och den därpå följande diskussionen som resulterade i en överenskommelse att även den tredje och avslutande delstudien skulle utformas på ett annat vis än i det slutna avtalet. En synpunkt från projektledningens sida var att vissa teman som återkommit i intervjuerna med projektets egen personal och bland andra remitterande handläggare, hade hamnat ”utanför syftet att bedöma om projektet uppfyller sin målsättning”. Projektet hade, menar projektledaren, handlat om att göra deltagarna självförsörjande, och syftet med utvärderingen borde framför allt vara att analysera i vilken mån projektet lyckats uppnå detta mål. För att kunna tolka om resultat som presenterats från projektet är bra eller dåliga, måste dessa resultat dessutom jämföras med resultat från andra projekt.⁸ Vi beslutade gemensamt att den avslutande studien skulle omfatta fyra moment:

- en syntetisering av föregående delstudier
- en analys av projektets måluppfyllelse mot bakgrund av kvantitativa mått
- en jämförelse mellan projektets måluppfyllelse och andra arbetsmarknadsprojekt med inriktning mot samma målgrupp
- en diskussion om projektet Skapa goda cirklar inom ramen för den sociala ekonomin.

Jag menar att det har skett en förskjutning under projekttiden, där det inledande intresset för en kvalitativ studie efterhand har ersatts av ett ökat intresse för att mäta den faktiska effekten av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar. Jag menar att de olika steg som kännetecknat utvärderingen av Skapa goda cirklar kan hänga samman med att projektansvarigas bakomliggande syften eller önskemål för uppdraget förändrats under projekttidens gång. Den inledande överenskommelsen om en kvalitativ studie skulle kunna tolkas som en önskan om att utvärderingen skulle *generera ny kunskap* som kunde återföras till personalgrupp och ansvariga inom projektet. Kommentarer till den första delstudien ger för handen att man från projektets sida antingen inte ansett att studien genererat någon ny kunskap, alternativt att den kunskap som intervjuer med projektets egen personal, deltagare

⁷ Kanske kan detta vara en illustration av vad regeringens tillsatta *Arbetsgrupp för social ekonomi och dess utveckling* identifierat som en central fråga i diskussionen om forskning om föreningsliv, folkrörelser och Kooperation, nämligen balansen mellan forskningens frihet och förväntningar på att forskningsresultat skall vara direkt relevanta för den praktiska verksamheten (1999:151).

⁸ Kommentarer till utvärderingsrapport 1, från E. Lindberg 2004-03-31

och remitterande handläggare givit inte uppfattades som relevant.⁹ Det bakomliggande önskemål som kom till uttryck inför en andra delstudie var snarare *utåtriktad information och kunskapspridning* om hur projektarbetet fortskridit än att generera och återföra kunskap internt inom personalgruppen. Önskemålet för denna tredje och avslutande studie har blivit att påvisa de faktiska och enligt projektets måluppfyllelse¹⁰ positiva *effekterna* av den verksamhet som bedrivits. Detta önskemål skulle dels kunna tolkas som en konsekvens av att det projektspecifika folkrörelsenätverket (FRN), som enligt den ursprungliga planen skulle stå i fokus, inte har visat sig fylla den tänkta funktionen. Det skulle dessutom kunna tolkas som en önskan om ett material som bekräftar att Spånga Blåbandförenings arbetsmarknadsverksamhet¹¹ uppvisat goda resultat vilket skulle motivera bland annat stadsdelsförvaltningar och arbetsförmedlingar att fortsättningsvis köpa platser.

Ett huvudsakligt tema för denna studie har mot bakgrund av framför allt moment två och tre ovan kommit att bli generella svårigheter att utvärdera faktiska effekter av arbetsmarknadsprojekt för långtidsarbetslösa, i detta fall invandrade personer, med socialbidrag. En sådan svårighet är att få fram tillförlitliga kvantitativa resultat, en annan är att kunna tolka dessa resultat på ett adekvat sätt. Jag menar att granskningen av Skapa goda cirklar och projektets måluppfyllelse utgör en tydlig illustration av båda dessa svårigheter. Eftersom detta är svårigheter som finns oavsett om insatserna sker inom ramen för den sociala ekonomin eller inom offentlig sektor står de i fokus för den avslutande diskussionen om Skapa goda cirkels roll inom den sociala ekonomin.¹²

⁹ I ansökan om medel från ESF-rådet måste uppgifter om extern utvärdering av projektet lämnas. Detta innebär att projekt måste genomföra sådan utvärdering, oavsett om eget intresse för detta finns eller inte. Kanske kan vissa omständigheter tolkas som att projektledningens intresse för den genomförda utvärderingen varit begränsat. Möjligheten att enligt avtal få en muntlig avrapportering av genomförda delstudier har inte utnyttjats. Kommentarer till de båda inledande utvärderingarna har kommit mig till handa först cirka ett år efter studiernas genomförande. Bortsett från att personalgruppen diskuterat genomförda utvärderingar för att kunna lämna dessa kommentarer finns inget i projektets dokumentation exempelvis från personalmöten som visar att resultat eller frågor som artikuleras i delstudierna varit föremål för vidare diskussion.

¹⁰ Projektets måluppfyllelse diskuteras grundligt i kapitel 3.

¹¹ Spånga Blåbandförenings (SBB) arbetsmarknadsverksamhet består dels av det implementerade projektet Skapa goda cirklar och de(t) sociala kooperativ som utvecklats inom ramen för detta, dels av det nya EFS-finansierade Växtkraft Mål 3-projektet Skola för arbete som drivs i samarbete mellan SBB, Hjulsta skolor samt stadsdelsförvaltning och arbetsförmedling i Stockholmsförorten Spånga–Tensta.

¹² Detta innebär att bland annat metodutvecklingen i den undervisning som bedrivits inom projektet inte kommer att presenteras eller granskas närmare.

ARBETSMARKNADSPROJEKTET SKAPA GODA CIRKLAR

Ur ett internationellt perspektiv har Sverige på kort tid förvandlats till ett av världens mer mångetniska länder. På 1990-talet förvandlades Sverige i långt större utsträckning än övriga Norden till ett invandrarland (Ruth 2001). Möjligheterna för inrikes och utrikes födda skiljer sig emellertid inom en rad områden i samhället. Även om det idag finns tecken som tyder på att den trettioåriga nedåtgående trenden i *sysselsättning* för utrikes födda kan ha brutits är skillnaden i sysselsättning fortfarande stor och invandrades sysselsättning koncentreras till vissa branscher (huvudsakligen med okvalificerade uppgifter till låga löner) oavsett kompetens och tidigare yrkeserfarenhet (Rapport Integration 2002; Bevelander 2002). Diskrimineringen på arbetsmarknaden är att betrakta som ett faktum – och den ökar ju mindre lika sig själva den svenska majoritetsbefolkningen uppfattar den aktuella etniska gruppen (Lange 1998; Höglund 1998; Hjern 2002). ”För att öppna Sverige för mångfald” krävs enligt Rapport Integration (2002:25), ”att vi synliggör den strukturella diskriminering som vilar på normer, regler och förhållningssätt i vårt samhälle.” *Boendesegregationen* förekommer i hela riket och uppdelningen efter socioekonomiska och/eller etniska gränser är särskilt tydlig i storstäderna. Ett faktum är att ökad sysselsättning bland boende i utsatta områden åtminstone inte på kort sikt ger någon utdelning i form av ökad ekonomisk standard, något som betecknas som särskilt allvarligt med tanke på den framtida utvecklingen av boendesegregationen (Rapport Integration 2002; Vogel, Hjern & Johansson 2002). Såväl situationen på arbetsmarknaden som boendesituationen är faktorer som inverkar menligt på invandrades *hälsa*. Risken att må dåligt är tre gånger större bland utrikes födda än inrikes födda, och skillnaden blir tydlig inte minst avseende psykisk ohälsa. Att leva i social och ekonomisk utsatthet och att vara föremål för diskriminering bidrar till ökad ohälsa. Invandrade kvinnor löper generellt större risk än invandrade män att må dåligt, vilket är en effekt av bland annat en låg social status (Törnell 2003; SOU 1998:43; SOU 2000:91; Bollini & Siem 1995; Rapport Integration 2002). Det finns ett antagande om en underliggande *rasism* i Sverige – och om att denna måste synliggöras, granskas och diskuteras. I dagsläget uppfattas oviljan att göra så som ett faktiskt hinder mot framväxten av ett mångkulturellt, jämlikt och demokratiskt samhälle (se t.ex. Wigerfelt & Wigerfelt 2001; Sawyer 2001). Många av dem som idag är ställda utanför arbetsmarknaden deltar i vuxenundervisning, framför allt i svenska och vanligen Svenska för invandrare (sfi). Undervisningen bedöms ha dålig måluppfyllelse, vara föga arbetsinriktad och sällan varvad med praktik (Integrationsverket 2002; Rapport Integration 2002). Trots att många mår dåligt är de studerande sällan föremål för medicinska eller rehabiliterande insatser. Integrationspolitikens viktigaste uppgift är enligt Integrationsverket att skapa förutsättningar för individer att försörja sig på sitt ordinarie arbete och på rätt kompetensnivå. Integrationsverket betonar att insatser för integration bör fokusera på arbetsmarknaden. Insatserna skall möjliggöra invandrades inträde på arbetsmarknaden och

vidare avancemang till arbete som motsvarar den egna kompetensnivån (Rapport Integration 2002).

Rådet för Europeiska socialfonden i Sverige (ESF-rådet) driver Europeiska socialfondens program i Sverige. Växtkraft mål 3 är målprogrammet för sysselsatta och arbetslösa inom Europeiska socialfonden. Syftet med Växtkraft mål 3 är att bidra till att få fart på förnyelsearbetet i svenskt arbetsliv för att främja tillväxt och sysselsättning. Detta skall ske genom att bland annat erbjuda företag, offentlig sektor och organisationer möjligheter att ge människor chans att utveckla sin kompetens för att kunna motsvara de krav som uppstår i arbetslivet.¹³ Spånga Blåbandsförening¹⁴ beviljades medel från Europeiska socialfonden för att under åren 2003 till 2005 bedriva arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar. Projektets övergripande syfte har varit att medverka till att långtidsarbetslösa personer med invandrabakgrund skall återföras till arbetsmarknaden. Föreningen har sedan tidigare erfarenhet av att arbeta med personer med invandrabakgrund som står långt ifrån arbetsmarknaden. Ur föreningens arbete med flyktningmottagning¹⁵ växte arbetsmarknadsverksamheten *Nya möjligheter* fram.¹⁶ Uppdraget var att göra det möjligt för (främst) invandrare att bryta långvarigt socialbidragsberoende. Detta skulle ske genom språkstudier, kunskaper om svenska samhället och svensk arbetsmarknad, genom att ge självförtroende och framtidshopp samt stödåtgärder via AMI och sjukvården. Målet var att de flesta via studier, arbets- och språkpraktik skulle få ett arbete men vägen till självförsörjning skulle för vissa även kunna gå via sjukbidrag och lönebidragsarbete eller skyddad verksamhet i kommunens regi (Verksamhetsberättelse 2001, bil.5:2).¹⁷

Arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar uppvisade många likheter med föregående projekt och riktade sig på samma sätt till personer som stod långt från arbetsmarknaden, många av dem med varierande grad av hälsoproblem. Projektets övergripande syfte har varit att medverka till att långtidsarbetslösa invandrade personer, genom praktik eller arbete, skulle återföras till arbetsmarknaden. Genom att återföra deltagarna till arbetsmarknaden skulle projektet medverka till att ”bryta den onda cirkeln av socialbidragstagande – korta insatser – nytt socialbidragstagande”.¹⁸ ¹⁹ Cirkeln skulle även

¹³ www.esf.se

¹⁴ Spånga Blåbandsförening (SBB) grundades år 1900. Föreningen verkar för drogfrihet, social utjämning, fred och internationell solidaritet.

¹⁵ Flyktningverksamhet med rådgivningsbyrå och kurser ingår idag i SBB:s permanenta verksamhet.

¹⁶ Nya möjligheter bedrevs under år 2000 till 2002 av SBB i samarbete med Tollare folkhögskola, Skärholmens stadsdelsförvaltning, Mikaelikyrkan (Svenska Missionsförbundet) och NBV i Stockholms län. SBB hade det formella ansvaret för verksamheten.

¹⁷ Från hösten 2001 till hösten 2002 var verksamheten inriktad på undervisning i arbetslivssvenska eftersom arbetssökandet skedde via *Jobbcentrum* i Skärholmen. Jobbcentrum är en arbetssökarverksamhet som drivs av förvaltningen i samarbete med arbetsförmedlingen i Skärholmen, Liljeholmen, Arbetsförmedlingen rehabilitering samt tre stadsdelsförvaltningar. Jobbcentrums huvudsakliga åtagande är att ge alla nya arbetssökande som söker socialbidrag erbjudande om arbete eller annan sysselsättning inom fem dagar. År 2002 deltog runt 150 personer i verksamheten dagligen (Kvalitetsdokument Jobbcentrum i Skärholmen 2002, L. Thorsson, s.3).

¹⁸ Planering av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar Växtkraft mål 3, E. Lindberg 2002-07-25, s.1.

¹⁹ *Försörjningsstöd* är enligt nuvarande lagstiftning den korrekta termen för att beskriva det ekonomiska bistånd klienter får (Ekström 2005:8). Jag kommer emellertid att använda mig av *socialbidrag*, som på ett tydligare sätt visar att det är bidragsberoendet, och framför allt beroendet av socialbidrag, som projektet vill medverka till att minska.

kunna komma att brytas av sjukersättning eller sjukpension. Den bärande idén har varit att underlätta inträdet på arbetsmarknaden genom att utveckla metoder för samarbete mellan frivilliga organisationer och offentlig förvaltning, mellan arbetsmarknadsåtgärder/sociala åtgärder och sjukvård samt mellan folkrörelser och arbetsmarknad. Att utveckla ett folkrörelsenätverk samt att utveckla samarbetet med sjukvården beskrevs inledningsvis som Skapa goda cirklars projektspecifika inslag.²⁰ Projektet har genomförts i samarbete med fyra stadsdelsförvaltningar inom Stockholm stad: Skärholmen, Spånga–Tensta, Liljeholmen och Älvsjö. Stadsdelsförvaltningarna har också varit medfinansiärer.²¹

Projektet hade inledningsvis 4,95 tjänster och vid projekttiden slut 6,5 tjänster enligt följande:

- 1 tjänst för projektledare som även ansvarar för stödsamtal i samarbete med psykiatrikerkonsult samt för personalfrågor
- 1 tjänst för samordnare/arbetskonsulent
- 1,5 tjänst för arbetskonsulent
- 1,5 tjänst för lärare i svenska
- 1 tjänst för arbetslivsorientering, timplärare i data, timplärare i friskvård, ledare för matlagningsgrupp.²²

Skapa goda cirklars projektplan var utformad på ett sätt som i olika avseenden föreföll möta några av de brister som inledningsvis lyftes fram i detta kapitel. I projektet hade man för avsikt att erbjuda:

- undervisning i ”vardagssvenska” varvat med praktik
- undervisning i friskvård för att minska ohälsa genererad av (osunda) levnadsvanor
- samarbete med sjukvården för att skapa bättre förutsättningar att få vård på jämlika villkor och vid behov väl underbyggda utredningar om deltagarnas hälsa
- ökade möjligheter att komma ut i praktik och arbete genom ett folkrörelsenätverk som dessutom syftade till att öka engagemanget för ett mångkulturellt arbetsliv.

²⁰ Värt att notera är att även andra likartade projekt av samma syfte etablerat nätverk.

²¹ Värt att notera är att det i *Skärholmens* stadsdelsområde med drygt 31 000 invånare bor fler människor än genomsnittligt i Stockholms stad som är arbetslösa (3,9 % att jämföra med stadens 2,4 %), har socialbidrag (11,8 % mot 6,0 %) och har högre sjukfrekvens. Den genomsnittliga disponibla inkomsten för familjer med barn har haft den sämsta utvecklingen för Skärholmen av stadsdelarna i Söderort. Av stadsdelens 31 500 invånare är cirka 48 procent utrikes födda. Det talas cirka 74 olika språk och det finns totalt 82 nationaliteter inom Skärholmens församling. De största invandrargrupperna kommer från Irak, Finland och Turkiet. I *Spånga-Tensta* stadsdelsområde har runt 40 procent av de drygt 34 500 invånarna invandrabakgrund och de fem vanligaste ursprungsländerna är Irak, Somalia, Finland, Turkiet, Syrien och Iran. Andelen arbetslösa bland invånarna är 3,2 procent och 13,8 procent har socialbidrag. Invånarantalet i *Liljeholmens* stadsdelsområde är knappt 30 000. Av dessa är 18 procent av utländsk härkomst. 3,1 procent av invånarna är öppet arbetslösa och 4,9 procent har socialbidrag. I *Älvsjö* stadsdelsområde är andelen förvärvsarbetande bland de cirka 21 000 invånarna är hög och arbetslösheten låg, 2,3 procent. Invånarna i Älvsjö tjänar i genomsnitt mer än övriga Stockholmare och endast 3,1 procent har socialbidrag. 15 procent av invånarna har utländsk bakgrund.

²² Inledningsvis fanns en sjuksköterska anställd inom projektet. Under det andra projektåret ersattes denna tjänst av arbetskonsulent och friskvårdskonsulent och psykiatriker knöts på konsultbasis till projektet vissa timmar. Information av U-M Ceder Lindberg 2005-12-28.

Ambitionen i Skapa goda cirklar kan å ena sidan sägas ha varit att öka deltagarnas förutsättningar att komma in på arbetsmarknaden och att å andra sidan göra arbetsmarknaden mer benägen att ta emot dem.

Att definiera projektets syfte

Även om syftet med ett projekt är klart uttalat kan syftet tolkas och uppfattas på olika sätt. Skapa goda cirklars övergripande syfte har varit att medverka till att långtidsarbetslösa invandrade personer skulle återföras till arbetsmarknaden, men tidigare genomförda delstudier²³ visar att uppfattningarna om detta syfte varierade bland stadsdelsförvaltningarnas handläggare. Om vissa handläggare betonade att syftet med att placera någon inom projektet alltid och endast har varit att få ut deltagare i arbete, hade andra en motsatt uppfattning. Enligt dessa handläggare var syftet primärt sysselsättning, och därför skulle inga arbetslösa personer remitteras till Skapa goda cirklar. Andra uppfattningar var att projektet skulle fungera som ett mellansteg mellan arbetslöshet och arbetsmarknad eller som en utredningsarena som kunde ge bättre bedömningar av arbetsförmågan hos de klienter som remitterades dit. Även om Skapa goda cirklars övergripande syfte var att medverka till att långtidsarbetslösa personer skulle återföras till arbetsmarknaden finns olika formuleringar runt syftet som kan ha bidragit till en viss oklarhet. I de återkommande uppföljningarna till ESF-rådet uppges projektets mål vara att *aktivera* deltagarna, i andra sammanhang har arbete och/eller praktik även beskrivits som *delmål på väg mot* arbete och självförsörjning.²⁴ Mot bakgrund av detta kan man se att det finns ett grundläggande antagande om att insatser för att aktivera deltagare innebär att sannolikheten för deltagarna att återföras till arbetsmarknaden ökar. Kanske kan man säga att vissa handläggare utgått från det övergripande syftet – att deltagare genom projektet *skall inträda* på arbetsmarknaden och bli självförsörjande, medan andra snarare utgått från målet att deltagare skall aktiveras för att på så sätt *närma sig* arbetsmarknaden. En annan faktor som kan ha bidragit till en viss oklarhet om ett faktiskt inträde på arbetsmarknaden varit målet eller om projektet har haft andra mer socialt inriktade ambitioner, är den sociala dimension som funnits i projektet. Att medverka till att deltagarna skulle inträda på eller närma sig arbetsmarknaden har inte enbart varit en fråga om undervisning, praktik och tillfälliga arbetstillfällen. Det har även inneburit insatser på det sociala planet för att stärka deltagarnas självförtroende och ge ökade insikter om den egna situationen i Sverige.

I en första delstudie tonade bilden av ett ”tänka-annorlunda-projekt” fram. Personalen tecknade en å ena sidan mörk bild av deltagarnas situation – som en svag bortglömd grupp, i ett utanförskap dåligt integrerade i det svenska samhället. Å andra sidan fanns en tilltro till att detta var utanförskap som deltagarna i många stycken själva hade möjlighet att bryta. Orsakerna till utanförskapet tolkades snarare i individuella än strukturella termer. Det fanns enligt min åsikt en uttryckt önskan hos personalen att hjälpa deltagarna till ett *bättre* liv, ett liv där de vågat ta steget in i det svenska samhället. Ett annorlunda sätt att tänka, en förändrad (förbättrad) självbild och en ny förståelse för varför

²³ Engel, C. (2003) *Före – och efter... En utvärdering av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar* samt Engel C. (2004) *Mot hundra procent? En utvärdering av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar*.

²⁴ Med ”arbete” kan även avses korta, ibland mycket korta tillfälliga anställningar, något vi återkommer till i kapitel 3.

de mår dåligt var några av de faktorer som antogs bidra till att ett sådant steg skulle tas. ”Det viktigaste är att ändra tänkesättet för 90 procent” som en personal uttryckte det. Det har, menar jag, funnits en tydlig ambition att ge deltagarna en ny förståelse för den egna situationen samtidigt som betoningen av en sådan ambition tonas ner i projektledarens kommentarer till den inledande delstudien: personalens arbete har i första hand syftat till att finna en praktisk lösning i samarbete med varje deltagare och inte till att ”göra om dem”.²⁵ Det är i detta sammanhang intressant att notera att utvecklingen av metoder och strategier för att motivera deltagarna inledningsvis utgick från neurolingvistisk programmering, NLP. NLP beskrevs som en metod där olika strategier skulle *befrämja ett förändrat synsätt* hos deltagarna.²⁶ Även om projektledaren betonar att Skapa goda cirklar inte handlat ”om att höja deltagarnas lycka utan om att göra dem självförsörjande, ”²⁷ har den sociala dimensionen även kommit till uttryck genom att vissa deltagare funnits i verksamheten av helt andra skäl än arbete: som ”ren terapi”²⁸ eller i en ”livskvalitépraktik” där Skapa goda cirklar skulle få ersättning för deltagarna men utan vidare insatser att coacha dem vidare mot arbetsmarknaden.²⁹

Ambitionen att hitta nya metoder och strategier för att integrera deltagare på arbetsmarknaden har dessutom, menar jag, i kombination med en många gånger svår målgrupp bidragit till att gränsen mellan att vara ett reellt arbetsmarknads- eller socialpolitiskt projekt blivit något flytande. Målet att deltagarna skulle komma ut på arbetsmarknaden och/eller bli självförsörjande har av vissa uppfattats som i praktiken ouppnåeligt. Med en så svår målgrupp menar somliga att måluppfyllelsen måste tolkas på ett annorlunda sätt. Varje enskild person som kommit ut i aktivitet eller i arbete är ett i sig uppnått mål. ”Det finns ju många arbetsmarknadsprojekt för dem som kommer ut med en gång – men dessa som bara är kvar... Lyckas vi göra något för dem så är det speciellt” sade en av projektets anställda.³⁰ ESF-samordnaren för det aktuella insatsområdet i Stockholms län, hade inte heller några förväntningar på att deltagare skulle komma ut i arbete under projekttiden. Det viktiga var istället, menade han, hur verksamheten skulle implementeras för att få en strukturell påverkan efter projekttidens slut.³¹

Att identifiera projektets målgrupp

Precis som projektets uttalade syfte kunnat tolkas på olika sätt har även uppfattningarna runt projektets målgrupp varierat. Även om målgruppen för Skapa goda cirkels insatser har definierats som långtidsarbetslösa invandrare, alltså personer som befinner sig långt från arbetsmarknaden, visar tidigare genomförda delstudier att såväl personal inom Skapa

²⁵ Kommentarer till utvärderingsrapport 1, E. Lindberg 2004-03-31, s.2.

²⁶ Metoden utvecklades inte som det var tänkt, dels p.g.a. lärarens begränsade tid, dels på grund av deltagarnas allt för svaga språkkunskaper.

²⁷ Kommentarer till utvärderingsrapport 1, E. Lindberg 2004-03-31

²⁸ Protokoll personalmöte 2005-08-08

²⁹ Protokoll personalmöte 2005-04-05

³⁰ Samma tongångar återkommer inom andra jämförbara ESF-projekt. Om projektet Rondellen, som också har vänt sig till personer med invandrabakgrund som stått långt ifrån arbetsmarknaden, lyckades få ut en person i arbete under det första projektåret skulle målet under det året kunna betraktas som uppnått. Telefonsamtal 2005-12-04 med Sven Holmquist, Avdelningschef Studieförbundet Bilda Region Öst, tidigare ESF-projektet Rondellen i Linköping.

³¹ Intervju med Hans Kautz, samordnare Insatsområde 1, Stockholms län, våren 2004.

goda cirklar som remitterande handläggare från stadsdelsförvaltningarna haft svårigheter med att identifiera rätt målgrupp för projektet.

Vid ett första utvärderingstillfälle fanns enligt personalen vissa gemensamma kännetecken hos deltagarna i Skapa goda cirklar: alla var personer med problem, de hade levt med krig och de var både ställda och ställde sig själva utanför det svenska samhället. För att vara rätt person att delta i projektet måste emellertid förutsättningar för att förvärvsarbeta finnas. Deltagarnas förutsättningar bedömdes vara mycket olika – från dem som skulle kunna komma ut i arbete direkt till andra som inte ”kunde någonting”. Men, sade man, det är svårt att på förhand veta vem som kan komma ut i arbete. Det fanns dock åsikter bland personal om att en del av deltagarna var för ”svåra” för att någonsin kunna arbeta. Önskvärt vore, enligt vissa, att inrikta sig på en grupp yngre, mindre sjuka deltagare. Det fanns även motsatta åsikter om att en heterogen grupp hade vissa synergieffekter. Att jämföra sig med andra som kommit ut i arbete kunde verka inspirerande. Vid ett andra utvärderingstillfälle framställdes gruppen deltagare som allt mer differentierad. Tre grupper kunde urskiljas:

- en mindre grupp akademiker
- en stor grupp i åldern 45 till 65 som enligt personalen upplevde sig som gamla, sjuka och som dessutom saknade de erfarenheter som efterfrågades på arbetsmarknaden
- en mindre grupp av utbildade.

Dessutom hade två grupper med olika relationer till verksamheten framträtt tydligare. *Veteranerna* bestod av cirka 40 deltagare som tillhörde de första som togs emot inom projektet. Även om några av dessa antogs kunna komma vidare, räknade man med att flertalet skulle bli kvar i projektet med fortsatt behov av stöd och samtal. Runt vissa veteraner fanns fortfarande ett frågetecken om de överhuvudtaget skulle kunna arbeta.³² *Nyborjarna* var däremot otåliga och ville komma vidare så fort som möjligt. Tankarna om att smalna av målgruppen fanns fortfarande kvar. Det fanns idéer om att målgruppen i första hand skulle omfatta den stora mellangruppen 45–65-åringar, samtidigt som en diskussion fördes med Skärholmens stadsdelsförvaltning om att få fler deltagare som stod närmre arbetsmarknaden. Dessa kunde tjäna som goda och inspirerade exempel för andra deltagare.³³ Från projektets sida uppgav man dessutom att handläggare remitterat deltagare som stått längre från arbetsmarknaden än vad man räknat med, vilket påverkat måluppfyllelsen.³⁴ En sjuksköterska kopplad till projektet menade att resultaten skulle bli bättre med färre och yngre deltagare.³⁵

Hur uppfattade stadsdelsförvaltningarnas handläggare den aktuella målgruppen och vilka klienter valde man att remittera till projektet? Generellt sett valdes personer som varken var efterfrågade eller matchningsbara på arbetsmarknaden och som inte heller passade in i andra åtgärder som AMI eller AF erbjöd. ”En rest med halvskröpliga som inte passar in i andra projekt, som inte kommit ut på arbetsmarknaden trots att konjunkturen är bra” var en handläggares beskrivning. Vid ett första utvärderingstillfälle menade flera

³² Rapport. Om självförtroende och motivation inom projektet Skapa goda cirklar 2003-05-02, s.3, 5.

³³ Rapport 2003-10-01, s.1

³⁴ Rapport (Uppföljning) 2003-12-09, s.1.

³⁵ Rapport sjuksköterska 2003-04-30.

handläggare att det varit svårt att identifiera de rätta klienterna för projektet. Urvalet hade blivit lite slumpartat, och vissa klienter visade sig antingen vara för begränsade för projektet eller i behov av mer insatser (t.ex. språkundervisning) än vad Skapa goda cirklar kunde erbjuda. Vid ett andra utvärderingstillfälle uppfattade handläggarna att målgruppen blivit tydligare. Uppfattningarna om vilken målgruppen *var* kunde dock variera. Om exempelvis en handläggare uppfattade att deltagarna man remitterade till Skapa goda cirklar skulle klara av att samtala på svenska, uppfattade en annan att det var personer som saknade svenska språkkunskaper och talade genom tolk som utgjorde målgrupp. Det fanns även uppfattningar om att det skett en viss förskjutning inom projektet från den tyngsta gruppen till dem ”som har lite mer på fötterna”.³⁶ Flertalet handläggare ansåg dock att det fortfarande var de ”tyngsta” som hade behov av projektets insatser. En gemensam erfarenhet bland coacher och handläggare var emellertid att man remitterade få klienter till Skapa goda cirklar. Rädslan för långa placeringar och de ekonomiska åtaganden dessa skulle innebära, men också rädslan att placeringarna skulle fördröja och försvåra för deltagarna att komma vidare mot egenförsörjning, gavs som förklaringar till detta.

I projektledningens kommentarer till de genomförda utvärderingarna, bedömdes diskussionen om deltagarkategorin inom projektet varit den avsedda – eller inte, som icke relevant. ”Målgruppen är given i det avtal som Skapa goda cirklar har med de samarbetande förvaltningarna”³⁷ och ”handläggarna kan skicka vilka de vill”³⁸ skriver projektledaren. Projektets dokumentation visar emellertid att handläggare inte alltid valt att skicka de deltagare man från projektets sida hade räknat med. Genom att deltagarna varit ”tyngre” än vad man hade tänkt sig nådde exempelvis projektet inte upp till sin målsättning under det första projektåret.³⁹ Dokumentationen visar dessutom att handläggarnas val av deltagare föranlett diskussion inom personalgruppen. Det har funnits en farhåga att handläggare valt att remittera friska deltagare till andra projekt och deltagare med olika sjukdomssymptom till Skapa goda cirklar,⁴⁰ och mot slutet av det andra projektåret fanns fortfarande en osäkerhet kring hur handläggare tolkade syftet med Skapa goda cirklar. ”Tycker socialsekreterare att deltagandet i Skapa goda cirklar är en sysselsättning för stunden, eller en väg till arbete”⁴¹ och ”... det verkar som om socialsekreterarna inte har riktiga begrepp om vår verksamhet och vad den går ut på samt vilka grunder vi följer i vårt arbete med deltagarna”⁴² är citat som visar på detta. När projekttiden gick mot sitt slut kan vi se att vissa oklarheter runt målgruppen kvarstod. Även om målet för projektet sägs ha varit att

³⁶ Det är svårt att avläsa ur Resultatredovisningen vid projektets slut om Skapa goda cirklar efterhand vänt sig mot en ny, i någon bemärkelse ”lättare” målgrupp. Vi kan emellertid notera att sex av deltagarna i projektet kom till Sverige under åren 2002 till 2004. De två deltagare som kom till Sverige under 2004 var födda på 60-talet (en i Finland och en i Vitryssland) och en av dem var högskoleutbildad (enligt deltagarförteckning jag fick 2005-12-05). Mot bakgrund av deras ålder och ankomstår är det svårt att identifiera dem som långtidsarbetslösa personer som befinner sig långt från arbetsmarknaden. Om detta är unika fall eller uttryck för en tendens är inte möjligt att uttala sig om.

³⁷ Kommentarer till utvärderingsrapport 1, E. Lindberg 2004-03-31, s.2.

³⁸ Anteckningar från utvärderingsmöte om steg 2 i utvärderingen av Skapa goda cirklar, Skärholmen den 11 juli 2005.

³⁹ Enligt Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden 2003-12-09 kunde 60 istället för 70 procent aktiveras genom arbete, praktik eller annan åtgärd.

⁴⁰ Protokoll från personalmöte 2004-06-10, 2004-06-17.

⁴¹ Protokoll från personalmöte 2004-06-10.

⁴² Protokoll från personalmöte 2004-09-09.

göra deltagarna självförsörjande har vissa deltagare gått ”på Skapa goda cirklar som ren terapi”. Även om det var oklart ”exakt vilka deltagare som hör till den kategorin” var detta en kategori som enligt chefen för Bistånd och arbete i Skärholmens stadsdelsförvaltning inte skulle vara aktuell att placera i den implementerade verksamheten efter att EU-projektet upphört.⁴³

Deltagarna i projektet

Även om det som vi sett har funnits vissa oklarheter runt vilken som är den ”rätta” målgruppen för projektet, visar statistik efter projekttidens slut på vissa karakteristika hos dem som deltagit i projektet. Av deltagarna i projektet har två tredjedelar varit kvinnor och en tredjedel män. *Åldersmässigt* har drygt 20 procent av deltagarna varit i åldern 55 till 64 år. Mer än hälften av deltagarna har varit 45 år eller äldre. Deltagare under 35 år står för drygt 12 procent av antalet deltagare. När det gäller tidigare *erfarenheter av arbetslivet* hade drygt 40 procent av deltagarna sådana erfarenheter från hemlandet. Den genomsnittliga arbetslivserfarenheten var 15 år. Cirka 30 procent av deltagarna, samtliga kvinnor, sade sig helt sakna erfarenheter från arbetslivet. Drygt femton procent, samtliga kvinnor, hade fått sin första kontakt med arbetslivet genom praktik i Sverige.⁴⁴ Mot bakgrund av *utbildningsnivå från hemlandet* kan deltagarna delas in i tre kategorier. Den minsta gruppen, cirka 20 procent, utgjordes av dem som helt saknade skola. Den mellersta gruppen, knappt 40 procent, utgjordes av dem som hade en högre utbildning i form av gymnasium, högskola eller universitet. Den största gruppen, även denna knappt 40 procent, utgjordes av dem som genomgått grundskola. Av deltagarna i Skapa goda cirklar var det alltså drygt 80 procent som hade erfarenhet av skola eller utbildning i någon form från hemlandet. Huvuddelen av deltagarna *kom till Sverige* under 1990-talet, drygt 75 procent av dem som det finns uppgifter på.⁴⁵ Något fler kom under den senare än under den tidigare hälften av årtiondet. Av dem som kom under 1990-talet och början av 2000-talet var knappt 70 procent från Irak, 26 män och 55 kvinnor. Endast en deltagare från Irak anlände tidigare, under 80-talet. Även om personer från trettio nationer deltagit i projektet, kom en övervägande majoritet av deltagarna från Irak. Antalet deltagare från andra länder var aldrig mer än 2 procent.⁴⁶ Värt att notera är att runt 80 procent av dem som uppgav att de hade tidigare arbetslivserfarenhet kom från Irak. En fjärdedel av dem som hade tidigare arbetslivserfarenhet var kvinnor från Irak.⁴⁷ Cirka hälften av de irakiska kvinnorna hade grundskoleutbildning och den övriga hälften hade gymnasium eller högskole- eller universitetsstudier bakom sig.⁴⁸ Av männen hade de flesta genomgått högre studier (22 personer) och endast fyra bara grundskola.⁴⁹

⁴³ Protokoll från personalmöte 2005-08-08.

⁴⁴ Dessa uppgifter från maj 2004 fick jag inför denna utvärdering. Inga mer aktuella uppgifter har lämnats.

⁴⁵ Uppgifter saknas om ankomst år för vissa deltagare.

⁴⁶ Redovisningen bygger på en deltagarförteckning jag fick 2005-12-05 där antalet deltagare uppges uppgå till 158. Angivna siffror och procentsatser är att betrakta som relativa eftersom olika uppgifter om enskilda personer saknas. Resultatredovisning och andra statistiska uppgifter från projektet diskuteras i kapitel 3.

⁴⁷ Se not 44.

⁴⁸ Inkluderat studier till sjuksköterska och lärare. Även här saknas uppgifter om vissa deltagare.

⁴⁹ Se not 46.

Tre återkommande teman

Vid tidigare utvärderingstillfällen har tre återkommande teman aktualiserats i intervjuer med såväl handläggare vid remitterande stadsdelsförvaltningar och coacher för arbetssökande som personal inom Skapa goda cirklar. Dessa tre teman är:

- risken med inlåsnings effekter
- frågan om segregerade eller integrerade projekt
- den svåra balansen mellan frivillighet och tvång.

Segregerade eller integrerade projekt

Skapa goda cirklar har varit ett segregerat projekt som i enlighet med ESF-rådets villkor för finansiering riktat sina insatser mot en bestämd kategori av långtidsarbetslösa, nämligen personer med invandrarbakgrund. I genomförda delstudier har av olika skäl en diskussion runt Skapa goda cirklar som ett segregerat projekt kommit att föras. Ett första skäl var att remitterande handläggare inledningsvis var osäkra på om projektets målgrupp även omfattade svenskar. En förklaring till att handläggarna var osäkra på om Skapa goda cirklar var ett projekt enbart för invandrare kan kanske förklaras av att Skärholmens stadsdelsförvaltning var medfinansiär till den förstudie som avsåg att mynna ut i ansökan om medel för projektet. Enligt förstudien var Skapa goda cirklar tänkt att vara ett projekt för cirka 35–45 deltagare ”främst men inte uteslutande med invandrarbakgrund”.⁵⁰ Ett andra skäl var att det såväl bland handläggare som bland projektets egen personal och deltagare fanns olika åsikter om värdet av respektive svårigheten med ett projekt som endast riktade sig till personer som definierats som ”invandrare”. Personalen framhöll det positiva med ett nischat projekt, inte minst mot bakgrund av de svårigheter bristande kunskaper i svenska ställt deltagarna inför. (Värt att notera är att en av deltagarna i projektet har varit svensk, och att enstaka deltagare med invandrarbakgrund inte har haft några språksvårigheter). Handläggare och coacher var i huvudsak negativt inställda till segregerade projekt, om inte bristande språkkunskaper varit anledning till att placera deltagare i projektet. Generellt sett, menade man, är det fel att särbehandla invandrare. Ett tredje skäl till att lyfta fram detta tema var att även samordnaren för det aktuella insatsområdet menade att ESF-rådet var allt mer tveksamt till det paradoxala att främja integration genom segregerade projekt. Segregerade projekt har även varit föremål för kritik ur integrationssynpunkt.⁵¹ Projektledningen har emellertid ställt sig frågande till att detta tema tagits upp till diskussion i utvärderingarna.

Varför är diskussionen om Skapa goda cirklar bara skall ta emot invandrare eller ta emot både ursprungliga svenskar och invandrare med? Skapa goda cirklar är ju ett projekt med

⁵⁰ Skapa goda cirklar – förstudierapport 2002-01-30, E. Lindberg.

⁵¹ Det finns en uttalad farhåga inför en mentalitetsförändring i den svenska invandringspolitiken där ett ”vi och dom”- tänkande genom införlivandet av den sociala kategorin ”invandrare” vuxit fram sedan 1980-talet. Segregerade projekt där ”invandrare” görs till föremål för ”försvenskande” insatser utgör ett exempel på detta (Ruth 2001; Eriksson 2002; Lange 2001; SoS 1999; Järtelius 1994; Cederberg 2001). Enligt Rapport Integration (2002:174). kan man tolka sådana projekt antingen som ”någon form av förvaringsplats för marginaliserade grupper eller också som en möjlighet att skapa grupper med stark gruppidentitet”.

mycket undervisning i svenska för personer som inte har svenska som modersmål.⁵²

Intressant att notera är att Skapa goda cirklar som ett implementerat arbetsmarknadsprogram inom SBB erbjuder ”arbetslivsorientering, praktik, friskvård, självförtroendeträning samt *det svenska språket – om det behövs!*”[min kursivering].⁵³ Mot bakgrund av detta kan vi förstå att antingen programmet eller målgruppen har förändrats efter projekttidens slut, och att en integrerad verksamhet som tar emot personer som såväl har svensk som utländsk bakgrund av något skäl bedöms som mer lämplig.

Inlåsningseffekter

Innan ESF-rådet beviljar medel till ett projekt som Skapa goda cirklar tar man ställning till det aktuella projektets möjligheter att motverka en oönskad effekt i form av inlåsning. Detta är ett tema som även remitterande handläggare tog upp när eventuella farhågor runt Skapa goda cirklar diskuterades. Vad man egentligen avsett med begreppet inlåsning är inte helt klart, men tydligt är att det fanns en farhåga att Skapa goda cirklar snarare skulle fungera som en trygg tillflykt *från*- än som en väg ut *i* samhället. En annan att långa placeringar – trots språkundervisning, arbetsträning och praktik – inte på något reellt sätt skulle föra deltagarna närmare arbetsmarknaden. Andra faktorer som uppgavs kunna bidra till att deltagare ”läses in” i projekt sades vara att projekt behöver sina deltagare för att kunna genomföra sina program, men också att projekt erbjuder för mycket hjälp åt personer som egentligen skulle klara av mycket på egen hand.⁵⁴ En annan anledning till att temat kommit upp har varit att projektets egna anställda identifierat en grupp av ”veteraner”, det vill säga deltagare som funnits inom projektet under lång tid. Under det andra projektåret fanns en tanke att bland annat dessa personer skulle kunna aktiveras antingen inom det etniska nätverket, inom planerade sociala kooperativ eller inom SBB:s kursverksamhet för äldre.⁵⁵ En medarbetare inom projektet uttryckte oro för hur deltagare kunde uppleva sin tid på Skapa goda cirklar:

Det är kanske viktigt för en människa att hon vet någonting om vilket förlopp har aktiviteter hon är inblandad i. Och att åtminstone på sådan sätt kunna påverka sitt liv. Vad jag tänker på är hur länge kan någon vara inskriven på Skapa goda cirklar. Och då tänker jag att om vi har sagt från början att det är ett år, då är det kanske förnedrande för en människa att efter ett år sitter fortfarande hos oss och vet inte när ska det egentligen sluta. *Det känns nästan som om denna människa är berövad sin frihet, belt och hållet* [min

⁵² Anteckningar från utvärderingsmöte om steg 2 i utvärderingen av Skapa goda cirklar, Skärholmen den 11 juli 2005. Värt att notera är att två deltagare med ursprungsland Sverige finns upptagna på deltagarförteckning som jag fick tillsänd mig 2005-12-05.

⁵³ Ur informationsblad om *Hunddagiset Lyketstolpen. Ett ställe att komma igång genom rehabilitering och arbetsträning*, riktat till stadsdelsförvaltningar och arbetsförmedling.

⁵⁴ Intressant att notera är att risken för inlåsningseffekter återkommer t.ex. i utvärderingen av arbetsmarknadsprojektet Rondellen. Enligt Worge (2005:25) betyder ”inlåsningseffekt att deltagarna finner sig tillrätta i projektmiljön och trivs med den verksamhet som erbjuds i så stor utsträckning att situationen blir alltför trevlig vilket motverkar deltagarens motivation att lösa sin situation. I den utsträckning detta generellt förekommer i denna typ av insatser har det sannolikt funnits även i detta projekt”.

⁵⁵ Tre personer skulle aktiveras inom SBB:s kursverksamhet, varav en hade sin första praktikperiod i mars-03.

kursivering]. Nästan, som de övre makterna i form av oss och socialsekreterarna styr hennes liv helt och hållet.⁵⁶

Frivillighet och tvång, morot eller piska

Ett tredje återkommande tema har just varit den svåra balansgången mellan frivillighet och tvång. Skapa goda cirklar byggde på ett för många ofrivilligt deltagande. Genom att kontrollera socialbidraget har handläggare kunnat ställa krav på deltagarna att gå till Skapa goda cirklar. Deltagare upplevde det som svårt att – oavsett om ”kursen” uppfattades som positiv eller negativ i sig – vara kontrollerade och tvingade att efterleva handläggarnas direktiv. Remitterande handläggare hade olika sätt att förhålla sig till tvingande insatser som Skapa goda cirklar (förespråkade reellt tvång, motivationsarbete eller reell frivillighet) men oavsett vilket kvarstod, menade man, dilemmat. Den enda egentliga frihet klienterna hade var att acceptera de insatser som erbjöds – eller tacka nej till socialbidraget från socialtjänsten. Första utvärdering framkom att personal inom Skapa goda cirklar ansåg att tvånget å ena sidan kunde vara en nödvändighet för att få tillgång till deltagarna samtidigt som det å andra sidan kunde generera passivitet och undflyende såväl konkret i form av sjukskrivningar som abstrakt i form av mentala blockeringar och försämrade inläsningsförmåga. Det är när man ”går efter med en piska som de försöker ta sig undan” som en personal uttryckte det. När deltagandet är ett villkor för socialbidrag uppfattas det få vissa konsekvenser: motivationen blir lägre, det blir lätt att deltagare ”varken ser det som ett riktigt arbete eller en riktig skola”⁵⁸, många blir ”osäkra på vad detta är för ställe, är det en skola, är det tvång, är det frivilligt.”⁵⁹ Tvånget uppfattades även stå i strid med och bryta med folkbildningstanken. En tydlig effekt av tvånget var bland annat deltagarnas återkommande sjukskrivningar, och inte minst det faktum att praktik ofta kom att föranleda sjukskrivning. Vid ett första utvärderingstillfälle sades detta samband vara starkare än vad man tidigare trott. Vid ett andra utvärderingstillfälle våren 2004 sades inte längre kopplingen mellan praktik och sjukskrivning utgöra något större problem för verksamheten. En förklaring till detta uppgavs bland annat vara att tydligheten med syftet för praktikperioder blivit större. Den fortsatta dokumentationen tyder på att problemet trots allt kvarstod och det togs under försommaren upp vid ett personalmöte på Sättra vårdcentral.

Om man vill nå målet egenförsörjning måste man därför använda både morot och piska. Uppfattar deltagarna bara Skapa goda cirklars åtgärder som piska, kommer de att springa till doktorn.⁶⁰

⁵⁶ Protokoll från personalmöte 2004-05-10, Goranka Lozanovic.

⁵⁷ Ekström (2005:107) visar att handläggare som arbetar enligt Skärholmsmodellen som är rådande inom de sdf som Skapa goda cirklar samarbetar med, kan uppfatta en motsättning mellan att å ena sidan hävda klienters egen vilja och förmåga att lösa sin situation och å den andra det tydliga tvånget och kontrollen som arbets sättet bygger på.

⁵⁸ Metodutveckling av undervisningen i Skapa goda cirklar. Beskriver tiden november 2002-augusti 2004.

⁵⁹ Metodutvecklingsrapport undervisning jan – juni 2005.

⁶⁰ Protokoll från personalmöte 2004-06-10. Dr Fredholm refererad av E. Lindberg.

Så sent som sex månader innan projekttidens slut diskuterades fortfarande frågan om hur man skulle motivera till praktik men även med hjälp av andra, ”mer spännande” argument än att socialbidraget enligt Socialtjänstlagen är förenat med villkor eller tvång.⁶¹

Metodutveckling – motivationsarbete

I arbetet med långtidsarbetslösa personer som befinner sig långt från arbetsmarknaden utgör motivation ett genomgående tema. I detta sammanhang är det intressant att notera att ett uttalat projektspecifikt inslag i Skapa goda cirklar har varit att utveckla strategier för motivation. Under Skapa goda cirklars första projektår⁶² förefaller emellertid motivationsarbetet inte ha haft samma framträdande plats som det kom att få under ett andra projektår där just kombinationen av Folkrörelsenätverket, insatser i form av arbetsträning och praktik samt motivationsstrategier definierades som unikt för Skapa goda cirklar. Medarbetare pekade emellertid på svårigheten att bedriva motivationsarbete, av att ge deltagarna en positiv men realistisk bild av arbetsmarknaden, av att motivera dem till att tro på att de kan få jobb men också att upprätthålla motivationen när de kommer ut i praktik eller arbete. En motivationsstrategi utvecklades som utgick från en intensiv uppslutning runt de enskilda deltagarna, ett samarbete med alla berörda parter (t.ex. socialtjänst och arbetsförmedling) och neurolingvistisk programmering.⁶³

Remitterande handläggare uttryckte under det första året en förväntan på att Skapa goda cirklar skulle ha särskilda förutsättningar att skapa motivation hos deltagarna. Under det andra projektåret var inställningen mer nyanserad. Några uppfattade att motivationsarbetet skedde på Skapa goda cirklar, andra att det skett redan innan – när deltagare motiverats att börja på Skapa goda cirklar, och ytterligare några menade att man överhuvudtaget inte kan utveckla metoder för att frammana motivation. Om en person väljer att ta ett steg vidare är det inte avhängigt vilken enskild åtgärd personen i fråga erbjudits. Flera handläggare frågade sig hur man skulle få en person motiverad att vara på Skapa goda cirklar annat än genom hotet om att dra ner socialbidraget, men också hur man därefter skulle motivera dem att ta steget vidare ut från verksamheten. Motivationen skulle dels kunna hämmas av att det inte framstod som meningsfullt att försöka komma vidare, att deltagarna saknade tro på att insatsen skulle leda till något, att det finns ett mål men också av att det kunde bli ”så trevligt att deltagarna vill stanna kvar” (se inläsningseffekter ovan).

Under Skapa goda cirklars sista projektår blev motivation tillsammans med självförtroendeträning och personlighetsutveckling ämne för en temadag i veckan med målet att ”stärka deltagarna och få dem att känna att de kan och duger, att de har mycket mer av egna resurser inom sig, än vad de själva trott.”⁶⁴ Frågan om hur deltagare skulle motiveras till praktik framstod fortfarande som olöst när projektet började närma sig sitt slut. Som vi såg ovan diskuterades frågan så sent som ett halvår innan projektet

⁶¹ Protokoll från coachträff 2005-03-22.

⁶² Vid ett första utvärderingstillfälle sades de projektspecifika målen vara att skapa metoder för samarbete med sjukvården samt att bygga upp ett folkrörelsenätverk för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden för den aktuella målgruppen.

⁶³ En metod som dock stannade av dels p.g.a. tidsbrist, dels till följd av deltagarnas allt för svaga språk.

⁶⁴ Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden, 2005-01-31.

avslutades.⁶⁵ Kanske kan vi mot bakgrund av detta anta att ambitionen att utveckla nya strategier för motivation mött vissa svårigheter.

⁶⁵ ”Hur man motiverar deltagare med sviktande motivation att praktisera. Argument som att det sedan några år finns en § i Socialtjänstlagen som säger att fös inte är villkorslöst utan kan villkoras med kompetenshöjande verksamheter (praktik är en sådan). Mer spännande argument är att praktik ger arbetslivserfarenhet, kunskap, färdigheter och inte minst referenser som är en förutsättning för anställning”(Protokoll från coachträff 2005-03-22).

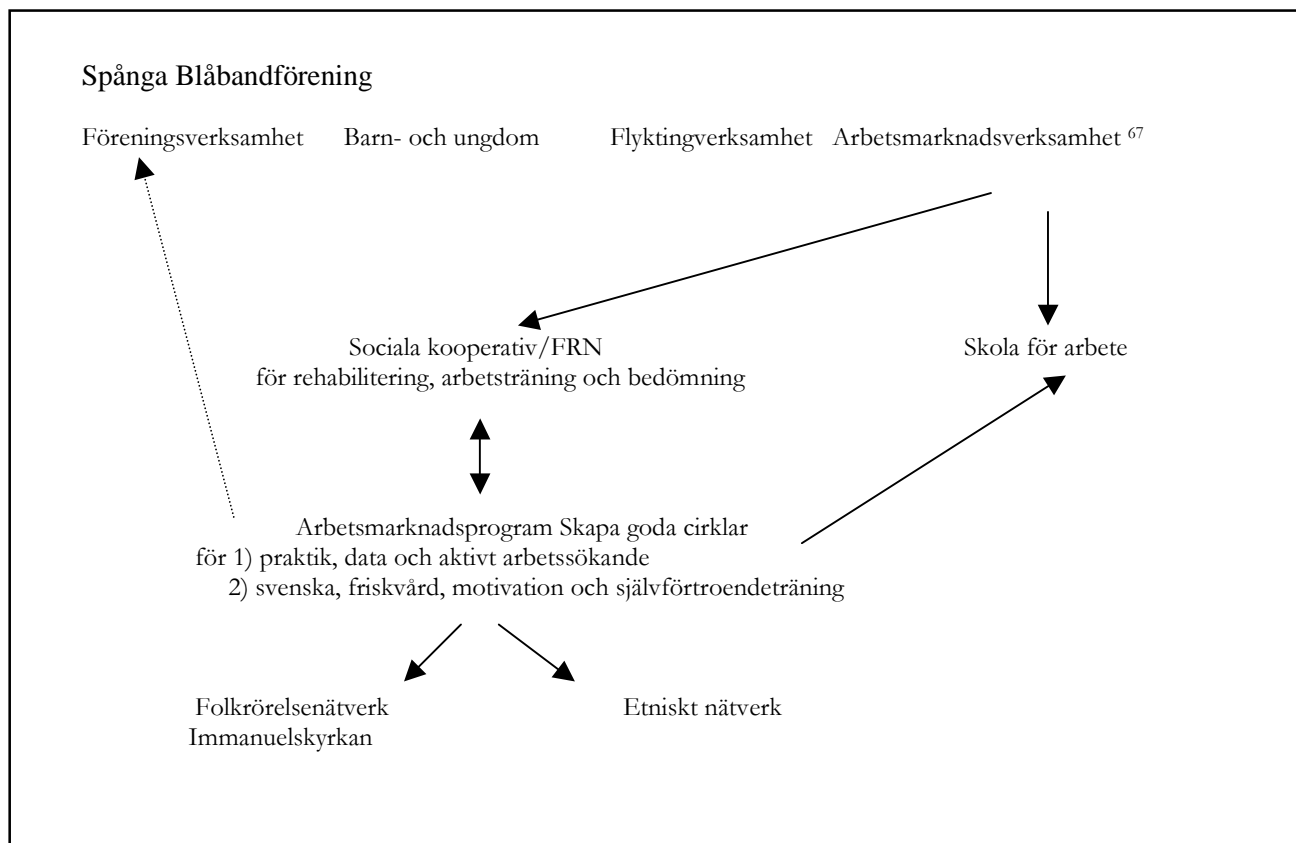
IMPLEMENTERING AV PROJEKTET

Enligt EFS-rådets direktiv skall varje projekt ha en implementeringsplan för hur olika metoder som utvecklats under projekttiden skall implementeras. Rådet kräver en beständighet av de projekt man beviljat medel. Syftet är att projekten skall bidra till en strukturpåverkan med positiva effekter för mångfald på arbetsmarknaden. Ett sätt att bedöma om projektet Skapa goda cirklar varit framgångsrikt är att utgå från implementeringen av projektet och hur den har genomförts. Finns där något som pekar mot att projektet implementerats på ett sätt som bidrar till strukturella förändringar som befrämjar mångfald på arbetsmarknaden? Följande avsnitt är en kort presentation av implementeringen av projektet Skapa goda cirklar.

Utvärderingen under det andra projektåret visade att ansatsen att hitta former för implementering hade påbörjats väl sent, och att det ännu under våren 2004 inte fanns någon definitiv plan att tillgå. En modell var emellertid under utveckling som skulle kunna innebära att projektet på sikt blev mer heltäckande utifrån målet att alla deltagare antingen skulle integreras på arbetsmarknaden eller aktiveras i ett meningsfullt socialt sammanhang. En sådan modell skulle för det första erbjuda möjligheter att komma ut på den ordinarie arbetsmarknaden genom arbetsträning, praktik och (eventuellt) arbete. För det andra skulle den omfatta sociala kooperativ och etniska nätverk för dem som saknade förutsättningar att komma ut på den ordinarie arbetsmarknaden samt för det tredje insatser av social karaktär för dem som visade sig ”falla igenom” eller inte passa för någon arbetslivsinriktad verksamhet men som däremot var i behov av aktivitet och ett socialt sammanhang. Under det sista projektåret fastställdes målet för implementeringen: att fortsätta varva teori och praktik för att få anställning.

Den följande figuren är ett försök att åskådliggöra hur den implementerade verksamheten inom ramen för Spånga Blåbandförening ser ut efter projektidens slut.⁶⁶

⁶⁶ Figuren är inte SBB:s egen utan ett försök från min sida att åskådliggöra arbetsmarknadsverksamheten som ett uttryck för implementeringen av projektet Skapa goda cirklar:

Spånga Blåbandsförening har fyra olika verksamhetsområden: föreningsverksamhet, barn- och ungdomsverksamhet, flyktingverksamhet samt arbetsmarknadsverksamhet.

Arbetsmarknadsprogrammet Skapa goda cirklar

Vid projekttidens slut i augusti 2005 beskrivs arbetsmarknadsprogrammet Skapa goda cirklar som en implementerad verksamhet med drygt 30 platser. Stadsdelsförvaltningarna i Skärholmen, Hägersten, Älvsjö och Liljeholmen fortsätter att remittera deltagare till verksamheten efter projekttidens slut. I september 2005 var 39 deltagare inskrivna (inklusive 5 deltagare från aktivitetsgarantin från AF).⁶⁸ Kursprogrammet fortsätter att varva teori och praktik. Man erbjuder handledd praktik inklusive arbetslivsorientering, data och aktivt arbetssökande samt ett program med svenska, friskvård, motivation och självförtroendeträning. Praktik erbjuds dels inom ramen för folkrörelsenätverket eller via det etniska nätverket. Från arbetsmarknadsprogrammet kan deltagare även gå vidare till arbetsträning eller praktik inom två sociala kooperativ eller till det nystartade projektet Skola för arbete. Det finns dessutom möjlighet för ett begränsat antal deltagare som inte

⁶⁷ Om man utgår från informationsfoldrar om Skapa goda cirklar är det lite oklart om det är hela arbetsmarknadsverksamheten som efter projekttidens slut kallas Skapa goda cirklar, eller om Skapa goda cirklar är arbetsmarknadsprogrammet *inom* denna verksamhet. För enkelhetens skull använder jag Skapa goda cirklar i den sistnämnda bemärkelsen i denna figur.

⁶⁸ Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden, 2005-07-31

bedöms vara möjliga att få ut i arbete att delta i kursverksamhet för äldre som föreningen bedriver.

Hunddagiset Lyktstolpen

Ett annat uttryck för implementeringen av Skapa goda cirklar är det sociala kooperativet Lyktstolpen. Hunddagiset som tidigare drevs av Skärholmens stadsdelsförvaltning drivs idag av SBB. Enligt avtal med stadsdelsförvaltningarna tar dagiset emot tio personer samt två från socialpsykiatri i Skärholmen för arbetsträning och praktik.⁶⁹ Ett av verksamhetens informationsblad riktar sig till stadsdelsförvaltningar och arbetsförmedlingar. Där beskrivs hunddagiset som ”ett ställe att komma igång genom rehabilitering och arbetsträning”. Uppgifterna på hunddagiset beskrivs som meningsfulla: ”hundarna måste ju bli korrekt omhändertagna” och man ”producerar viktiga tjänster åt sina kunder”.⁷⁰ Verksamheten sägs passa ”speciellt bra för yngre personer” eftersom arbetet innebär promenader med hundarna. Enligt detta informationsblad har hunddagiset plats för 30 hundar. I informationsbladet utformat för presumtiva kunder uppges hunddagiset ta emot ett mindre antal hundar, 20 stycken. Varje hund uppges få ”en speciell vårdare och ett eget program för promenader och annan omvårdnad”.⁷¹ Alla deltagare skrivs in i SBB arbetsmarknadsverksamhet och kan gå vidare till arbetsmarknadsprogrammet Skapa goda cirklar.⁷² Förutom avtal med stadsdelsförvaltningarna har avtal slutits med företaget A-Reco som på uppdrag från Försäkringskassan placerar deltagare i praktik för att kunna bedöma deras arbetsförmåga.⁷³ A-Reco har köpt två platser för arbetsprövning på deltid (1 månad) inom hunddagiset och inom SBB:s andra planerade sociala kooperativ, Café Söderhöjd, också det ett uttryck för implementeringen av projektet Skapa goda cirklar.⁷⁴

Café Söderhöjd

Under projekttiden startade Skapa goda cirklar en matlagings- och cateringgrupp.⁷⁵ Denna grupp är så småningom tänkt att bli ett socialt kooperativ men också en verksamhet som erbjuder arbetsträning för dem som kan/vill jobba inom kök och restaurang.⁷⁶ Enligt en informationsfolder om Skapa goda cirklar är tanken att deltagarna skall få ”lära sig laga mat, livsmedelshygien, servera, göra inköp och mycket annat som hör till driften av ett café”.⁷⁷ Vid projekttidens slut fanns inget formellt bildat socialt kooperativ, även om de yttre formerna fanns. I samarbete med Söderhöjdskyrkan (Evangeliska frikyrkan) och i kyrkans

⁶⁹ Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden, 2005-07-31

⁷⁰ I informationsfoldern *Skapa goda cirklar. Ett folkrörelseprojekt för arbete. En verksamhet i Spånga Blåbandsförenings regi* får man veta att deltagarna ”får hjälpa föreståndaren att ta emot hundarna på morgonen, ge dem mat, gå ut med dem och lämna dem till ägaren på eftermiddagen. (...) tvätt och kloklippning, dessutom tillverkar man hundhalsband”, s.6.

⁷¹ Informationsfolder *Lyktstolpen – ett dagis för din hund*.

⁷² Informationsfolder *Hunddagiset Lyktstolpen. Ett ställe att komma igång genom rehabilitering och arbetsträning*.

⁷³ Protokoll personalmöte 2005-01-31.

⁷⁴ Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden, 2004-12-30.

⁷⁵ Gruppen har under vt-05 bland annat levererat smörgåsar till SFI i Vårberg.

⁷⁶ Information från U-M Ceder Lindberg 2005-11-07; Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden 2005-07-31.

⁷⁷ Informationsfoldern *Skapa goda cirklar. Ett folkrörelseprojekt för arbete. En verksamhet i Spånga Blåbandsförenings regi*.

lokaler öppnade emellertid café Söderhöjd den 1 januari 2006. Antalet platser för arbetsträning förväntas enligt uppgift bli 8 till 10 på dagtid och 5 till 6 på kvälltid.⁷⁸

Sociala kooperativ för arbetsträning, rehabilitering, praktik – och bedömning?

I dokumentationen från Skapa goda cirklar återkommer begreppen praktik, arbetsträning, rehabilitering och bedömning. De sociala kooperativens tänka funktion har i projektets dokumentation varit *arbetsträning* och *praktik*.⁷⁹ I informationsfoldern om hunddagiset Lyktstolpen är det istället arbetsträning och *rehabilitering* som erbjuds där, och praktik är en insats inom ramen för arbetsmarknadsprogrammet Skapa goda cirklar.⁸⁰ Även om det görs en åtskillnad mellan dessa insatser är det svårt att bedöma om det är insatser av olika karaktär eller om språkbruket snarare beror på vilka deltagarkategorier man vänder sig till eller vilken uppdragsgivaren är. Enligt den andra delstudien fanns två olika typer av praktik inom projektet. För det första *arbetsträning* som syftade till att ge språkpraktik och en bild av hur det var att arbeta och av att organisera sin tillvaro runt arbetet. För det andra *yrkesinriktad praktik* som syftade till att deltagare skulle skaffa nya kunskaper för att kunna söka arbete. Termen rehabilitering har inte tidigare använts inom projektet men erbjuds vid hunddagiset, vilket kanske kan förklaras av att man idag tar emot deltagare från socialpsykiatri.⁸¹ Frågan är om rehabilitering på något sätt särskiljer sig från exempelvis arbetsträning. Att man även tar emot deltagare för *bedömning* beror förmodligen på avtalet med A-Reco. Även om remitterande handläggare även tidigare i någon mån betraktade projektet som en bedömningsarena och möjlighet att utreda arbetsförmågan hos vissa klienter, har inte termen *bedömning* tidigare ingått i projektets egen repertoar av insatser.

Som vi ser i figuren ovan kan deltagare erbjudas praktik via ett folkrörelsenätverk (FRN), dels på arbetsplatser inom nätverket, dels på det planerade Café Söderhöjd. I det följande skall vi se närmare på tanken bakom FRN samt hur detta nätverk utvecklats och implementerats.

⁷⁸ Information från U-M Ceder Lindberg 2005-11-25.

⁷⁹ Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden, t.ex. 2004-09-30, 2004-10-29.

⁸⁰ Informationsfoldern *Hunddagiset Lyktstolpen. Ett ställe att komma igång genom rehabilitering och arbetsträning*.

⁸¹ Enligt Arbetsgruppen för social ekonomi definieras sociala kooperativ som ”rehabiliterande verksamhet” (1999:193).

Folkrörelsenätverket

Att etablera ett FRN har varit en grundläggande idé för Skapa goda cirklar.⁸² Det övergripande syftet med FRN har varit att skapa ett nätverk av ideologiskt engagerade arbetsgivare som ser ett värde i och som bidrar till att skapa mångfald på arbetsmarknaden.⁸³ En första målsättning var att *skapa medvetenhet* inom folkrörelserna om hur arbetsmarknaden ser ut för berörda grupper (långtidsarbetslösa invandrare) men även om hur folkrörelserna skulle kunna skapa opinion runt de aktuella frågorna och medverka till en positiv inställning till mångfald i arbetslivet. En andra målsättning var att dessa arbetsgivare konkret skulle *bidra till att skapa mångfald* i arbetslivet både inom det egna företaget genom att ta emot personer för arbetsträning och praktik och genom att rusta dessa personer för ett arbetsliv, även på arbetsmarknaden i stort. Genom att utveckla ett FRN var tanken att Skapa goda cirklar skulle *öppna upp* arbetsmarknaden. Genom att sammanföra långtidsarbetslösa personer med de frivilliga nätverk som finns inom folkrörelserna skulle de arbetssökandes möjligheter att få praktik eller arbete öka. Bakom denna grundläggande idé fanns ett antagande att det inom folkrörelser finns ett socialt engagemang och en medvetenhet som ger vana vid öppenhet och brobyggande och vid att hantera mångfald. Man antog även att det pågick en dialog inom folkrörelserna runt värdefrågor samt att denna dialog skulle ge andra mål för verksamheter än lönsamhet och produktivitet. Även inom det privata näringslivet och den offentliga sektorn finns ett stort antal arbetsgivare som privat är engagerade i folkrörelserna. Tanken var att det även inom ramen för det enskilda företaget/organisationen skulle ”finnas ett utrymme för engagerade arbetsgivare/personalansvariga att integrera personer som kanske annars inte hade kommit i fråga”.⁸⁴ Målet var att vid projekttidens slut ha ett etablerat nätverk av 20 engagerade arbetsgivare/integrationsarbetsplatser.

Vid ett första utvärderingstillfälle bedömde personalen vid Skapa goda cirklar idén som bärkraftig. För det första utgick man från att ett FRN skulle *skapa relationer med förtroende*. Mot bakgrund av detta skulle personalens möjligheter att rekommendera och gå i god även för personer som saknade tidigare meriter öka. För det andra såg man ett FRN som ett *nätverk för acceptans*. Man utgick från att toleransen och förståelsen för människor med problem skulle vara större inom folkrörelserna. Ett antagande var att praktikplatser inom FRN skulle vara ”segare” än hos andra arbetsgivare. Det antogs vara mindre lätt att ”bränna ut” eller förbruka en tillgänglig praktikplats inom FRN genom eventuella

⁸² Tanken att skapa nätverk med syfte att underlätta för deltagare att få praktik och arbetstillfällen har även funnits i andra ESF-finansierade projekt. Nyby Vision i Uppsala fick under år 2003 medel från ESF-rådet för att bygga upp ett lokalt nätverk med syfte att underlätta för deltagare att få erfarenheter av och intyg från praktik som ett steg på vägen vidare ut i arbete. Projektet Rondellen nyttjade frikyrkoförsamlingarna i Linköpings nätverk för att skapa praktikplatser. I likhet med Skapa goda cirklar hade man från projektets sida dessutom ambitionen att skapa opinion till förmån för mångfald i arbetslivet.

⁸³ Nätverket var tänkt att omfatta tre olika typer av arbetsgivare med folkrörelseanknytning:

- arbetsgivare som på sin fritid är engagerade inom folkrörelserna
- folkrörelserna som arbetsplatser
- folkrörelseägda företag och institutioner.

⁸⁴ Komplettering av ansökan till Europeiska socialfondens mål 3:1.

svårigheter med praktikanter.⁸⁵ Vid mitten av det andra projektåret konstaterade folkrörelsekonsulenterna att folkrörelsearbetsplatser var mindre benägna än andra att ta emot praktikanter. Steget från en positiv inställning till mångfald, till att åta sig ett merarbete i form av praktikant, hade visat sig vara stort. Dittills hade flertalet praktikplatser erbjudits utanför FRN. Företrädare för Arbetsförmedlingen menade att beredvilligheten att ta emot praktikanter generellt sett är stor hos svenska arbetsgivare. Beredvilligheten hos ideella organisationer bedömdes däremot snarare ha tvingande ekonomiska än ideella skäl. Mot slutet av det andra projektåret hade en kontaktyta gentemot 25-tal företag etablerats, och tio praktikplatser fanns enligt uppgift tillgängliga genom FRN.⁸⁶ Ambitionen under resterande projekttid sades vara att konsolidera nätverket till en kärna av engagerade företag som kunde erbjuda uthålliga platser för arbetsträning och praktik.

Är det korrekt att frivilliga organisationer eller arbetsgivare som privat har ett engagemang inom folkrörelserna är mer benägna att arbeta för integration än andra företag? Dokumentation från det sista projektåret visar att personalen inom Skapa goda cirklar uppfattar att FRN fungerat bra som arbetsprövning, även om de aktuella företagen inte varit beredda att anställda deltagare från Skapa goda cirklar. FRN förefaller emellertid inte ha svarat mot de inledande antagandena om en större beredvillighet att verka för ett mångkulturellt arbetsliv. ”Förståelsen för att ta emot deltagare från Skapa goda cirklar är mindre inom FRN än på arbetsplatser i Skärholmen” och ”företagen inom FRN har inte profilerat sig så mycket som engagerade företag” är citat som talar för detta.⁸⁷ Under projekttiden har folkrörelser som arbetsplatser, folkrörelseägda företag och en folkrörelseengagerad arbetsgivare⁸⁸ erbjudit 14 praktikplatser. Det stora antalet arbetsgivare som erbjudit praktik och i vissa fall kortare anställningar har varit utanför FRN – enligt den avslutande resultatredovisningen 55 stycken.⁸⁹ Av dessa 55 arbetsplatser har 18 varit skola/förskola⁹⁰ och fyra äldreomsorg och sjukhus. Resterande 33 har varit bland annat restaurang/café (8), frisör (1), tobak (3), bilservice (2), guldsmed (2), livsmedelsbutiker/kiosk/konditori (8), kemtvätt (2), och övriga butiker (3).

I vilken mån kan FRN vid projekttidens slut sägas fylla de önskade funktionerna att skapa nätverk av ideologiskt medvetna arbetsgivare samt integrationsarbetsplatser för arbetsträning och praktik? De arbetsgivare som hade konsoliderats i ett FRN var förutom SBB själv fyra företag som tillhörde Immanuelskyrkans församling samt Immanuelskyrkans caféverksamhet.⁹¹ FRN framstår vid projekttidens slut snarare som ett etablerat samarbete mellan SBB och Immanuelskyrkans församling än som det önskade nätverket av ett tjugotal beprövade och ”sega” integrationsarbetsplatser. Vid en närmare granskning av arbetsplatserna inom Immanuelskyrkans församling kan vi se att de under projekttiden tagit emot praktikanter vid åtta tillfällen (varav en praktik varade en dag och en annan två dagar)

⁸⁵ Se Engel, C (2004) *Mot hundra procent? En utvärdering av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar*. Sköndalsinstitutet 2004.

⁸⁶ Protokoll från Möte med styrgruppen 2004-08-23.

⁸⁷ Protokoll personalmöte 2004-10-20, citat från G. Lozanovic och E. Lindberg.

⁸⁸ Information från E. Lindberg 2005-12-06.

⁸⁹ Siffrorna är inte exakta eftersom uppgifterna i resultatredovisningen inte är kompletta, något vi återkommer till i kapitel 3.

⁹⁰ Någon förskola kan vara medräknad vid mer än ett tillfälle då namnen på förskolorna inte alltid anges i resultatredovisningen.

⁹¹ Information från E. Lindberg 2005-12-06.

samt en person för en kortare anställning. Två av arbetsplatserna uppgav emellertid att de inte var särskilt lämpade eller saknade tidsmässiga möjligheter att ta emot praktikanter. Flera av de ansvariga ansåg dessutom att det innebar vissa svårigheter att ta emot praktikanter från Skapa goda cirklar, bland annat till följd av deltagarnas bristande kunskaper i svenska.⁹² Hur och på vilket sätt företagen inom Immanuelkyrkans församling ändrat sin inställning till att ta emot praktikanter eller vilka åtgärder som vidtagits för att underlätta detta vid projekttidens slut, framkommer inte av projektets dokumentation. Vilka kriterier som gäller för att räknas som en arbetsplats inom FRN framstår alltså som oklart, likaså på vilket sätt praktikarbetsplatser inom FRN skulle kunna beskrivas som ”segare”. Möjligtvis skulle detta kunna gälla praktik som SBB erbjuder inom sina egna verksamheter. Det är intressant att notera att folkrörelsenätverket ändå framhålls exempelvis i informationsfoldern om Skapa goda cirklar, trots att antalet praktikplatser och möjligheter till tillfälliga arbeten varit betydligt mindre inom än utanför nätverket, och de företag som ingår begränsas till Immanuelkyrkans församling: ”vi har även ett folkrörelsenätverk för den som behöver en lugn miljö och extra uppmärksamhet”.⁹³

Det etniska nätverket

Vid sidan av FRN skulle ett etniskt nätverk utvecklas under projekttiden. Tanken bakom det etniska nätverket var att deltagare skulle erbjudas praktik eller arbete hos arbetsgivare med samma etniska bakgrund som de själva. Om målet för projektet Skapa goda cirklar var att aktivera en enskild deltagare skulle det etniska nätverket kunna fylla en funktion för den som annars p.g.a. bristande språkkunskaper vore utestängd från en daglig sysselsättning. Enligt uppgift har Skapa goda cirklar kunnat erbjuda 10 praktikplatser inom det etniska nätverket.⁹⁴ I informationsfoldern om den permanentade verksamheten Skapa goda cirklar beskrivs det etniska nätverket som ett kontaktnät av människor med bakgrund i olika länder som startat egna företag. ”Det etniska nätverket erbjuder arbetstillfällen och mentorer som nya kontakter och praktisk hjälp att få ett arbete. Det etniska nätverket innebär inte att det enskilda företaget har personal med samma etniska bakgrund. Tvärtom, mångfalden bland medarbetarna är stor.” Enligt uppgift bestod det etniska nätverket vid projekttidens slut av ”små restauranger, caféer, kemptvättar, butiker etc”,⁹⁵ vilket enligt en senare uppgift preciserades till sex arbetsplatser där projektet haft praktikanter.⁹⁶

Genom att flertalet praktik- och arbetstillfällen skapats utanför FRN kan vi sammanfattningsvis konstatera att det projektspecifika syftet att via ett folkrörelsenätverket *öppna upp* arbetsmarknaden genom att hitta praktikplatser och arbetstillfällen inom olika folkrörelser eller på arbetsplatser där folkrörelserna är verksamma, uppfyllts i ringa grad. Även implementeringen av FRN i ett samarbete med Immanuelskyrkan har en begränsad omfattning. Vilka kriterier som gäller för att inräknas i FRN är oklart, likaså varför just Immanuelskyrkan kvalificerat sig för detta. Immanuelskyrkans roll efter projekttidens slut

⁹² Mina intervjuer våren 2004 samt Anteckningar från nätverksslunch med FRN 2004-11-01.

⁹³ I informationsfoldern *Skapa goda cirklar. Ett folkrörelseprojekt för arbete. En verksamhet i Spånga Blåbandsförenings regi* s.4.

⁹⁴ Protokoll från styrgruppsmöte 2004-08-23.

⁹⁵ Information från E. Lindberg 2005-12-06.

⁹⁶ Information från E. Lindberg 2005-12-20. Arbetsplatserna utgjordes av två livsmedels-/servicebutiker, ett bageri, en kemptvätt, en guldaffär samt en firma för bilvård.

beskrivs som ”kompletterande arbetsplats”. Den stora folkrörelsearbetsplatsen för Skapa goda cirklar bedöms istället bli det sociala kooperativet Café Söderhöjd, som presenterats ovan. Hur samarbetet med Söderhöjdskyrkan kommer att utvecklas och i vilken omfattning personer kommer att kunna beredas arbetsträning och praktik är en fråga som faller utanför ramen för denna utvärdering. Det är inte heller möjligt att säga något om i vilken mån Skapa goda cirklar genom FRN:s tänkta opinionsbildande funktion har bidragit till en strukturpåverkan med positiva effekter för mångfald på arbetsmarknaden. Med tanke på det konsoliderade nätverkets begränsade omfattning och den bristande benägenhet att ta emot praktikanter som folkrörelser visat, skulle en rimlig slutsats vara att strukturpåverkan varit ringa.

PROJEKTETS MÅLUPPFYLLELSE

Föregående avsnitt ställde frågan om projektet Skapa goda cirklar kunde betraktas som framgångsrikt mot bakgrund av hur de metoder och arbetssätt som utvecklats implementerats efter projekttidens slut. I följande avsnitt skall vi se i vilken mån projektet kan betraktas som framgångsrikt i relation till de mål för projektet som ställts upp.

Det övergripande målet för Skapa goda cirklar har varit att medverka till att bryta deltagarnas beroende av socialbidrag genom att med praktik och utbildning öka deras möjligheter att träda in på arbetsmarknaden, men även genom att medverka till att icke-arbetsföra deltagare istället får sjukbidrag eller annan relevant försörjning. Vid projektets slut den 31 augusti 2005 uppgavs att det sammanlagda antalet deltagare i projektet Skapa goda cirklar varit 148. Resultatet av deltagarnas aktiviteter under projekttiden rapporteras ha varit följande:

Tabell 1. Resultat av deltagarnas aktiviteter under projekttiden⁹⁷

<i>Aktivitet</i>	<i>antal deltagare</i>	<i>antal deltagare/procent</i>
Arbete	45	30,4
Praktik	133	89,8
Studier	14	9,4 (4 personer till SFI borträknade)
Sjukbidrag/pension	11	7,4
Söker inte socialbidrag/ Flyttat	15	10,1

Den önskvärda måluppfyllelsen för projektet var att 70 procent av deltagarna skulle komma ut i aktivitet enligt följande:

- Arbete: 30 %
- Praktik: 30 %
- Studier, andra åtgärder: 10 %
- Söker inte förs/fått sjukersättning/pension: någon procent.

Vi kan konstatera att måluppfyllelsen för arbete har uppnåtts, likaså för praktik där strax under 90 procent av deltagarna istället för beräknade 30 procent uppges ha varit ute i praktik. Måluppfyllelsen för studier var 10 procent. Enligt resultatredovisningen har 9,4

⁹⁷ De kategorier som ingår i tabellen är överlappande, vilket kommer att diskuteras vidare i detta kapitel.

procent varit i studier eller ”andra åtgärder” vilket gör siffrorna svåra att jämföra. Någon procent antogs ha avslutat sitt socialbidrag genom sjukersättning, pension eller annat. Enligt resultatredovisningen var det 17,5 procent som inte längre fick socialbidrag, hade flyttat eller fått sjukbidrag eller pension. Resultaten visar alltså att måluppfyllelsen för arbete och studier väl svarar mot det mål som satts upp, att andelen som av olika skäl inte är beroende av socialbidrag framstår som något högre medan resultaten för praktik vida överskridit målet. Enligt resultatredovisningens siffror har alltså projektet Skapa goda cirklar överträffat måluppfyllelsen att aktivera 70 procent av sina deltagare.

Den kanske viktigaste redovisningen från ett avslutat projekt är de kvantitativa resultat som uppnåtts. För Skapa goda cirklar del hur många av deltagarna som genom praktik eller arbete har närmat sig arbetsmarknaden eller blivit självförsörjande. De mest intressanta resultaten när ett projekt utvärderas kan alltså uppnås när denna måluppfyllelse görs till föremål för en analys. I det följande skall vi granska de faktiska resultat som avrapporterats till ESF-rådet, dels med avseende på de angivna procentsatserna och dels för att kunna tolka innebörden av de olika kategorierna *arbete, praktik, utbildning, sjukbidrag/pension* och *söker inte förs/har flyttat*.⁹⁸

Arbete

Enligt resultatredovisningen har 148 personer deltagit i projektet Skapa goda cirklar. 45 av dessa finner vi under rubriken ”arbete” vilket enligt resultatredovisningen motsvarar 30,4 procent av det totala antalet deltagare. Procentandelen beräknas alltså mot bakgrund av det totala antalet deltagare under projekttiden. Enligt uppgift räknas deltagare som fått arbete flera gånger under den tid de varit inskrivna i projektet bara en gång.⁹⁹ Resultatet 45 personer skall alltså tolkas som att 45 deltagare har varit ute i arbete vid ett eller flera tillfällen. Siffran säger alltså ingenting om det totala antalet arbetstillfällen som kunnat erbjudas under projekttiden. Vid en närmare granskning visar sig resultatet att 45 deltagare varit i arbete inte vara helt rättvisande. Resultatredovisningen bygger på en sammanblandning av fysiska personer och arbetstillfällen. Vissa personer som har haft flera arbetstillfällen återkommer i redovisningen. Fyra personer återkommer vid två tillfällen, en person återkommer vid tre. Antalet deltagare som någon gång varit i arbete under projekttiden har alltså varit 39. Den korrekta andelen som varit i kontakt med arbetslivet genom arbete blir alltså 26,3 procent. Måluppfyllelsen om 30 procent har alltså inte uppfyllts.¹⁰⁰

⁹⁸ Måluppfyllelsen ovan samt den följande granskningen utgår för det första från den resultatredovisning som lämnats till mig inför denna avslutande utvärdering av projektet, *Resultatredovisning Skapa goda cirklar*, U-M Ceder Lindberg 2005-07-05. De resultat som avrapporterats enligt denna återkommer även i *Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden 2005-08-31*, en avrapportering till ESF-samordnaren för det aktuella insatsområdet i Stockholm samt enligt information från U-M Ceder Lindberg 2005-11-26 vid en presentation av projektets utfall för socialsekreterare i Skärholmens stadsdelsförvaltning. Granskningen utgår för det andra från den deltagarförteckning som resultatredovisningen räknats fram ur. Projektets deltagare är i denna förteckning inplacerade under resultatredovisningens olika rubriker.

⁹⁹ Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden, 2005-08-31.

¹⁰⁰ Granskningen i detta kapitel utgår som nämndes i not 98 från en förteckning jag fått inför utvärderingen där deltagarna i projektet placerats in under resultatredovisningens rubriker. I förteckningen finns deltagarna angivna med namn och uppgifter om t.ex. arbetsgivare, arbetsuppgift och anställningens längd. Tyvärr är en genomgående komplikation för följande granskning att uppgifter saknas. Det har därför inte varit möjligt att ge exakta siffror i granskningen.

Resultatredovisningen visar alltså att cirka en fjärdedel av dem som deltagit i projektet varit i arbete. En intressant fråga är hur innebörden av att *ha varit i arbete* skall tolkas. Vid en närmare granskning visar det sig att 19 deltagare haft anställningar med begränsad varaktighet, från ett par dagar upp till fyra månader. Av dessa har 11 personer (7,4 %) haft anställningar från en till tio dagar, och åtta personer (5,5 %) har haft anställningar upp till fyra månader. Vi kan alltså konstatera att cirka 13 procent av samtliga deltagare inom Skapa goda cirklar har haft korta, för 7,4 procent synnerligen korta, kontakter med arbetslivet. I resultatredovisningen finner vi ytterligare 22 personer under rubriken arbete, där endast ett startdatum för anställning anges. Om deras anställning haft begränsad varaktighet eller fortfarande är pågående saknas det emellertid uppgifter om. Två personer av dessa återfinns under andra rubriken som visar att de har haft praktik respektive gått vidare till utbildning *efter* tidpunkten för arbete. Dessa båda deltagare skall alltså räknas in i gruppen med begränsad anställning, vilken då uppgår till 21 (14 %). En person uppges ha en OSA-anställning som gäller tills vidare och kan antas vara i arbete även vid projektets slut. Kvar finns 19 deltagare, eller 12,8 procent, där det är oklart om de har haft eller fortfarande har anställning. För några av dessa har bara en arbetsuppgift eller arbetsgivare angivits, utan övriga uppgifter.

En annan intressant fråga är hur man från projektets sida *definierar* arbete. I dokumentationen från projektet finns ett språkbruk som gör det lätt att tro att det är fråga om att deltagarna har kommit ut i arbete av mer beständig karaktär. Formuleringar som ”har därför inte hunnit skaffa arbete”, ”andelen som fått arbete”¹⁰¹ och ”har fått följande arbete”¹⁰² kan lätt bidra till en sådan tolkning. Enligt uppgift från Skapa goda cirklar räknas emellertid ”all anställning i någon form (...) som arbete. Det kan vara allt från timanställning till fast arbete”.¹⁰³ Enligt en sådan definition kan ”arbete” innebära allt från att deltagare under sin tid inom projektet haft tillfällig anställning under en dag till att deltagare lämnat projektet till följd av att de har fått arbete och blivit självförsörjande.

Drygt hälften av deltagarna under rubriken ”arbete” (53,8 %) menar jag snarare svarar upp mot en kategori som *fått en tillfällig erfarenhet av svenskt arbetsliv* och som därför eventuellt närmast sig arbetsmarknaden. Vad arbete innebär för de resterande deltagarna inom denna kategori är inte möjligt att med säkerhet utläsa ur resultatredovisningen, men vi kan utgå från att de alla har haft en kontakt med svenskt arbetsliv. Hur skall vi tolka detta resultat? Om målsättningen med projektet är att deltagarna skall *komma närmare* arbetsmarknaden skulle detta resultat kunna tolkas som att projektet lyckats med detta för en dryg fjärdedel av deltagarna. I vilken mån en begränsad erfarenhet från arbetslivet inneburit något reellt närmande till arbetsmarknaden är emellertid en fråga som – om än intressant – inte är möjlig att besvara i detta sammanhang.

Praktik

Enligt resultatredovisningen har 148 personer deltagit i projektet. 133 av dessa finner vi under rubriken ”praktik”, vilket motsvarar cirka 90 procent av det totala antalet deltagare.

¹⁰¹ Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden, 2005-08-31.

¹⁰² Information från U-M Ceder Lindgren 2005-11-23.

¹⁰³ Information från U-M Ceder Lindberg 2005-11-24.

Procentandelen beräknas alltså av det totala antalet deltagare under projektiden. Enligt uppgift räknas deltagare som fått praktik flera gånger under den tid de varit inskrivna i projektet bara en gång.¹⁰⁴ Resultatet 133 personer skall alltså tolkas som att 133 deltagare har varit ute i praktik vid ett eller flera tillfällen. Siffran säger alltså ingenting om det totala antalet praktiktillfällen som kunnat erbjudas inom ramen för Skapa goda cirklar. Målet för Skapa goda cirklar har varit att alla som deltagit i projektet skall ha varit ute på praktik som fungerat, varvat med utbildning som också fungerat.¹⁰⁵ Målet att alla deltagare skulle ha genomfört praktik är i princip att betrakta som uppnått.

Vid en närmare granskning visar sig emellertid resultatet att 133 deltagare gjort praktik inte vara helt rättvisande. Resultatredovisningen bygger precis som redovisningen av arbete på en sammanblandning av fysiska personer och arbetstillfällen. Resultatet 133 sägs motsvara deltagare som genomfört praktik. Vid en närmare granskning visar det sig att siffran 133 snarare svarar mot *praktikperioder* som genomförts än antalet deltagare som vid ett eller flera tillfällen haft praktik.¹⁰⁶ Vid en närmare granskning av dessa 133 praktiktillfällen i resultatredovisningen visar det sig för det första att uppgifter om en och samma praktikperiod återkommer. 26 av de uppgivna praktiktillfällena är dubletter som återkommer vid ett eller flera tillfällen i redovisningen. Vid en närmare granskning av de återstående 108 praktikperioderna visar det sig för det andra att dessa i sin tur är fördelade på 72 deltagare.

Tabell 2. Antal deltagare som genomfört en eller flera praktikperioder

<i>Antal deltagare</i>	<i>Antal genomförda praktikperioder</i>
46	1
19	2
3	3
4	4
Summa	108

Det slutliga antalet deltagare som varit på praktik är alltså 72, och inte 133, vilket motsvarar knappt hälften (48,6 %) av de 148 personer som deltagit i projektet. Resultatet visar att målet med 30 procent av deltagarna i praktik har uppfyllts och överträffats men resultatet är långt ifrån de cirka 90 procenten i slutredovisningen av projektet. Det sammanlagda antalet deltagare som enligt granskningen fått en erfarenhet av svenskt arbetsliv genom arbete eller praktik blir sammantaget 111 personer, eller 75 procent av de 148 deltagarna. Av dessa 111 personer har 16 deltagit i både arbete och praktik, så det egentliga antalet personer aktiverade genom någon av dessa aktiviteter är 95, eller 64 procent av samtliga deltagare.

¹⁰⁴ Uppföljning av projekt som fått stöd från Europeiska socialfonden, 2005-08-31.

¹⁰⁵ Enligt måluppfyllelsen skulle 30 procent av deltagarna ha varit ute i praktik. Detta mål utökades och ambitionen kom att bli att samtliga deltagare skulle ha erfarenhet av praktik under sin tid i projektet.

¹⁰⁶ Det bör igen påpekas att granskningen inte kan resultera i några exakta eller helt tillförlitliga siffror eftersom underlaget i resultatredovisningen inte innehåller kompletta uppgifter.

Utbildning

Enligt resultatredovisningen uppges 14 deltagare (9,4 %) ha gått till vidare studier. Av dessa har sex gått till studier utan att ha genomfört praktik eller ha varit i arbete under projekttiden. Övriga åtta deltagare har haft tidigare praktik, och fyra av dem har även haft kortare anställningar. Mot bakgrund av detta kan granskningen addera sex personer som inte redovisats under någon tidigare rubrik till det antal som aktiverats via Skapa goda cirklar. Det sammanlagda antalet deltagare som aktiverats är alltså 101, eller cirka 68 procent av samtliga deltagare.

Pension och sjukbidrag

Under projekttiden uppges 11 personer ha fått pension eller sjukbidrag, vilket motsvarar 7,4 procent av samtliga deltagare. Av dessa har två genomfört praktik. När nu ytterligare nio personer som inte redovisats under någon tidigare rubrik adderas till antalet aktiverade har projektet haft 110 deltagare.

Avslutade ärenden

För vissa personer har deltagandet i Skapa goda cirklar avslutats av olika skäl. För 14 personer har deltagandet avslutats till följd av att personerna tackat nej till praktik eller arbete, haft dålig närvaro etc, fyra personer har gått till enklare undervisning inom ramen för SBB:s äldrekurser i svenska och samhällskunskap, fyra sökte vid projekttidens slut sjukpension/sjukbidrag, fyra hade remitterats till AF Rehab och avslutningsvis hade sju deltagare förts över till SBB:s nya projekt Skola för Arbete. Av dessa sammantaget 28 personer har 17 noterats under andra rubriker som t.ex. praktik. Till det sammantagna antalet deltagare i Skapa goda cirklar kan därför föras ytterligare 11 personer, vilket ger det totala antalet 121 deltagare.

Söker inte socialbidrag eller har flyttat

Den sista rubrik som skall granskas i resultatredovisningen är intressant med tanke på projektets namn och syfte att ”bryta den onda cirkeln av socialbidragstagande – korta insatser – nytt socialbidragstagande.”¹⁰⁷ Vid projekttidens slut uppges 15 personer (10,1 %) inte längre vara beroende av socialbidrag eller ha flyttat. (Noga räknat är antalet deltagare under denna post 16, d.v.s. 10,8 %). Av dessa 16 deltagare är det 8 som flyttat. Av dessa 8 har 4 deltagit i praktik, medan de 4 övriga inte deltagit i praktik eller arbete eller har gått vidare till utbildning. Enligt redovisningen är det 8 personer som blivit självförsörjande, alltså 5,5 procent av det totala antalet deltagare i projektet. 3 var föräldralediga, 4 saknades uppgifter på och 1 hade av sagt sig sitt socialbidrag. Av dessa 8 personer hade ingen deltagit vare sig i praktik eller arbete eller gått vidare till utbildning genom Skapa goda cirklar. Detta innebär att vi kan tillföra ytterligare 4 (avflyttade) personer och 8 (självförsörjande)

¹⁰⁷ Planering av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar Växtkraft Mål 3, E. Lindberg, 2002-07-25, s.1.

personer till det totala antalet deltagare, som alltså är 123. Enligt uppgift¹⁰⁸ har inte Skapa goda cirklar alltid fått information om varför deltagare inte längre söker socialbidrag.

En intressant fråga är om personer som blivit självförsörjande genom arbete skulle ha placerats in under denna rubrik? Innebär frånvaron av sådana uppgifter att inga deltagare har blivit självförsörjande genom arbete under projekttiden? Under rubriken ”arbete” gavs inget svar om 19 av deltagarna hade haft tillfälliga arbeten eller fått någon form av fast anställning. Skall deras frånvaro under denna rubrik tolkas som att de anställningar de haft varit av mer tillfällig karaktär som inte lett till självförsörjning? Av resultatet vid denna post skulle vi i sådana fall för det första kunna utläsa att inga deltagare har blivit självförsörjande till följd av de projektspecifika aktiviteterna. För det andra skulle vi kunna utläsa att inga av de 95 personer som projektet aktiverat genom praktik eller arbete har blivit självförsörjande. Även om målet varit att aktivera deltagare genom undervisning, praktik och kortare arbetslivserfarenheter, så är det mot bakgrund av resultatredovisningen svårt att uttolla i vilken mån projektets arbetsmarknadsinriktade åtgärder bidragit till att bryta cirkeln av socialbidrag – kortare insatser – nytt socialbidrag.

Antal deltagare

Enligt resultatredovisningen har 148 personer deltagit i projektet Skapa goda cirklar. Enligt granskningen ovan har det egentliga antalet snarare varit cirka 123.¹⁰⁹ Av dessa har sammantaget 66 personer (53,6 %) av olika skäl och på olika sätt helt lämnat projektet och SBB (studier, avflyttning, avsagt sig socialbidrag, sökt/fått sjukbidrag eller pension, AF rehab, avslutats av olika skäl). 12 personer (9,7 %) fanns vid projekttidens slut kvar inom ramen för SBB (Skola för arbete, kurser för äldre, en OSA-anställning) och ytterligare 6 skulle vid projekttidens slut föras över till det sociala kooperativet Café Söderhöjd. Hur många av projektdeltagarna som överfördes till huddagiset Lyktstolpen för vidare arbetsträning och praktik är oklart.

Sammantaget ger detta information om vad som skett med 84 personer (68,2 %). En fråga som kvarstår är hur situationen vid projekttidens slut sett ut för resterande 39 personer, och framför allt kvarstår den kanske mest intressanta frågan om projektet Skapa goda cirklar genom sina olika insatser har medverkat till att personer som tidigare stått långt ifrån arbetsmarknaden har blivit självförsörjande genom arbete. Enligt uppgifter under rubriken ”arbete” skulle detta eventuellt kunna gälla för 19 personer, eller 15,4 procent av de 123 deltagarna. Frågan kvarstår då hur situationen vid projekttiden såg ut för den rest på 20 personer om vilka uppgifter saknas? En månad efter projekttidens slut¹¹⁰ fanns 16 av de ”gamla” deltagarna kvar i arbetsmarknadsprogrammet Skapa goda cirklar.¹¹¹

Avslutningsvis kan en jämförelse mellan de resultat som redovisats från Skapa goda cirklar vid projekttidens slut jämföras med de resultat som granskningen gav presenteras.

¹⁰⁸ Information från U-M Ceder Lindgren 2005-11-24.

¹⁰⁹ En siffra som i likhet med övriga måste hanteras med försiktighet. Redovisningens uppgifter är inte av sådan karaktär att exakta uppgifter är möjliga.

¹¹⁰ Enligt Deltagarlista undervisning Skapa goda cirklar 2005-09-30.

¹¹¹ Det egentliga antalet var 20, men fyra personer var vid projektids slut inräknade under andra rubriker i resultatredovisningen då de sökte sjukbidrag, remitterats till AF-rehab eller varit utan socialbidrag. I slutet av september ingår de åter i Skapa goda cirklar.

Tabell 3. Jämförelse mellan resultatredovisning enligt Skapa goda cirklar och enligt genomförd granskning

<i>Resultatredovisning</i>	<i>Skapa goda cirklar</i>	<i>Granskning</i>
Antal deltagare totalt	148	ca 123
Antal i arbete	45 (30,4 %)	40 (32,5%)
- varav kortare kontakter med arbetslivet via arbete	-	21(17%)
- varav (eventuellt) längre kontakter/anställning	-	19 (15,4 %)
Antal i praktik	133 (89,8 %)	72 (58,5 %)
Antal till studier	14 (9,4 %)	14 (11,3 %)
Antal med sjukbidrag/pension	11 (7,4 %)	11 (8,9 %)
Antal som inte söker fös/har flyttat	16 (10,1 %)	15 (13 %).

Intressant att notera är att det finns åtminstone tre olika sätt att relatera de resultat som redovisas till den angivna måluppfyllelsen att genom projektet aktivera 70 % av deltagarna varav 30 % i praktik respektive arbete.

Tabell 4. Jämförelse av uppnådd måluppfyllelse enligt Skapa goda cirklar (1) enligt granskning baserad på antal deltagare enligt Skapa goda cirklar (2) och baserad på antal deltagare enligt genomförd granskning (3)

<i>Antal delt.</i>	<i>Måluppfyllelse arbete</i>	<i>Måluppfyllelse praktik</i>	<i>Måluppfyllelse totalt arbete/praktik/ utb.</i>
	<i>30 %</i>	<i>30 %</i>	<i>70 %</i>
1	148	30,4	89,8
2	148	26,3	48,6
3	123	32,5	58,5
			- 112
			68,2
			82,1

Enligt Skapa goda cirklars egna beräkningar är måluppfyllelsen uppnådd. Enligt den inledande granskningen där resultaten beräknats mot bakgrund av det antal deltagare som Skapa goda cirklar uppgivit (148) är måluppfyllelsen för praktik och för antal aktiverade inom projektet uppnådd men inte för andelen i arbete. Enligt den avslutande granskningen där antalet deltagare uppgår till cirka 123 har projektet väl uppfyllt sina angivna mål.

Granskningen av resultatredovisningen från projektet Skapa goda cirklar har för det första visat på stora brister. Uppgifterna är ofta ofullständiga vilket försvårar analysen av resultaten, och de har dessutom visat sig oriktiga, vad gäller exempelvis det totala antalet deltagare och deltagare i praktik. Det måste betraktas som förvånansvärt att ett projekt

¹¹² Inte möjligt att beräkna genom sammanblandning av deltagare och enstaka praktik/arbetsstillfällen

efter tre år avrapporteras till ESF- rådet utan en noggrann kontroll av de resultat som redovisas.¹¹³ Skapa goda cirklar övergripande syfte har varit att medverka till att långtidsarbetslösa personer, genom praktik eller arbete, skulle (åter)föras till arbetsmarknaden. Genom att återföra deltagarna till arbetsmarknaden eller hjälpa dem till sjukersättning eller pension skulle projektet medverka till att ”bryta den onda cirkeln av socialbidragstagande – korta insatser – nytt socialbidragstagande”.¹¹⁴ Granskningen av resultatredovisningen har för det andra visat att ett begränsat antal deltagare möjligtvis har integrerats på arbetsmarknaden och på så vis blivit självförsörjande och oberoende av socialbidrag. Detta skulle eventuellt kunna vara fallet för 19 personer, men närmare uppgift saknas. Nästan lika många deltagare, 15 stycken, hade vid projekttidens slut fått eller ansökt om sjukbidrag eller pension och på så vis blivit oberoende av socialbidrag. Även om det övergripande syftet varit att göra deltagare oberoende av socialbidrag genom arbete har projektets mål enligt de återkommande uppföljningarna till ESF-rådet varit att aktivera deltagarna och genom bland annat undervisning och praktik föra dem närmare arbetsmarknaden. Målet att aktivera 70 procent av deltagarna har uppnåtts. För flertalet deltagare har praktik men även ”arbete” inneburit kortare tillfälliga kontakter med arbetslivet. I vilken mån dessa kontakter på sikt ökat deras möjligheter att närma sig arbetsmarknaden är inte möjligt att uttala sig om.

Enligt projektledaren är/borde syftet med en utvärdering av Skapa goda cirklar vara att bedöma om projektet uppfyllt sin målsättning och lyckats i förhållande till mål man satt upp.¹¹⁵ Bedömningen ”om de resultat som presenteras är bra eller dåliga” kan emellertid bara göras ”om man jämför med andra projekt”.¹¹⁶ Mot bakgrund av de påpekade bristerna i resultatredovisningen låter sig en sådan jämförelse inte lätt göras. I följande avsnitt skall vi emellertid kort reflektera över de resultat som redovisats från andra projekt som på ett likartat sätt arbetat med att återföra långtidsarbetslösa personer med invandrarbakgrund på arbetsmarknaden. Två omständigheter försvårar en sådan jämförelse. För det första har det inte varit möjligt att få information från ESF-rådet om andra jämförbara projekt som fått medel inom Växtkraft mål 3, insatsområde 1, och till följd av detta har jag inte heller fått tillgång till projektens egna och externa utvärderingar.¹¹⁷ För det andra kan det vara svårt att bedöma de uppgifter projekten lämnar om sin resultatuppfyllelse. För det tredje finns vissa

¹¹³ Oklarheten runt resultaten ökade ytterligare när jag mottog nya uppgifter från Skapa goda cirklar 2005-12-05. Enligt den (odaterade) deltagarlista jag fick uppgick antalet deltagare till 158, dvs fler än de 148 som avrapporterades i resultatredovisningen vid projektets slut. Det finns ingen resultatredovisning i denna förteckning, så det är inte möjligt att se vilka insatser deltagarna varit föremål för. Jag fick dessutom en ny förteckning över vilka deltagare inom Skapa goda cirklar som avslutats under projektets sista månader, dvs. våren 2005. Två av de deltagare som i resultatredovisningen står upptagna under rubriken praktik, uppges nu ha varit avslutade. En person som helt saknas i resultatredovisningen uppges nu ha varit överförd till Äldreverksamheten inom SBB, tre personer som i resultatredovisningen var inplacerade under rubrikerna Skola för arbete respektive Remitterade till AF-Rehab, uppgavs nu ha flyttats till Skola för arbete. De uppgifter som återfinns i resultatredovisningen är alltså inte att betrakta som helt tillförlitliga.

¹¹⁴ Planering av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar Växtkraft mål 3, E. Lindberg 2002-07-25, s.1.

¹¹⁵ Kommentarer till utvärdering 1, E. Lindberg 2004-03-31.

¹¹⁶ Kommentarer till utvärdering 1, E. Lindberg 2004-03-31.

¹¹⁷ Trots återkommande kontakter under hösten med Nina Gustavsson, ESF-rådets expert på projekt inom Växtkraft Mål 3, och hennes vidare kontakter, dels med kollegor i andra regioner, dels med arbetsmarknadsgruppen på Stockholmskontoret, har ingen kunnat lämna sådana uppgifter till mig. Inom detta målområde saknas dessutom de riktlinjer och forum för externa utvärderingar/utvärderare som finns inom exv. ESF programområde Equal.

generella svårigheter med att utvärdera och alltså också att jämföra arbetsmarknadsprojekt, något som vi återkommer till i det fjärde och avslutande kapitlet.

Två andra EFS-finansierade arbetsmarknadsprojekt

Om vi nu ställer resultaten från Skapa goda cirklar i relation till ett par andra, jämförbara arbetsmarknadsprojekt, hur skall vi då tolka projektets måluppfyllelse?

Arbetsmarknadsprojektet Rondellen beskrivs som en heltidsverksamhet för svenskundervisning i studie- och arbetsplatsförlagd miljö. I likhet med Skapa goda cirklar har projektet betonat betydelsen av motivationsarbete, friskvård och av att varva teori/språkundervisning med praktik. Rondellen har även arbetat med att skapa relationer till och samarbete med andra aktörer i samhället. Projektets målgrupp har varit arabisk- och kurdisktalande invandrare där behovet av språkträning och förberedelser inför arbetslivet bedömts vara särskilt stora. Många av deltagarna hade max 6 års skolgång bakom sig. Några saknade helt erfarenhet från skolans värld och vissa var analfabeter. Många av dem uppgavs ha haft problem, sakna självförtroende och vara trötta och sjuka. De flesta hade erfarenheter av krig och av att ha flytt. 70 procent var över 40 år. Alla hade varit i Sverige i mer än 6 år, men majoriteten saknade erfarenheter av att ha varit ute på den svenska arbetsmarknaden. Målgruppen bedömdes mot bakgrund av detta stå långt från arbetsmarknaden. Även om målgruppen på Skapa goda cirklar varit betydligt större och mer differentierad, motsvarar deltagarna i Rondellens verksamhet ganska väl den största gruppen inom Skapa goda cirklar som åldersmässigt varit eller upplevt sig vara ”gamla” och trötta. Rondellens måluppfyllelse visar att 26 av projektets 44 deltagare (cirka 60 %) förändrat sin situation under projektidens gång. Sex personer (13 %) gick vidare till utbildning inom folkhögskolor eller Komvux, tre gick till AF Rehab och två in i projektets egen verksamhet. Vid projektidens slut hade ytterligare två deltagare praktik. Den intressanta siffran i detta sammanhang är i vilken mån Rondellen – med en målgrupp som framstår som jämförbar med målgruppen för Skapa goda cirklar – lyckats integrera sina deltagare på arbetsmarknaden. 12 personer, eller en dryg fjärdedel av deltagarna, hade fått fasta anställningar och alltså blivit självförsörjande. Av dessa hade åtta heltidsarbete och fyra timanställningar. Ytterligare en hade fått ett säsongarbete på heltid. Hur situationen vid projektidens slut såg ut för resterande 18 deltagare (drygt 40 %) framkommer inte av utvärderingen (Worge 2005). Om vi jämför Rondellens måluppfyllelse för arbete med resultaten från Skapa goda cirklar, kan vi se att Skapa goda cirklar enligt sin egen redovisning uppvisar ett bättre resultat. 30,4 procent uppges ha fått arbete mot Rondellens cirka 27 procent. Om vi däremot utgår från de siffror min granskning gav kan vi se att den grupp inom vilken vi eventuellt kan hitta deltagare som fått fast anställning uppgår till cirka 15 procent. Rondellen har även fått fler deltagare aktiverade genom vidare utbildning, 13 procent, att jämföra med Skapa goda cirkels cirka 11,4 (enligt min granskning. 9, 4 procent enligt Skapa goda cirkels egen redovisning). Skapa goda cirklar har dock totalt sett aktiverat fler av sina deltagare än vad projektet Rondellen lyckats med. Enligt min granskning har Skapa goda cirklar lyckats aktivera cirka 82 procent av sina deltagare genom arbete, praktik eller utbildning, att jämföra med Rondellens cirka 60 procent.

I likhet med Skapa goda cirklar och Rondellen har *Kylos-projektets* idé varit att varva svenska och praktik för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden för personer med

invandrarbakgrund. Projektets övergripande syfte har varit att genom praktik ”försätta en grupp invandrade svenskar i sådana situationer som kräver språkanvändning och att de därigenom lär sig tala svenska och får möjlighet att skaffa arbete” (Lundgren 2003:11) Deltagarna har alla till följd av bristande kunskaper i svenska, avsaknad av yrkesutbildning eller av andra skäl haft svårt att komma in på arbetsmarknaden (Taponen 2004:19). Deltagarna har framför allt varit kurder från Iran och Irak, flertalet i åldern 30 till 40 år, med varierande språkförmåga och varierade erfarenheter av tidigare skola/utbildning. Enligt projektets deltagarfakta skall antalet personer som deltagit under de tre projektåren sammantaget uppgå till 91.¹¹⁸ Precis som varit fallet med resultatredovisningar från Skapa goda cirklar är det svårt att såväl hitta pålitliga siffror som att tolka innebörden av dessa.¹¹⁹ Enligt Deltagarfakta har 42 deltagare (46,1 %) fått arbete under projekttiden. Arbete kan inbegripa timanställning, tillsvidareanställning, sommarjobb¹²⁰ men också vikariat som varierat från enstaka dagar till längre vikariat.¹²¹ Mot bakgrund av detta kan vi anta att ”arbete” inom Kylos-projektet är detsamma som avses med arbete inom Skapa goda cirklar: att vid något tillfälle ha haft en anställning, oavsett om den varat en dag eller är fortgående. Hur många av deltagarna som på något mer reellt sätt närmat sig eller etablerat sig på arbetsmarknaden är inte möjligt att uttala sig om, även om vi kan få en fingervisning. Uppföljningen från det första projektåret (Lundgren 2004) visar att 3 av 18 deltagare hade fast anställning, en hade vikariat, två projektanställningar och en person en visstidsanställning.¹²² Enligt utvärderingen från ett andra projektår hade 6 av 11 intervjuade deltagare ”fått mer eller mindre varaktiga arbeten” (Taponen 2004:26), och enligt en tredje och avslutande utvärdering hade en deltagare fått fast anställning (Taponen 2005).

Om vi jämför resultaten från Skapa goda cirklar och Kylos-projektet mot bakgrund av en vidare definition av arbete, kan vi se att 32,5 procent av Skapa goda cirkelns deltagare enligt min granskning haft någon form av anställning under projekttiden, att jämföra med 46,1 procent av deltagarna i Kylos-projektet. 26 av Kylos-projektets deltagare (28,5 %) har gått vidare till utbildning,¹²³ att jämföra med Skapa goda cirkelns resultat 11,4 procent (enligt min granskning. 9, 4 procent enligt projektets egen redovisning). I redovisningarna från Kylos-projektet finns inga siffror på genomförd praktik, så det sammantagna antalet deltagare som aktiverats via arbete, praktik eller utbildning kan inte redovisas. I en extern utvärdering av Kylos-projektet konstaterar Taponen (2004:25) att projektet uppnått *ett gott resultat* ”när det gäller möjligheten att få arbete eller att man (deltagarna) får krafter att gå vidare till studier.” De uppfattade goda resultaten förklaras med urvalet av deltagare. Endast deltagare med förutsättningar att delta i Kylos-projektet och med förutsättningar

¹¹⁸ Eftersom Kylos-projektet hade kontinuerlig intagning är det svårt att se om detta är det totala antalet deltagare eller om det finns personer vars deltagande sträckt sig över två verksamhetsår (vilket skulle kunna vara fallet, även om tiden för deltagande varit begränsad till 8 månader).

¹¹⁹ Svårigheter uppstår t.ex. vid en jämförelse mellan projektledarens Deltagarfakta runt de tre projektåren från 2005-01-28 och resultat redovisade i en extern utvärdering av det första projektåret, (Lundgren, P. 2003).

¹²⁰ Persson, E. (2005) *Slutrapport Integration och mångfald 3:1*, 2005-12-09

¹²¹ Taponen, A-L (2005) *Kylos-projektet. Utvärdering 2004 – 2005*, Karlstads universitet. Institutionen för samhällsvetenskap. Avdelningen för social omsorgsvetenskap, s.1.

¹²² Uppgifter om åtta personer saknas, så detta är uppgifter som bygger på resterande tio personer.

¹²³ Under rubriken utbildning finns Komvux, vård, projekt, folkhögskola och SFI. Deltagaren som gått till SFI har jag räknat bort eftersom sådana deltagare tagits bort i de redovisade resultaten från Skapa goda cirklar:

för arbete och vidareutbildning har tagits emot. Mot bakgrund av att målgruppen på Skapa goda cirklar måste bedömas som tyngre och i vissa fall i avsaknad av sådana förutsättningar, kan Skapa goda cirklar måluppfyllelse om drygt 30 procent i arbete betraktas som ett gott resultat.

Det är intressant att notera att utvärderingen av Kylos-projektet utgår från en kvalitativ metod eftersom ledningen var intresserad av ”andra saker än *bara* [min kursivering] hur många som får arbete efter Kylos eller andra kvantitativa data” (Taponen 2004:6). Detta speglar en viss motsättning mellan projektledningens intentioner och deltagarnas önskemål. Utvärderingen framhåller de positiva sociala värden som projektet uppfattas ha genererat, och projektledningen ser den sociala delen av projektet som det unika, eftersom ”skola och praktik kan vem som helst ordna” (a.a:13). Trots att deltagarnas mål och stora förhoppning om att projektet skall leda till arbete i flertalet fall inte infriats, är utvärderarens bedömning att projektet ändå varit positivt för dem. Deltagarnas liv sägs ha blivit mer stabila genom deltagandet i projektet, även om de inte fått det eftersträvansvärda arbetet. Projektet har enligt utvärderaren skapat närhet och trygghet, och kravet på ansvarstagande har bidragit till ökat självförtroende (Taponen 2004). Värt att notera är att projektet har utbildat handledare som tagit emot deltagare på praktikplatser. Samtliga praktikhandledare svarade emellertid nej på frågan om praktikanternas möjlighet till fortsatt anställning (Taponen 2005:15). Kanske är detta ett uttryck för en liknande diskrepans mellan de professionellas och brukarnas syn på verksamheten som Ekström (2005) fann i sin utvärdering av Jobbcentrum i Skärholmen. Utvärderingen visade bland annat att deltagarna som intervjuades i studien var kritiska till verksamheten och beskrev den som värdelös. Vi kan ana åtminstone två dilemman. Om ett projekt framhåller att det övergripande syftet är sysselsättning och de sociala vinster som detta kan medföra men inte arbete och egenförsörjning, skulle det för det första vara svårt att motivera enskilda personer att delta i projektet. För det andra skulle ett projekt med en i huvudsak social målsättning ha synnerligen svårt att få anslag, och sannolikheten att stadsdelar som Skärholmen skulle remittera deltagare till insatser som inte uttalat syftar till arbete och självförsörjning skulle vara minimal. Betoningen av den sociala dimensionens betydelse skulle mot bakgrund av detta kunna tolkas som ett sätt att tona ned svårigheterna att möta deltagarnas förhoppningar om arbete och reell egenmakt och de begränsade effekterna av insatsen.

SKAPA GODA CIRKLAR – ETT ARBETSMARKNADS- PROJEKT INOM DEN SOCIALA EKONOMIN?

I och med Sveriges inträde i EU har social ekonomi varit en punkt på dagordningen för både Sveriges riksdag och regering och de organisationer som rör sig inom nämnda område. En intressant fråga att diskutera i detta sammanhang är den roll Skapa goda cirklar kan sägas spela inom ramen för den sociala ekonomin. Utan att gå in i någon djupare analys av denna ekonomi, vill jag lyfta fram några aspekter av den sociala ekonomin och ställa dessa i relation till projektet Skapa goda cirklar. Jag kommer dessutom att lyfta fram de särskilda svårigheter och begränsningar som utvärderingar av arbetsmarknadsprojekt inbegriper.

Enligt den definition av social ekonomi som presenterades i början av denna rapport sägs verksamheter inom denna ekonomi kännetecknas av att de är inriktade på ett gott liv för varje enskild människa i den eller de grupper som verksamheten är avsedd för. Det är målgruppens vilja och behov som skall vara styrande för verksamheten. Ett dilemma för Skapa goda cirklar såväl som för andra likartade projekt har varit att deltagandet i verksamheten i många fall har varit ofrivilligt och tvingande. Det har istället varit projektledning och personal som identifierat målgruppen, som definierat vad ett gott liv för målgruppen skall innebära, och som uttryckt sin vilja att genom bland annat undervisning och praktik, neurolingvistisk programmering och självförtroendeträning medverka till att deltagarna skulle få en ny förståelse för sin situation och för betydelsen av att integreras på arbetsmarknaden. Krasst uttryckt har deltagarnas val stått mellan att delta i projektet – eller att förlora sitt socialbidrag. Deltagare som tackat nej till erbjuden praktik eller till tillfälliga arbetstillfällen har kunnat uteslutas ur projektet. På så vis uppfyller Skapa goda cirklar enligt min mening inte de demokratiska värderingar som sägs känneteckna verksamheter inom den sociala ekonomin. Enligt den givna definitionen skall verksamheter inom den sociala ekonomin vidare vara organisatoriskt fristående i det att de utgår från medlemmar eller andra intressenter utanför den offentliga sektorn. Skapa goda cirklar har byggt på ett samarbete med fyra stadsdelsförvaltningar som alla företräder den s.k. Skärholmsmodellen. Modellen fokuserar på arbetslösa med socialbidrag och syftar till att slussa socialbidragstagare från bidragsberoende till arbete. Utgångspunkten är ett principiellt krav att enskilda medborgare skall försörja sig själva och sina familjer genom lönearbete eller eget företagande. Jag menar att projektet Skapa goda cirklar i mycket låg grad utgått från medlemmar (i detta fall i den ideella Spånga Blåbandsföreningen) och deltagare och i hög grad anpassat sin verksamhet till och låtit den präglas av samarbetet med de aktuella stadsdelsförvaltningarna som framstår som primära snarare än sekundära intressenter. Till skillnad från verksamheter inom social ekonomi har Skapa goda cirkels projektledning varit noga med att påpeka att projektet *inte* har haft några sociala mål, som t.ex. att öka

deltagarnas livskvalitet genom att erbjuda dem daglig sysselsättning. Projektets mål har istället varit att göra deltagarna oberoende av socialbidrag, framför allt genom arbete men även genom annan försörjning som pension eller sjukbidrag. I vilken mån man kan säga att Skapa goda cirklar använt sig av mer sociala resurser i form av ideellt engagemang och arbete, personliga relationer och förtroende, förmåga till samarbete och kunskap om demokratiskt beslutsfattande än vad remitterande handläggare eller coacher på Jobbcentrum gjort är svårt att uttala sig om. Personalen på Skapa goda cirklar har varit anställda i ett projekt med en tydlig målsättning. I vilken mån deras eventuella personliga ideella engagemang i SBB eller annan ideell förening har medfört någonting kvalitativt annorlunda i deras arbete är omöjligt att veta. Möjligt är att personalen fått förverkliga något av "det goda" för sina medmänniskor och fått utlopp för behovet av att bry sig om, men klart är att verksamheten inom Skapa goda cirklar inte tillkommit från ett underifrånperspektiv där i detta fall långtidsarbetslösa invandrare *själva* artikulerat och förverkligat något de behöver och önskar. I vilken mån projektet genererat ett mervärde genom att skapa en atmosfär och en gemenskap som gjort att de anställda bidragit med personligt engagemang och inlevelse, och i vilken mån detta överskrider det engagemang som handläggare eller coacher omfattat, är inte heller möjligt att uttala sig om. Det är emellertid svårt, menar jag, att enligt ovanstående definition placera in en tvingande arbetsmarknadsåtgärd inom ramen för den sociala ekonomin, alldeles oavsett eventuella positiva effekter åtgärden fått för enskilda deltagare. Min slutsats är alltså att projektet Skapa goda cirklar inte har genererat det mervärde som motiverar stödet till verksamheter inom den sociala ekonomin. Jag menar att man snarare får se projektet som ett komplement till arbetsmarknadsinsatser inom den offentliga sektorn än som ett folkrörelseprojekt. Värt att notera är att även personal pekat på konflikten mellan ett ofrivilligt deltagande i projektet och grundläggande tankar om folkbildning.

Behovet av utvärdering

Även om det är tveksamt om Skapa goda cirklar mot bakgrund av den givna definitionen kan placeras inom den sociala ekonomin, är det ändå som ett projekt inom denna ekonomi som Skapa goda cirklar fått medel från ESF Växtkraft Mål 3. Detta för att verksamheter inom den sociala ekonomin antas ha förutsättningar att medverka till integration av långtidsarbetslösa invandrare på arbetsmarknaden. Den av regeringskansliet tillsatta arbetsgruppen pekar i sin slutrapport på behovet av att utvärdera verksamheter inom den sociala ekonomin. Även om viss forskning pekar mot att social ekonomi kan skapa lokal sysselsättning när den offentliga sektorn och det privata näringslivet inte lyckas, är det fortfarande oklart om det handlar om genuint nya jobb – eller arbetstillfällen som tas över från andra sektorer (Slutrapport 1999:14). Det saknas för det första en djupare analys av den sociala ekonomins förutsättningar att bidra till tillväxten av verksamheter och arbetstillfällen (a.a:195). Det saknas för det andra statistiska uppgifter om organisationer och verksamheter som omfattas av begreppet social ekonomi. Den befintliga statistiken är enligt arbetsgruppen otillräcklig och inte heller tillförlitlig (a.a:147–148). En slutsats de drar är att verksamheter inom den sociala ekonomin inte beskrivs, granskas och utvärderas i tillräckligt hög grad. En konsekvens av detta är bland annat att det är svårt att belysa effekterna av den sociala ekonomin, exempelvis vad gäller i vilken omfattning olika verksamheter faktiskt bidrar till sysselsättning (a.a:50–51, 105–106). Även i

Integrationsverkets årliga rapport pekar man på behovet av utvärdering av olika insatser och verksamheter. Det är intressant att rapporten å ena sidan lyfter fram vissa insatser som man bedömer ”sannolikt är värdefulla”. Dessa insatser motsvarar väl det arbete som Skapa goda cirklar har bedrivit, det vill säga en kombinerad svenskundervisning med arbetspraktik som borde såväl kunna ge både bättre kunskaper i svenska som kompensera för bristande nätverk genom att skapa kanaler till den svenska arbetsmarknaden. Dessvärre, skriver man i rapporten, är insatserna sällan utvärderade och det saknas därför kunskap, i synnerhet när det gäller deras effekter på deltagarnas sysselsättning (Rapport Integration 2002:47).

Svårigheten att utvärdera arbetsmarknadsprojekt

Det finns som vi sett ovan, ett stort behov av att utvärdera olika arbetsmarknadsprojekt och vilka egentliga effekter projekten har för deltagares sysselsättning. Detta behov gäller oavsett om det är verksamheter inom den sociala ekonomin som skall utvärderas eller projekt som utgör ett komplement till eller som verkar inom den offentliga sektorn. Men behovet av att synliggöra eventuella effekter är svårt att tillgodose eftersom utvärdering av arbetsmarknadsprojekt möter vissa specifika svårigheter. Eftersom jag menar att Skapa goda cirklar snarare är att se som ett komplement till den offentliga sektorn än som en verksamhet inom den sociala ekonomin, skall jag i det följande kort återge olika svårigheter som utvärdering av olika lokala offentliga aktiveringsprogram ställs inför.

Projektet Skapa goda cirklar är ett arbetsmarknadsprojekt som har bedrivits i samarbete med fyra stadsdelsförvaltningar i Stockholm som samtliga arbetar utifrån Skärholmsmodellen. Modellen fokuserar på arbetslösa med socialbidrag och syftar till att slussa socialbidragstagare från bidragsberoende till arbete. Utgångspunkten är som tidigare nämnts ett principiellt krav på att enskilda medborgare skall försörja sig själva och sina familjer genom lönearbete eller eget företagande (Ekström 2005:115). Kopplingen mellan arbetsmarknadsfrågor och socialtjänst är mycket stark, och stadsdelsförvaltningarna ser socialbidrag som arbetslöshetsersättning (Salonen & Ulmestig 2004). Målet för dessa förvaltningar är att halvera socialbidragsberoendet. Den enskilda faktor som i högsta grad påverkar socialbidragstagandet är arbetslöshet. Genom insatser som minskar arbetslösheten vill man på så vis minska socialbidragstagandet (Bergmark 2000). Utmärkande för Skärholmen är just den höga arbetslösheten. Bland invandrare i stadsdelen är arbetslöshet den främsta orsaken till att de uppstår socialbidrag. På Jobbcentrum, de fyra stadsdelarnas verksamhet för arbetslösa socialbidragstagare, kan 82 procent av klienterna kategoriseras som personer med utländsk bakgrund eller invandrare (Ekström 2005:98). Den i särklass största gruppen bland dessa kom år 2002/2003 från Irak (21 %).¹²⁴

Det saknas emellertid i stort sett helt kunskaper kring huruvida olika lokala aktiveringsprogram för arbetslösa socialbidragstagare faktiskt förbättrar klienternas chanser till självförsörjning. Precis som inom den sociala ekonomin är det få utvärderingar som studerar effekter av olika arbetsmodeller och i vilken utsträckning klienter kommer ut på arbetsmarknaden (Ekström 2005: 35, 41). Karlsson (1993) avslutar sin utvärdering av den så kallade Hallstahammarmodellen med att konstatera att hans analys egentligen inte säger någonting om i vilken utsträckning klienter kommer ut på arbetsmarknaden. Utvärderingar

¹²⁴ Övriga etniska grupper har inte omfattat mer än högst 3 procent av klienterna, vilket väl motsvarar siffran hos Skapa goda cirklar, 2 procent.

av Skärholmsmodellen och andra verksamheter som följt samma arbetslinje visar dessutom hur svårt det faktiskt är att bedöma effekterna av dessa insatser. Det är för det första svårt att ange orsaker till att personer avskrivs och inte längre är aktuella för socialbidrag. Ekströms (2005) studie från Skärholmen visade att orsaken till avskrivning i 57 procent av de fall som studerats var okänd. För de klienter där orsaken var angiven var arbete (19 %), flytt (11 %) och studier (7 %) de vanligaste orsakerna (a.a:101). I studier där effekter har kunnat mätas visar de sig ha varit mycket begränsade. I en studie av åtta kommunala projekt för socialbidragstagare i Malmö konstaterar Giertz (2004) att nästan hälften av de studerade individerna lämnade programmen utan att ha funnit ett arbete, börjat studera eller börjat i annan verksamhet. Motsvarande studier från USA har visat att effekterna varit små, och ofta koncentrerade till ett begränsat antal deltagare. Karlsson utvärderar tillsammans med Jegermalm (1996) ytterligare sju projekt, alla med syftet att arbetslösa socialbidragstagare skulle finna annan försörjning. Hälften av deltagarna var invandrare, också den grupp som var mest socialbidragsberoende. Av samtliga deltagare i dessa projekt var cirka hälften fortfarande helt eller delvis beroende av socialbidrag efter projekten. 20 procent hade gått vidare till fast hel- eller deltidsarbete, men ingen av dessa var invandrare. 5 procent hade annan försörjning genom sjuk/föräldrapenning och ytterligare 2 procent genom studielån. En slutsats av utvärderingen var att det är mycket svårt för projekt att erbjuda hjälp till egen försörjning åt dem som står längst från arbetsmarknaden – äldre utländska invandrare. Flera faktorer talar för att resultaten från projekt av detta slag inte kan bli höga, menar Karlsson och Jegermalm. Projekten skapar inga nya arbeten för de aktuella deltagarna och de påverkar troligen inte heller negativa attityder till icke-svenskar. En annan och rimligare lösning, menar de, är att erbjuda dessa grupper en alternativ sysselsättning, och det kan finnas anledning att ställa frågan om inte utbildningar och arbetsmarknadspolitiska åtgärder redan utgör en alternativ sysselsättnings- och arbetsmarknad för dessa klienter eftersom de inte leder till ett arbete inom den ordinarie arbetsmarknaden. Avsikten kanske skall vara att projekten har en medveten inriktning mot att få dessa grupper sysselsatta vilket kan ha ett värde i sig (Karlsson & Jegermalm 1996:49). Thorén utvärderar olika aktiveringsprogram för arbetslösa socialbidragstagare, och hon konstaterar i tur att

... det kan vara att kommunerna kan sänka sina kostnader genom att införa aktiveringsprogram, men huruvida klienter hittar arbete och fast anställning efter att ha deltagit i sådana program är fortfarande okänt. (Thorén, ref. i Ekström 2005:49)

I detta sammanhang är det intressant att reflektera över två återkommande begrepp. *Sysselsättning* är det begrepp som Karlsson och Jegermalm använder för att beskriva insatser som erbjuds deltagare som inte bedöms kunna komma ut på ordinarie arbetsmarknad. Sysselsättning blir ett medel att motverka passivitet och medverka till en kvalitativt bättre tillvaro för deltagarna. Inom Skapa goda cirklar betonar man att projektets målsättning är *aktivering* och inte sysselsättning. Aktivering blir synonymt med insatser som har som mål att integrera deltagarna på arbetsmarknaden så att de kan bli självförsörjande eller få annan försörjning än socialbidrag. Att betona att projektets syfte är aktivering och inte sysselsättning kanske kan ses som ett sätt att motivera stadsdelsförvaltningar att köpa platser för att få ut arbetsföra personer i arbete. I praktiken kan emellertid aktivering och

sysselsättning motsvara samma kompetenshöjande insatser som i realiteten sällan leder till fast anställning och egen försörjning.

Det är alltså synnerligen svårt att säga något om de *kvantitativa effekterna* av olika arbetsmarknadsinriktade projekt och i vilken omfattning de bidragit till att föra enskilda från bidragsberoende till egen försörjning eller annan försörjning än socialbidrag. En annan relevant fråga i detta sammanhang är hur man skall tolka resultat från sådana projekt. Skapa goda cirklar har, vilket framkommit tidigare, väl uppfyllt sin målsättning att aktivera deltagare i praktik. Även om praktik är en av de mest frekventa åtgärder som vidtas i syfte att underlätta invandrades integration på arbetsmarknaden är det inte en åtgärd som med självklarhet kan tolkas som på sikt positiv för deltagarna. Flera forskare ifrågasätter praktikens frekvens och inriktning, framför allt när det gäller arbetslösa invandrare. Praktik kan vara, menar de, ett sätt för arbetsgivare att ordna gratis arbetskraft till sina rutinjobb, och för stat och kommun en åtgärd som bidrar till att frisera arbetslöshetstalen (Franzén 1998; Carlsson m.fl. 1999; Thomsson & Hoflund 2000; Hallsten m.fl. 2002). En annan farhåga är att praktik kan medverka till segregation eftersom praktik sällan är kopplad till invandrade personers tidigare utbildning och yrkesbakgrund. Flertalet praktikplatser erbjuds istället inom en smal sektor av arbetsmarknaden och huvudsakligen i arbeten med låga kvalifikationskrav (Franzén & Johansson 2004). Inom Skapa goda cirklar hade emellertid praktiken för 15 av projektets deltagare tydligt knutit an till deltagarnas tidigare utbildning eller yrkeslivserfarenhet, och majoriteten av deltagarna uppgavs ha valt praktikplats utifrån eget intresse.¹²⁵

Det är generellt sett inte bara svårt att uttala sig om kvantitativa utan också om eventuella *kvalitativa effekter* olika aktiveringsprogram eller projekt har fått för deltagarna. Även om klienter inte fått arbete eller påbörjat en utbildning så kan kontakten med ett projekt ha inneburit stöd och hjälp, exempelvis genom ett förbättrat självförtroende eller kompetenshöjande utbildning. Det är emellertid svårt att utvärdera dessa effekter menar Karlsson och Jegermalm (1996:50), då både positiva och negativa följder av deltagandet i projekt kan visa sig först långt senare. Enligt Ekström (2005) är det dessutom omöjligt att veta vilka insatser som har givit ett visst resultat, det vill säga att renodla i vilken mån insatserna från ett specifikt arbetsmarknadsprojekt bidragit till resultatet.

Slutord

Vi kan alltså konstatera att det är synnerligen svårt att utvärdera och inte minst tolka resultat och effekter av olika arbetsmarknadsprojekt som i likhet med Skapa goda cirklar har som mål att återföra deltagare till arbetsmarknaden och häva deras beroende av socialbidrag. Enligt de studier som refererats till ovan är det generellt sett svårt att få fram tillförlitliga statistiska uppgifter om projekt som inräknas i den sociala ekonomin, vilket även varit fallet med Skapa goda cirklar. Det är dessutom svårt att bedöma i vilken mån arbetsmarknadsprojekt inriktade på målgrupper som står långt ifrån arbetsmarknaden i realiteten återför enskilda till självförsörjning på den ordinarie arbetsmarknaden. När det sker förefaller det ske i mycket begränsad omfattning, vilket troligtvis även kan sägas gälla Skapa goda cirklar. Om projektets målsättning i huvudsak har varit att aktivera deltagarna genom kompetenshöjande insatser som undervisning och praktik är projektet att bedöma

¹²⁵ Detta enligt uppgifter som lämnades i samband med en andra delstudie under det andra projektåret.

som framgångsrikt. Det är däremot inte möjligt att bedöma i vilken mån dessa aktiviteter inneburit att deltagarna närmat sig den ordinarie arbetsmarknaden. Även om projektet endast lyckats bidra till att cirkeln av socialbidrag – korta insatser – nytt socialbidrag brutits för ett begränsat antal deltagare, framstår som helt klart att de insatser projektet erbjudit givit många deltagare vidgade cirklar.

REFERENSER OCH BILAGOR

Bibliografi

- Bollini, P. & H. Siem (1995) No real progress towards equality; health of migrants and ethnic minorities on the eve of the year 2000. I *SocSciMed*. 1995;41:819–828.
- Cederberg, I. (2001) Vem får vara svensk? I *Törnroslandet – om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Cederberg, I. (2001) Är det nationella en synvilla? Intervju med Jean-Francois Battail” I *Törnroslandet – om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Ekström, V. (2005) *Individens eget ansvar och samhällets stöd. En utvärdering av ”Skärholmsmodellen” vid Jobbcentrum Sydväst*. Stockholm: FoU-rapport 2005:10.
- Eriksson, L. (2002) *Jag kommer aldrig att böra till det här samhället. Om invandrare – integration - folkhögskola*. Linköping: Linköpings Universitet.
- Franzén, E. C. & L. Johansson (2004) *Föreställningar om praktik som åtgärd för invandrades integration och socialisation i arbetslivet*. Uppsala: Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Rapport 2004:5.
- Giertz, A. (2004) *Making the poor work*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- Hallsten, L. m.fl (2002) *Rinkeby Arbetscentrum – verksamhetsidé, genomförande och sysselsättnings effekter av ett projekt för långtidsarbetslösa invandrare*. Uppsala: Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering. Rapport 2002:10.
- Hjern, A. (2002) *Ett förlorat 90-tal – invandrararnas situation på den svenska arbetsmarknaden under perioden 1990–1996*. Norrköping: Integrationsverket.
- Höglund, S. (1998) *Svensk forskning om diskriminering av invandrare i arbetslivet 1990–1996. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Rådet för arbetslivsforskning.
- Integrationsverket (2002) *Hur togs de emot? Enkätundersökning om 28 kommuners introduktionsverksamhet för nyanlända 1999*. Norrköping: Integrationsverkets rapportserie 2002:4.
- Integrationsverket (2003) *Rapport Integration 2002*.
- Järtelius, A. (1994) *Fristaden Eskilstuna: Eskilstuna Invandrarbyrås historia*. Eskilstuna kommun.
- Karlsson, U. (1994) *Hallstammarmodellen – finns den i Stockholm?* Stockholm: FoU-rapport 1994:19.
- Karlsson, U. & M. Jegermalm (1996) *Mellan bidrag och arbete. Utvärdering av sju projekt för arbetslösa socialbidragstagare*. Stockholm: FoU-rapport 1996:15.
- Kulturdepartementet (1999) *Social ekonomi – en tredje sektor för välfärd, demokrati och tillväxt? Rapport från en arbetsgrupp*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Lange, A. (2001) Reflexioner runt ”rasifiering” och några andra ord. I *Törnroslandet – om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Lundgren, P. (2003) *Kylos-projektet. Ett samarbete mellan kyrkan, LO, skolan och studieförbundet FS/Bilda*. Utvärderingsrapport juni 2003.
- Persson, E. (2005) *Slutrapport Integration och mångfald 3:1, 2005-12-09*
- Ruth, A. (2002) Vem tillhör landet? Homogenitet och mångfald i Sverige och Europa. I *Törnroslandet - om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Salonen, T. & R. Ulmestig (2004) *Nedersta trappsteget – en studie av kommunal aktivitet*. Växjö: Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete, Växjö Universitet.
- Sawyer, L. (2001) ”Första gången jag såg en neger – en svensk självbild” i *Törnroslandet – om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Socialstyrelsen (1999) *Mötet med svensk socialtjänst och sjukvård. En antropologisk studie*.
- SOU 1998:43. *Hur skall Sverige må bättre? Första steget mot nationella hälsomål*. Betänkande av Nationella Folkhälsokommittén.

- SOU 2000:91. *Hälsa på lika villkor – nationella mål för folkhälsan*. Slutbetänkande från Nationella Folkhälsokommittén.
- Taponen, A-L (2004). *KYLOS projektet. Utvärdering*. Karlstad: Institutionen för samhällsvetenskap. Avdelningen för social omsorgsvetenskap, Karlstad Universitet.
- Taponen, A-L (2005) *KYLOS projektet. Utvärdering 2004–2005*. Karlstad: Institutionen för samhällsvetenskap. Avdelningen för social omsorgsvetenskap, Karlstad Universitet.
- Törnell, B. (2003) Migration, etnicitet och hälsa – underlag för indikationer. I *Välfärd, jämlikhet och folkhälsa: vetenskapligt underlag för begrepp, mått och indikatorer*. Statens folkhälsoinstitut 2003:12.
- Vogel, J. & M. Hjerm, S-E Johansson (2002). *Integration till svensk välfärd? Om invandrares välfärd på 90-talet*. SCB, Arbetslivsinstitutet. Rapport 96, 2002.
- Wigerfelt, B & A. Svensson Wigerfelt (2001) Rasism i Sverige – exemplet Klippan. I *Törnroslandet – om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket
- Worge, R. (2005) *Rondellen 2002–2004. Hur lär man sig svenska på arabiska?* En utvärdering av ett projekt med hemspråksbaserad undervisning.

Bilaga Avtal¹²⁶

Utvärdering av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar

Spånga Blåbandsförening har beviljats medel från Europeiska socialfonden mål 3 för att under tre år bedriva projektet Skapa goda cirklar. Projektets övergripande syfte är att medverka till att långtidsarbetslösa personer, genom att sammanföra dessa med de frivilliga nätverk som finns inom folkrörelserna, genom praktik eller arbete skall återföras till arbetsmarknaden.

Forskningsavdelningen vid Sköndalsinstitutet, institutionen för socialt arbete vid Ersta Sköndal högskola har genom forskaren Charlotte Engel åtagit sig uppdraget att utvärdera projektet Skapa goda cirklar under tre på varandra följande år, med tillgång till handledning från forskargruppen.

Plan för genomförande

Utvärderingen av projektet kommer att ske under tre år med en omfattning av två månader per år. Utvärderingen kommer att ske i tre steg:

Steg 1. Mars– juni år 2003

Utvärderingen kommer i ett första steg att rikta fokus mot projektets deltagare (dvs. de arbetslösa) och den personal som ingår i projektet men även mot samarbetet med handläggare i berörda stadsdelsförvaltningar (Skärholmen, Liljeholmen, Älvsjö, Spånga/Tensta).

En inledande intervjuundersökning genomförs med 8 personal, 10 socialsekreterare och cirka 10 deltagare. Intervjuer med deltagare kommer bland annat att belysa deras motiv till, förhoppningar och farhågor inför deltagandet samt förväntningar på eventuella effekter av detta. Intervjuer med personal kommer bland annat att belysa deras förväntningar och farhågor gällande projektet och dess genomförande samt relationen till deltagarna. Dessutom kommer relationen mellan personalen och föreningen i övrigt samt mellan personalen och socialsekreterarna i aktuella kommuner att beaktas. Intervjuer med socialsekreterarna syftar till att belysa samarbetet från deras perspektiv.

Steg 2. Mars– juni 2004

Efter 1–1,5 år finns en förväntan från projektledningens sida att verksamheten kan börja uppvisa resultat för deltagarna. I den andra studien sker uppföljande intervjuer med samma personer som deltog i den första studien. Hur har situationen mot bakgrund av resultaten från den första studien utvecklats? För deltagarna? För personalen? I relationen mellan projektet och dess personal och föreningen i övrigt? Mellan personal och socialtjänstens handläggare?

¹²⁶ Ett eventuellt fjärde steg och kostnader för uppdraget är inte relevant i detta sammanhang och finns därför inte med i bilagan.

Steg 3. Hötterminen 2005

Det som utmärker projektet Skapa goda cirklar är idén om att sammanföra arbetssökande med de nätverk som finns inom folkrörelserna samt att etablera ett samarbete med sjukvården. Den tredje studien som genomförs i slutet av projekttiden har för avsikt att utröna i vilken mån man under projekttiden lyckats förverkliga denna idé. Dessutom kommer en jämförande studie av ett likartat arbetsmarknadsprojekt med kommunal huvudman att genomföras i ett försök att klargöra om och på vilket sätt projektet Skapa goda cirklar kan sägas särskilja sig från andra projekt. Även här kommer studien att bygga på intervjuer med cirka 30 personer.

Avrapportering

Varje steg av utvärderingen avrapporteras dels skriftligen i en fristående rapport, dels muntligt i de sammanhang som projektledning och forskare kommer överens om.

Appendix 1. Kommentarer från Erik Lindberg, Skapa goda cirklar

Vad sker när forskarnas och praktikernas tolkning av en verksamhet glider isär? Den här kommentaren tar sin utgångspunkt i mötet mellan forskare och praktiker i ett specifikt fall, Charlotte Engels (Ersta-Sköndal högskola) utvärdering av Spånga Blåbandsförenings arbetsmarknadsprojekt Skapa goda cirklar. Engel har utvärderat Skapa goda cirklar i tre utvärderingsrapporter, ”Före och efter” (2003), ”Mot hundra procent” (2004) och ”Vidgade cirklar – en kritisk granskning av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar” (Ersta Sköndal högskola 2005).

Skapa goda cirklar startade 2002 i Skärholmen som ett treårigt EU-projekt för människor som står långt från arbetsmarknaden. Det är en folkrörelsedriven verksamhet med nykterhetsföreningen Spånga Blåband som huvudman. En grundläggande idé är att stötta människors egen förmåga till aktivitet och ta tillvara folkrörelsernas nätverk för att rusta människor för arbetsmarknaden. Projektet är nu implementerat. Charlotte Engel har två mycket kritiska synpunkter på Skapa goda cirklar:

- verksamheten uppfyller inte de krav på demokrati som gör att verksamheten kan räknas till den sociala ekonomin
- resultaten stämde inte överens med målet.

Olika arbetsvillkor

Engels utvärdering visar en klyfta i verklighetstolkning mellan forskare och praktiker, som även visar sig i andra utvärderingar. En del av klyftan kan förklaras genom olika arbetsvillkor. Forskaren ägnar sig på heltid åt att studera sitt objekt, medan praktikern skall både svara på forskarens tolkningar och ägna huvuddelen av sin energi åt att få en pågående verksamhet att flyta. Ändå kan praktikerna inte avstå från att gå i dialog med forskaren med hänvisning till att de skilda förutsättningarna hindrar samtal.

I Socialvetenskaplig tidskrift 4/2003 förde Alec Carlberg från Basta arbetskooperativ en debatt med de två forskarna Jan-Håkan Jansson och Filip Wijkström med anledning av den slutrapport som de publicerade 2001 i Sköndalsinstitutets skriftserie *Civilt samhälle, social ekonomi eller nonprofit? – Fallet Basta Arbetskooperativ*. Slutrapporten är summeringen av ett flerårigt forskningsarbete i Ersta Sköndal högskolas regi om Basta arbetskooperativ. Basta arbetskooperativ finns i Nykvarn (Södermanland). Det grundades 1993. Idén är att tidigare missbrukare stöttar varandra. Genom att sälja varor och tjänster på marknaden skall kooperativet i största möjliga utsträckning bli oberoende av bidrag från den offentliga sektorn. Rehabilitering bedrivs inte genom professionella terapeuter utan genom kooperativets kamratstödande verksamhet. Alec Carlberg, som leder Basta arbetskooperativ i Nykvarn, har som lösning på dilemmat föreslagit att både forskaren och den utvärderade avsätter medel för att gemensamt kommentera forskningsresultatet (utvärderingen)¹²⁷. Detta skulle antagligen stimulera en nödvändig dialog mellan forskarna och de utvärderade. Det skall också sägas att utvärdering i sig är ett nyttigt tillfälle för dem som driver eller deltar i en verksamhet att tänka efter vad de sysslar med.

¹²⁷ Socialvetenskaplig tidskrift 4/2003, s. 389.

Bristande deltagande

Att Charlotte Engel inte riktigt satt sig in i de allmänna villkor som en arbetsmarknadsverksamhet lever under kan ha bidragit till att hon kunnat förklara att verksamheten är odemokratisk. Hon har inte gjort några deltagande observationer, som skulle kunna visa i vilken anda verksamheten bedrivs, utan nöjt sig med intervjuer, som dessutom främst gjorts för den första av hennes tre utvärderingsrapporter. Att problemet med att forskare inte sätter sig in ordentligt i verksamheten är generellt indikeras av Alec Carlbergs kritik i Socialvetenskaplig tidskrift av forskarna Jan-Håkan Hanssons och Filip Wijkströms utvärdering av Basta:

Här kommer mitt och Bastas intresse att riktas mot sådant som jag anser att Hansson & Wijkström antingen förbisett, missförstått eller inte tagit sig tid att skaffa referensramar nog för att kunna beskriva.¹²⁸

Överoptimistisk människosyn

Jan-Håkan Hansson och Filip Wijkström placerar in sig i en tradition av kritisk samhällsvetenskaplig forskning¹²⁹, något som även Charlotte Engel syns göra genom undertiteln på sin tredje rapport. Den traditionen gör anspråk på att förutsättningslöst kritiskt granska olika samhällsfenomen. Hansson och Wijkström ställer den kritiska traditionen i motsats till en forskningstradition där forskningen syftar till att förbättra de fenomen som studeras. Att så klart placera in sig i den ena av de två forskningstraditionerna gör forskningen av begränsat värde som källa för att vidareutveckla verksamheten. Detta kan förklara varför Charlotte Engels rapporter har haft så begränsat värde för utvecklingen av projektet Skapa goda cirklar.

En ännu generellare synpunkt på Charlotte Engels utvärdering är att den kritiska samhällsvetenskapliga forskningstradition hon representerar kanske borde fundera över sina grundantaganden. Felet är inte att forskningen är kritisk utan att kritiken inte blir välgrundad genom att den utgår från otillräckliga eller felaktiga antaganden. Det borde vara en viktig uppgift för den socialvetenskapliga forskningen att undersöka varför praktiker och forskare så ofta hamnar på skilda linjer. Beror det på att praktikerna vill försvara sin verksamhet till varje pris eller på att forskarna låter en överoptimistisk människosyn ligga till grund för sin forskning?

Den kritiska samhällsvetenskapliga forskningstraditionen anser sig – kanske alltför generaliserat – explicit eller implicit stå för *demokrati* och den *enskildes integritet*: Demokrati tolkas som att forskningen skall stå på den lilla människans sida mot makthavare av olika slag. Den enskildes integritet tolkas så att alla människor har kapacitet att själv inse och välja sitt eget bästa och att tvingande krav därför i allmänhet är ett övergrepp. Det Folkrörelse-Sverige som Spånga Blåbandsförening tillhör delar denna grundsyn. Folkrörelserna har ju bildats i opposition till makten. Deras grundidé är att den enskilda människan kan påverka sin egen tillvaro.

¹²⁸ Socialvetenskaplig tidskrift 4/2003, s. 390.

¹²⁹ Socialvetenskaplig tidskrift 4/2003, s. 409

Svårt att hantera inkapacitet

Men alla som arbetar med människor vilka lider av svåra problem – traumatisering, missbruk, bristande språkkunskaper, ringa eller ingen erfarenhet av arbetsmarknaden – vet att en människas handlingskapacitet ha blivit begränsad. Det fordras hårt arbete och mycket stöd för att återvinna sin förmåga. Stödet kan både bestå av negativa och positiva åtgärder:

negativt: att ställas inför valet att tvingas ordna sitt uppehälle på annat sätt än genom försörjningsstöd eller gå in i något kompetenshöjande program

positivt: att få hjälp att vidga sitt kontaktnät, att stärka sitt självförtroende, att förbättra sin hälsa, att få kunskaper som ökar chansen att få ett arbete.

Att människor kan bli inkapaciterade genom att länge stå utanför samhället har den kritiska samhällsvetenskapliga forskningen haft svårt att hantera.

Odemokratisk socialtjänst?

En mera specifik kritik av Charlotte Engels utvärdering är hennes syn på socialtjänsten och Skapa goda cirklar samarbete med denna. I den första av hennes tre utvärderingsrapporter säger hon att

socialtjänsten är en av de få institutioner i samhället som monopoliserar rätten att definiera vad som är giltiga sanningar.¹³⁰

Det implicita antagandet är att deltagarna i de arbetsmarknadsverksamheter som Skapa goda cirklar är en del av, är illa behandlade klienter, vars personliga integritet hotas av socialtjänsten. När Charlotte Engel ser socialtjänsten som en oavhängig storhet med makt att tvinga på människor sin mening bortser hon från att även socialtjänsten lever i ett samhälleligt sammanhang. Men få grenar av den offentliga sektorn har under hela 1900-talet varit föremål för så intensiv diskussion i media, politiska partier och folkrörelser, resulterande i nya lagar 1918, 1956, 1980 och 2000.

Socialtjänstens verksamhet är dessutom decentraliserad till Sveriges 290 kommuner. Inom varje kommun lyder den under en särskild nämnd, socialnämnden eller motsvarande (i Stockholm där, Skapa goda cirklar verkar, stadsdelsnämnderna) som är utsedd av kommunfullmäktige. Även om de lokala nämndpolitikerna inte på något sätt perfekt avspeglar folkopinionen står de ändå som fritidspolitiker nära den befolkning på vars uppdrag de verkar. Det är knappast troligt att den kommunala socialtjänsten – vilka brister den än har – skulle ha sådan makt bortom demokratin över människors liv som Engel antyder. Ändå låter Charlotte Engel den synen på socialtjänsten influera utvärderingen av Skapa goda cirklar. Hon menar att det finns en samsyn på deltagarna i Skapa goda cirklar mellan socialtjänsten och personalen på Skapa goda cirklar: ”På ett likartat vis anser sig (de) ha rätten att veta för ’de andra’, de ännu avvikandes räkning”¹³¹. Genom något slags ”guilt

¹³⁰ Engel: Före och efter, Sköndalsinstitutet 2003, s. 100.

¹³¹ Engel 2003, s. 100.

by association” blir alltså Skapa goda cirklar smittat av denna mäktiga myndighets odemokratiska människosyn.

Odemokratiskt Skapa goda cirklar?

Enligt Engel anser Skapa goda cirklar att deltagarna ”tänker fel”¹³² och följaktligen måste fostras om. I sin tredje utvärderingsrapport skärper hon kritiken att ”Skapa goda cirklar inte (uppfyller) de demokratiska värderingar som sägs känneteckna aktiviteter inom den sociala ekonomin”¹³³. Det är en allvarlig kritik som även faller tillbaka på föreningen Spånga Blåband, Skapa goda cirklars huvudman. Spånga Blåband, grundat 1900, tillhör Sveriges Blåbandsförbund som alltsedan sin tillkomst 1883 kämpat för demokrati, bland annat genom att delta i kampen för allmän och lika rösträtt.

Grunden för Charlotte Engels kritik är att deltagarnas försörjningsstöd villkoras så att de måste delta i Skapa goda cirklar för att få stöd. Villkoret för deltagaren grundas på Socialtjänstlagens paragraf 4:1 ”biståndet skall utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv”. Paragrafen tolkas så av socialtjänsten så att möjligheten att få arbete och därmed bli fri från bidragsberoende gör att deltagaren kan börja leva ett självständigt liv. Att ta emot deltagare enligt en i demokratisk ordning beslutad lag vars stadganden dessutom sannolikt överstämmer med vad en överväldigande majoritet av befolkningen anser kan knappast anses göra att den mottagande organisationen, i detta fall Spånga Blåband med dess arbetsmarknadsverksamhet Skapa goda cirklar, inte längre anses handla i överensstämmelse med demokratin.

Inte från medlemmarna?

Charlotte Engel skriver vidare att Skapa goda cirklar i mycket låg grad utgått från medlemmarna i Spånga Blåband¹³⁴. Någon dokumentation för detta anför Engel inte. Engagemanget i Skapa goda cirklar har beslutats på styrelsemöten i Spånga Blåband, konfirmerats på årsmöte, och verksamheten har kontinuerligt rapporterats på styrelsemötena. Erik Lindberg, som är ordförande i Spånga Blåband, fick föreningens uppdrag att göra förstudien för Skapa goda cirklar. Denna presenterades för styrelsen.

Allt arbete i Skapa goda cirklar bygger på ett engagemang för social utjämning, en grundsats som föreningen haft sedan 1900. Medlemmarna i Spånga Blåband är i dag till större delen personer som invandrat till Sverige. Arbetsmarknadsverksamheten kom till just därför att det fanns ett stort tryck från deltagare i flyktningmottagningen som ville ha ett arbete¹³⁵. Detta bör garantera perspektiv där man tar hänsyn till deltagarnas perspektiv (med Charlotte Engels uttryckssätt: ”underifrånperspektiv”). Att vänta på att oorganiserade

¹³² Engel 2003, s. 101.

¹³³ Engel 2005, s. 34. Engel anför i början av rapporten (s. 2) en definition av den sociala ekonomin som en arbetsgrupp inom regeringskansliet (där för övrigt Erik Lindberg anlitas som expert) utarbetade 1999. Enligt denna utgörs den sociala ekonomin av organiserade verksamheter som:

- har samhällliga ändamål (medlemsnytta i stället för vinstintresse)
- bygger på demokratiska värderingar
- är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn.

¹³⁴ Engel 2005, s. 34.

¹³⁵ Erik Lindberg, Skapa goda cirklar, Malmö 2006. s. 98.

långtidsarbetslösa spontant skulle vända sig till Spånga Blåband för att kräva en arbetsmarknadsverksamhet för att det skall räknas som underifrånperspektiv är tyvärr orealistiskt.

Charlotte Engel går inte heller in på de ideella insatser som gjorts kring Skapa goda cirklar, till exempel utflykter och föreningskvällar. Detta kunde hon ha fått upplysning om bland annat genom att intervjua personal och deltagare.

Jobbcentrum utvärderas

Charlotte Engels kritik av verksamheter som ställer krav på sina deltagare har sin motsvarighet hos andra forskare. År 2005 utvärderade två forskare, Veronica Ekström och Katarina Hjertén Thorén, Skärholmens stadsdelsförvaltnings arbetsmarknadsverksamhet Jobbcentrum, som Skapa goda cirklar samarbetar med¹³⁶. Båda utvärderarna var starkt kritiska. De ryggade tillbaka för att Jobbcentrum ställer krav på deltagarna. Lena Thorson, chef för Bistånd och arbete vid Skärholmens stadsdelsförvaltning, menade att forskarna skulle göra klokt i att redovisa sina värdegrunder. De syns enligt Thorson ”rygga tillbaka för att människor upplever någonting smärtsamt, men det är oerhört smärtsamt att sluta med en destruktiv livsstil ... Smärtan att göras medveten om vad man håller på med kan upplevas som en kränkning”¹³⁷.

En nyligen publicerad avhandling i vid Uppsala universitet av Pia Milton ”Arbete i stället för bidrag” (2006), kommer till slutsatsen att

... tvingande aktiveringsprogram med paternalistiska drag kan möta en rad problem när de vänder sig till grupper som upplever stora hinder på arbetsmarknaden.¹³⁸

Hon undersöker främst den så kallade Uppsalamodellen, som är en av förebilderna för Jobbcentrum i Skärholmen och menar att den inte gett några positiva resultat.

Basta utvärderas

Även i andra utvärderingar skiljer sig tolkningen av om en verksamhet är demokratisk eller inte mellan forskare och praktiker. Alec Carlberg från Basta diskuterade för några år sedan i Socialvetenskaplig tidskrift forskarna Jan-Håkan Hansson och Filip Wijkströms utvärdering av Bastakooperativet. Utvärderingen gjordes inom ramen för Sköndalsinstitutet. Även Carlberg (som för övrigt är kritisk till socialtjänstlagens tvingande inslag) hamnade i polemik med forskarna om demokratin i verksamheten. Bastas syfte är att ge människor en möjlighet att lämna sitt missbruk¹³⁹. Forskarna menade att Basta knappast kan sägas vara demokratiskt eftersom bara en liten del av de verksamma i kooperativet är delägare. Carlberg genmälde att människor söker sig till Basta för att de vill bli av med ett livshotande missbruk, inte för att de vill tjäna pengar eller bli delägare i ett kooperativ. Deltagarna har ”drogrelaterade egenheter som måste bearbetas innan de ges större ansvarsposter inom företaget ... På Basta är man inte beredd att riskera både

¹³⁶ Lindberg 2006, s. 131 f.

¹³⁷ Lindberg 2006, s. 132.

¹³⁸ Milton 2006, s. 61.

¹³⁹ Socialvetenskaplig tidskrift 4/2003, s. 403.

rehabiliteringen och företagandet för att uppfylla utomståendes krav på kooperativ trovärdighet”¹⁴⁰. På samma sätt kan jag säga att Spånga Blåbands erfarenhet är att tyvärr behöver vissa människor ibland tuffa åtgärder för att de skall komma igång. Skapa goda cirklar vågar inte riskera rehabiliteringen för att uppfylla utomståendes tanke att människan alltid inser sitt eget bästa.

Mot folkbildningstanken

Charlotte Engel menar att Skapa goda cirklar bryter mot folkbildningstanken när man tar emot deltagare där remitterande förvaltningar ställt som villkor för försörjningsstöd att hon eller han går på Skapa goda cirklar. Jag saknar forskarens problematisering av motivationsarbete här. Engel syns inte vara medveten om att långvarig arbetslöshet kan leda till att en del människor hamnar i ett passivt tillstånd som det fordras stora ansträngningar för att bryta. Hennes underliggande oredovisade antagande verkar vara att alla människor har full handlingskapacitet. Hon skriver att ”en tydlig effekt av tvånget var bland annat deltagarnas återkommande sjukskrivningar”¹⁴¹. Något stöd för ett så långt gående påstående redovisar hon inte. Skapa goda cirkelars erfarenhet är annars att sjukskrivningarna föranleddes av en allmänt svår livssituation med migrationsrelaterad stress och traumatiska upplevelser i bakgrunden samt rädsla för det okända, i det här fallet arbetslivet. Motivationsarbetet på Skapa goda cirklar har bland annat syftat till att stötta deltagarna så att de övervinner den rädslan. Även här skulle Charlotte Engel kunnat få en bättre grund för sina slutsatser genom att även i slutet av projektiden genomföra intervjuer med personal och deltagare. Frågan är om inte forskarna visar en överoptimistisk människosyn, som inte håller inför verklighetens krassa krav.

Orealistiska antaganden?

Charlotte Engel syns framställa människor som antingen tvingade eller frivilliga deltagare. Alec Carlberg menar att Jan Håkan Hansson och Filip Wijkström framställde Basta som att bara kooperatörerna har makt och andra deltagare ingen makt alls¹⁴². Både min och Carlbergs kritik är att de inte finns två klart avgränsade kategorier– makt och icke-makt – i verkligheten.

De här refererade fem forskarnas resultat stöder min tes att den forskningstradition Charlotte Engel representerar borde undersöka varför praktiker och forskare så ofta tolkar verkligheten olika. Jobbcentrum och Spånga Blåband – och därmed Skapa goda cirklar – har som grundvärdering att alla människor vill ta ansvar för sitt liv, men att vissa människor behöver särskilt stöd för att kunna utöva det ansvaret.

Det vore värt att diskutera varför forskarna så ofta hamnar i orealistiska antaganden om absolut demokrati eller absolut handlingskapacitet hos den enskilde.

Felaktiga resultat

Charlotte Engel framför också mera detaljerad kritik som inte har något med forskningstradition att göra. Hon menar att Skapa goda cirklar har lämnat felaktiga

¹⁴⁰ a.a. s. 404.

¹⁴¹ Engel 2005, s. 15.

¹⁴² a.a. s. 404.

redovisningar av resultaten¹⁴³. Engel har haft de månatliga redovisningarna som underlag (i början av projektiden redovisningar med cirka två månaders mellanrum).

I dessa redovisningar har projektledaren efter att ha hört coacherna så noggrant som möjligt uppgivit vilka personer som under redovisningsmånaden fått praktik eller anställning. Anställning definierades på samma sätt som hos arbetsförmedlingen – heltid eller deltid inklusive timanställning. I början av projektet räknade Skapa goda cirklar inte med att samma person skulle få arbete för att sedan bli arbetslös igen och återkomma till projektet och räknade varje gång en person fick anställning som en deltagare i arbete.

Bara några få personer återkom flera gånger, så differensen blir inte så stor. Charlotte Engel räknade bara en gång de som fått anställning flera gånger och kom till att 26,3 procent av deltagarna i stället för 30 procent fått anställning. Därav drog hon slutsatsen att målet för projektet – 30 procent i arbete enligt arbetsförmedlingens definition – inte uppfyllts¹⁴⁴. Men samtidigt menar hon att målgruppen visat sig stå längre från arbetsmarknaden än man räknat med. Att under de omständigheterna målet uppfyllts med nära 90 procent kan inte räknas som att Skapa goda cirklar helt missat sitt mål.

Föråldrade fakta

Alec Carlberg menar att forskarna i Ersta Sköndals forskningsprojekt om Basta arbetskooperativ publicerat artiklar om farhågor kring kooperativet som byggt på föråldrade och inte längre relevanta fakta kring kooperativet¹⁴⁵. Detta kunde enligt Carlberg hota hela kooperativets framtidsutsikter därför att kunderna kunde bedöma företaget som instabilt. Eftersom Basta arbetskooperativ har utvecklats positivt har uppenbarligen farhågorna inte slagit in och då kan man undra hur välgrundade de var.

Liknande kritik kan riktas mot Engels utvärdering. I den första rapporten, *Före och efter*, talar Charlotte Engel om att ”ingen utveckling kommer att ske” på grund av ”svårlösta problem i Skapa goda cirklar, inte minst avsaknaden av struktur”. Ett så kritiskt omdöme måste naturligtvis vara välgrundat, eftersom det ger en signal att projektet inte bara lider av inkörningsproblem utan rentav saknar livskraft.

Givetvis kan förutsägelser slå fel, men dels är det rimligt att ett nytt projekt får ett tag på sig att söka sin struktur, dels visar den senare utvecklingen att Skapa goda cirklar utvecklats positivt. Det starkaste beviset för detta är att de samarbetande förvaltningarna (Skärholmens, Älvsjö, Hägerstens och Liljeholmens stadsdelsförvaltningar samt arbetsförmedlingen Skärholmen) fortsätter att köpa platser efter projektidens slut och att Skapa goda cirklar våren 2006 vann en upphandling av utbildning inom aktivitetsgarantin hos länsarbetsnämnden i Stockholms län. Noterbart är också att Skapa goda cirklar genererat nya verksamheter som ett övertagande av Hunddaghemmet Lyktstolpen, initierandet och startandet av Café Söderhöjd, samt bidragit till startandet av EU-projekten Skola för arbete och Aktiv i Nacka. Det tyder på att Skapa goda cirklar tvärtemot Engels förutsägelse hade stor förmåga att övervinna de inledande svagheterna. Man kan ifrågasätta om Engels ytterst kritiska omdöme på ett tidigt stadium om projektet överlevnadsförmåga

¹⁴³ Engel 2005, s. 29.

¹⁴⁴ Engel 2005, s. 25.

¹⁴⁵ Socialvetenskaplig tidskrift 4/2003, s. 391.

var så välgrundat. Ändå skall ju forskaren till skillnad från journalisten och debattören avstå från att kasta fram antaganden som inte bygger på välgrundade fakta.

Alec Carlberg menar att forskarna på ett tidigt stadium låste fast sig vid att betrakta Basta mer som ett traditionellt behandlingshem än som ett varuproducerande företag. Han framhåller att de också bortsett från att försäljning av rehabiliteringsplatser också sker på en konkurrensutsatt marknad där även stora multinationella företag är med och konkurrerar¹⁴⁶. Forskarna missar därigenom att kooperatörerna på Basta lyckats sälja både byggtjänster med mera och platser till kommunerna. De har alltså fått en affärsmässig relation till kommunerna som inte skiljer sig från andra affärsdrivande företag, vilka säljer gaturenhållning eller skolmåltider.

Åtta folkrörelsearbetsplatser

Charlotte Engel menar att folkrörelsenätverket, ett av Skapa goda cirkelars särmerken, inte kom att spela någon större roll. Hon har rätt i att det inte blev ett stort nätverk av arbetsgivare. Med facit i hand kan man säga att det kanske var ett för stort åtagande att bygga upp ett så stort nätverk. Folkrörelsenätverket fick omorienteras mot ett mindre antal arbetsgivare. Dessa gjorde dock stora insatser för att erbjuda praktik åt personer som stod mycket långt från arbetsmarknaden.

Från början var planen att bygga upp ett stort nätverk av engagerade arbetsgivare som skulle erbjuda praktikplatser där deltagare med särskilda behov kunde få praktik. Engel menar att bara en del av praktikanterna fått praktik i folkrörelsenätverket (14 personer jämfört med 55 utanför detta nätverk)¹⁴⁷. Engel lägger inte någon större vikt vid att folkrörelsenätverket kom att bestå av åtta arbetsgivare:

- Immanuelskyrkans församling
- fyra företag på marknaden som ägs av Immanuelskyrkan
- Kulturcaféet i Tensta
- Söderhöjdskyrkan
- Spånga Blåbandsförening.

Kulturcaféet i Tensta gjorde stora insatser för att rehabilitera två personer som hade mycket stora svårigheter att komma in på arbetsmarknaden. Den ena av dem är nu aktuell för anställning med anställningsstöd och eventuellt även den andra.

Samarbetet med Söderhöjdskyrkan gav Skapa goda cirkelar möjlighet att få tillgång till cafélokaler belägna centralt på Södermalm. Tillsammans med Söderhöjdskyrkan har Spånga Blåband bildat den ideella föreningen Café Söderhöjd. Café Söderhöjd innebär att folkrörelsenätverket skapat en permanent arbetsträningsplats som är belägen i en av Stockholms kulturbyggnader i en del av Stockholm dit en stor del av deltagarna i Skapa goda cirkelar inte skulle ha kommit annars.

¹⁴⁶ Socialvetenskaplig tidskrift 4/2003, s. 408.

¹⁴⁷ Engel 2005, s. 21.

Strukturpåverkan

Engel menar att folkrörelsenätverkets strukturpåverkande möjligheter varit ringa, men här öppnas en möjlighet till integration mellan olika socioekonomiska områden i Stockholm, som inte kommit till stånd utan Skapa goda cirklar folkrörelsenätverk. Cafét ger nämligen möjlighet att utveckla kontakter både med företag och med föreningar på Södermalm under många år framöver.

Spånga Blåband själv är också en folkrörelsearbetsplats. Den har blivit mycket större än som förutsågs när Skapa goda cirklar startade. Spånga Blåband tog nämligen mot slutet av projekttiden över ett hunddags som Skärholmens stadsdelsförvaltning dittills drivit i Sätra (inom Skärholmens stadsdelsområde). Spånga Blåband lät bygga ett nytt hunddags i andra lokaler än stadsdelsförvaltningens hunddags men tog över den anställda föreståndaren. Här erbjuder nu Spånga Blåband en permanent arbetsträningsplats för ett tiotal personer. Förutom detta har Spånga Blåband nu två tidigare deltagare som anställts inom O.S.A. av kommunen och placerats på Spånga Blåband.¹⁴⁸ Dessutom har Spånga Blåbands lokaler i Tensta, ”Blåbandsträffen”, tjänat som praktikställe.

Att projektet Skapa goda cirklar skickade ut trevare till 20 arbetsgivare och fick cirka 40 procent av dem som permanenta arbetstränings- och praktikplatser kan inte anses vara ett ointressant resultat.

Dålig ekonomi

Charlotte Engel skriver att folkrörelsearbetsgivare skulle ta emot praktikanter av ”tvingande ekonomiska skäl”¹⁴⁹. Detta påstående är rent felaktigt. Immanuelskyrkan med sina fem företag (av dem använde Skapa goda cirklar fyra som praktikställen) har en solid ekonomi. Varken församlingens egen verksamhet eller företagens bygger på praktikanter. Spånga Blåbands arbetsträningsplatser är just arbetsträningsplatser. Det är för att kunna få arbetslivsinriktad rehabilitering som deltagarna finns där, inte av några ”tvingande ekonomiska skäl” för att kunna driva verksamhet. Att ta emot en praktikant innebär en arbetsinsats av praktikstället i form av introduktion, utbildning, arbetsledning, handledning, uppföljning och utvärdering av praktiken. De kan jämföras till exempel med en restaurangskola som driver en restaurang med hjälp av elever. Eleverna arbetar inte där för att en restaurang skall få billig/gratis arbetskraft utan för att de befinner sig i utbildning och behöver lära sig yrket genom att lära sig i verklig arbetsmiljö.

Charlotte Engel bortser också från att folkrörelsenätverket även inneburit kontakt med Tollare, Lidingö och Botkyrka folkhögskolor samt Röda Korsets folkhögskolefilial i Vårberg (inom Skärholmens stadsdelsområde). En del av den teoretiska kursen på Skapa goda cirklar har bedrivits som folkhögskolekurs i regi av Tollare folkhögskola. Flera deltagare har påbörjat studier på dessa folkhögskolor. Skolorna har även tillhandahållit praktikplatser.

¹⁴⁸ O.S.A är en förkortning av anställningsformen Offentligt Skyddat Arbete. O:S.A.-anställningarna har föregåtts av en utredningsprocess i samverkan mellan arbetsförmedlingen-rehabilitering, kommunen och Skapa goda cirklar/Spånga Blåband.

¹⁴⁹ Engel 2005, s. 21.

Appendix 2. Bemötande av Erik Lindbergs kommentarer från Charlotte Engel

Inledningsvis bör två grundläggande förutsättningar för uppdraget att utvärdera Skapa goda cirklar klargöras. För det första initierades utvärderingen av Skapa goda cirklar genom att ansvariga för projektet vände sig till forskargruppen vid Ersta Sköndal högskola. Inom forskargruppen finns en gedigen erfarenhet av att genomföra utvärderingar inom ramen för en samhällsvetenskaplig kritisk granskande forskningstradition, vilket bland annat tidigare publikationer visar. När forskargruppen får ett uppdrag utgår vi från att uppdragsgivaren har haft vissa skäl för att vända sig just till Ersta Sköndal högskola, och att uppdragsgivaren alltså har någon kännedom om den forskargrupp som man väljer att anlita.

För det andra följer den genomförda utvärderingen av Skapa goda cirklar ett ganska vanligt mönster för studier av ett sådant slag. En extern forskare lyfter fram och belyser en pågående verksamhet eller ett projekt mot bakgrund av de synpunkter på och erfarenheter av verksamheter som finns hos dem som på olika vis är involverade i eller berörs av verksamheten, men även mot bakgrund av projektets egen dokumentation. Hur utvärderingens design utformas avgörs bland annat av samtal med uppdragsgivaren, i detta fall Skapa goda cirklar, och av den tid som utvärderaren/forskaren har till sitt förfogande. Den kvalitativa ansatsen där bland annat medarbetares, deltagares och samarbetspartners inledande förväntningar och farhågor runt projektet skulle artikuleras och följas upp vid ett senare tillfälle kom till mot bakgrund av sådana överväganden.

De kommentarer vi har fått av Erik Lindberg visar emellertid att uppdragsgivaren i efterhand är missnöjd med karaktären på den utvärdering som genomförts. Ett skäl till detta är att utvärderingen tillkommit utifrån en kritiskt granskande och inte en praktikbefrämjande ansats. Detta innebär enligt Lindberg att utvärderingens tre rapporter har genererat kunskap av begränsat värde för utvecklingen av projektet Skapa goda cirklar. (Det torde emellertid inte vara någon nyhet att flera av forskargruppens tidigare och nuvarande medarbetare ingår i en sådan tradition, vilket inte minst den utvärdering av Basta Arbetskooperativ som Lindberg refererar till utgör exempel på.) Inom forskargruppen finns emellertid en gedigen erfarenhet av att även utvärderingar med en kritiskt granskande ansats kan vara ”praktikbefrämjande”. Den kunskap som intervjuer med informanter som står projektet nära (i Skapa goda cirklars fall 51 intervjuer med projektets egna medarbetare och deltagare samt samarbetspartners, fördelat på två rapporter) bedöms i regel utgöra ett väsentligt bidrag till verksamhetsutveckling.

Men det finns ett annat förhållande i Lindbergs artikel som måste bemötas. Det finns en besvärande underton i de kommentarer vi mottagit, där forskarens kritiska ansats tolkas som ett uttryck för bakomliggande ambition att framställa projektet Skapa goda cirklar i dålig dager. Detta vill vi å det starkaste protestera emot. Antagandet att en kritisk granskning innebär att forskaren drivs av en vilja att aktivt vinkla sin framställning till nackdel för det utvärderade projektet kommer i kommentarerna till uttryck på framför allt tre sätt:

- 1. Forskaren tillskrivs informanternas kritiska utsagor

För det första uttrycker Lindberg kritik mot ansvarig forskare, och gör detta mot bakgrund av olika utsagor som härrör från projektets egna medarbetare och samarbetspartners. Att det är informanternas röst – och inte forskarens – framkommer tydligt av texten i de sammanhang där de framförs. De utsagor och citat utvärderingarna till stor del bygger på är alltså inte att förstå som forskarens ”ogrundade antaganden” utan erfarenheter av och synpunkter på Skapa goda cirklar från dem som ingår i eller står projektet nära.¹⁵⁰

Jag menar att Lindberg i vissa avseenden bortförklarar svårigheter eller kritiska uttalanden som informanterna ger uttryck för, antingen genom att tillskriva forskaren dessa utsagor, eller genom att förklara dem som irrelevanta. Ett exempel på det sistnämnda är diskussionen om frivillighet och tvång. Oavsett om det, som Lindbergs refererar till, är accepterat enligt Socialtjänstlagen att ställa krav på mottagare av socialbidrag eller inte, har den svåra balansgången mellan frivillighet och tvång varit ett återkommande tema i intervjuer med såväl medarbetare inom Skapa goda cirklar som företrädare för berörda stadsdelförvaltningar. Balansgången mellan ”morot och piska” uppfattas som ett komplicerat inslag i verksamheter som riktas mot långtidsarbetslösa, och uppfattas påverka utgången av insatser. Mot bakgrund av detta betonar enskilda medarbetare och handläggare betydelsen av tvång respektive frivillighet på olika sätt. Uppfattningen att deltagare kunde sjukskriva sig för att de var tvungna att t.ex. göra praktik var en central fråga i projektets inledande skede.

- 2. Analysen av resultatredovisningen ifrågasätts

För det andra ifrågasätter Lindberg forskarens analys av projektets resultatredovisning.¹⁵¹ Den kritik jag riktar mot måluppfyllelsen verkar befogad framför allt av två skäl. För det första blir de svårigheter jag mött när jag har försökt analysera projektets måluppfyllelse en illustration av vad som verkar vara en generell svårighet som utvärderingar av arbetsmarknadsprojekt möter, nämligen att det är svårt att få fram tillförlitliga uppgifter. Trots min ambition att bringa reda i de uppgifter jag har fått, och den inte oväsentliga tid jag avsatt till detta, har det visat sig vara omöjligt att få fram korrekta uppgifter om den kvantitativa måluppfyllelsen.¹⁵²

¹⁵⁰ Ett exempel är när personalens bild av projektet återges i Engel 2003:4. Det framkommer av texten att ”det finns svårigheter som knyter an till själva projektet där inte minst brister i struktur och internt informationsutbyte påtalas och även vissa farhågor om projektets meningsfullhet kommer till uttryck”. Kritiska omdömen om verksamhetens förutsättningar i ett inledande skede kommer alltså till uttryck inom den egna medarbetargruppen. Ett annat exempel är den skepsis som företrädare för Jobbcentrum uttrycker inför ”idealiteten” hos ideella arbetsgivare. Mot bakgrund av Skapa goda cirkels inledande antagande om att folkrörelsenära arbetsplatser/arbetsgivare av ideologiska skäl skulle vara såväl mer benägna som lämpade att ta emot Skapa goda cirklar målgrupp bedömer jag detta som en intressant synpunkt från erfarna arbetsförmedlare.

¹⁵¹ Viktigt att påpeka är att den resultatredovisning jag i huvudsak har utgått ifrån är den som efter avslutat projekt avrapporterats till EFS-rådet, och inte månatliga redovisningar som Lindberg uppger.

¹⁵² Värt att notera är att det inte bara skett en felräkning i och med att praktiktillfällen och antalet personer som gått ut i praktik förväxlades (61 personer färre än vad som anges) som Lindberg skriver i sin kommentar, utan även av personer som gått ut i arbete (sex personer färre än vad som anges). Lindberg bedömer felräkningen på 67 personer som försumbar.

För det andra blir projektet en illustration av svårigheten att bedöma effekterna av verksamheten. Lindberg menar att syftet med en utvärdering är att analysera i vilken mån ett projekt har uppnått sin målpuppfyllelse. Projektet Skapa goda cirklar har enligt Lindberg handlat om att göra deltagarna självförsörjande.¹⁵³ Att projektet har haft väsentliga förtjänster och bland annat vidgat deltagarnas erfarenheter av svenskt arbetsliv framkommer av analysen, men i vilken mån detta innebär ett reellt närmande till den ordinarie arbetsmarknaden är inte möjligt att ge något svar på. Det finns ingenting i den genomförda utvärderingen som motsäger att en tillfällig anställning kan vara ett mycket stort framsteg – men i vilken mån en sådan anställning på kanske en eller tio dagar medverkar till att på sikt göra en person självförsörjande är inte möjligt att göra några utsagor om.

• 3. Beskrivningen av Folk rörelsenätverket inte bred nog

För det tredje ifrågasätter Lindberg forskarens vilja att ge en korrekt beskrivning av Folk rörelsenätverket. Lindberg menar att jag undvikit att redovisa uppgifter som skulle ge ökad betydelse åt detta nätverk. Inledningsvis vill jag poängtera att beskrivningen av FRN bygger dels på intervjuer med medarbetare inom Skapa goda cirklar men även samarbetspartners bland annat vid så kallade folk rörelsearbetsplatser, dels på Skapa goda cirklares egen dokumentation.¹⁵⁴ I den avslutande rapporten finns uppgifter såväl om hunddagiset som om att SBB fungerat som praktikarbetsplats. Det sociala kooperativet Café Söderhöjd hade däremot inte formellt bildats vid tiden för utvärderingen, inte heller var det klart hur många platser för arbetsträning som caféet skulle kunna komma att erbjuda. Det ligger dessutom inte inom utvärderingens ram att göra förutsägelser om i vilken mån caféet skulle kunna komma att bidra till integration mellan olika socioekonomiska områden i Stockholm eller till att utveckla kontakter både med företag och med föreningar på Södermalm under många år framöver. Utvärderingen avslutades i december 2005. Vid den tidpunkten var inte heller de två personer som ”nu” eventuellt skall få anställning vid Tensta kulturcafé aktuella, och endast en person hade OSA-anställning inom Skapa goda cirklar vid den tidpunkten.

Jag beklagar däremot att den roll som Tollare folkhögskola spelat inte framkommit tydligt nog i utvärderingen och att olika utbildningsplatser inte specificerats när målpuppfyllelsen för utbildning presenterats. Det är emellertid svårare att precisera vad kontakterna med folkhögskolor består av, och hur de skall värderas. Lindberg nämner att Folk rörelsenätverket bland annat varit i kontakt med Lidingö folkhögskola. I mitt samtal med folkhögskolans rektor uppgav han att han inte bedömde folkhögskolan som en lämplig praktikarbetsplats för deltagare från Skapa goda cirklar.

Avslutningsvis vidhåller jag att en teoretisk analys visar att arbetsmarknadsprojekt som Skapa goda cirklar per definition inte med självklarhet kan placeras inom den sociala ekonomin. Analysen säger däremot inget om den eventuellt demokratiska ordning som finns inom ramen för de verksamheter som erbjuds långtidsarbetslösa invandrare. En viktig utgångspunkt för det teoretiska resonemanget är dessutom att medlemmar i detta fall är

¹⁵³ Kommentar till utvärderingsrapport 1, E. Lindberg 2004-03-31.

¹⁵⁴ Det innebär bland annat att uppgifter om antal praktikplatser inom respektive utanför FRN är hämtade från Skapa goda cirklar.

att förstå som deltagare i Skapa goda cirklar, och inte medlemmar i allmänhet inom Spånga Blåband.

Klyftan mellan praktiker och forskare – eller...

Den inledande frågan i Lindbergs artikel är vad som sker när forskarnas och praktikernas tolkning av en verksamhet glider isär, och han uppmanar forskarna att undersöka varför deras tolkning av verkligheten ”så ofta” är olika från den tolkning som praktikerna gör av den egna verksamheten. Enligt Lindberg skulle den befintliga klyftan bland annat kunna överbryggas om en dialog mellan forskare och praktiker kom till stånd och om forskaren genom att delta i pågående verksamhet fick inblick i den där rådande ”andan”. På så vis skulle forskaren, om jag tolkar Lindberg rätt, få samma blick *för* och *på* verksamheten som den som leder och arbetar inom, i detta fall, projektet Skapa goda cirklar.¹⁵⁵

En erfarenhet jag har gjort, mot bakgrund av en lång rad genomförda utvärderingar, är att uppdragsgivarens inställning till och sätt att ta emot resultaten från en utvärdering påverkas av de villkor under vilka utvärderingen genomförs. Några av de faktorer som förefaller spela roll är

- om utvärderingen avser ett projekt eller en permanent verksamhet
- om verksamhets- eller projektledningen själva initierat utvärderingen eller om de ålagts av finansörer/huvudmän att ”låta sig” utvärderas
- om den verksamhet som bedrivs präglas av en hög grad av idealitet (beroende på faktorer som t.ex. trosmässig eller annan ideologisk förankring) eller lägre grad av idealitet (t.ex. ett professionellt förhållningssätt hos socialtjänstens handläggare)
- om det uppfattade syftet med utvärderingen är att generera ett underlag mot bakgrund av vilket t.ex. projektledningen kan söka förnyade anslag – eller om syftet snarare är att få ett underlag för kvalitetsutveckling inom en permanent verksamhet.

Kombinationen av dessa olika faktorer ställer utvärderaren inför olika förväntningar från verksamhets- eller projektledningens sida men förefaller dessutom påverka reaktionen på de resultat som presenteras.

Mot bakgrund av en omfattande erfarenhet vill jag dessutom hävda att utvärderingar som genomförts på ett likartat sätt som utvärderingen av Skapa goda cirklar, tecknat en bild av den aktuella verksamheten som verksamhetens företrädare generellt sett accepterat. Å ena sidan har bilden uppfattats som avslöjande och i viss mån besvärande samtidigt som den å andra sidan har uppfattats som relevant och väl i överensstämmelse med hur företrädarna själva sett på sin verksamhet. Utvärderingarna har på så sätt kommit att fylla en viktig funktion som underlag för ett fortsatt utvecklingsarbete. Den bild av verksamheten inom Skapa goda cirklar och de teman som tas upp och behandlas i utvärderingens tre rapporter kommer, i likhet med de utvärderingar som nämns ovan, från intervjuer med

¹⁵⁵ Det är värt att påpeka att utvärderingen av Skapa goda cirklar skedde vid tre tillfällen om två månader vardera. Det sammantagna uppdraget om sex månader resulterade i tre separata rapporter.

- informanter som är anställda inom projektet
- projektdeltagare
- projektets samarbetspartners.

Därför är en intressant fråga om den klyfta som Lindberg uppfattar att utvärderingen synliggör verkligen är mellan praktiker å ena sidan och forskare å den andra. Kanske kan en klyfta värd att uppmärksamma finnas mellan dem som utgör projektets ledning och är bärare av verksamhetens vision och dem som är anställda medarbetare i projektet. Att det skulle råda full konsensus mellan representanter för dessa båda grupper inom ramen för ett projekt förefaller osannolikt. Snarare kan resultat från en utvärdering synliggöra olikheter i förväntningar på och uppfattningar om ett pågående projekt och, som i fallet med Skapa goda cirklar, de olika dilemman ett projekt kan inrymma. Ett sådant underlag kan i sin tur utgöra grund för en intern diskussion om var de acceptabla gränserna för oliktankande bör eller får gå. En annan klyfta värd att uppmärksamma är naturligtvis den mellan projektets ledning och medarbetare och de personer som är (ofrivilliga) deltagare i verksamheten. Att deltagare i arbetsmarknadsprojekt som Skapa goda cirklar, inte alltid delar projektledningens och personalens entusiasm för verksamheten har påvisats även i andra utvärderingar, och inte minst av demokratiska skäl torde det vara angeläget att fästa vikt vid detta faktum för att ge en nyanserad bild av en komplicerad uppgift. Utvärderingen visar dessutom att ytterligare en klyfta kan finnas mellan dem som företräder projektet och projektets samarbetspartners. När det gäller Skapa goda cirklar fanns exempelvis ett visst glapp mellan uppfattningarna om vilka långtidsarbetslösa som utgjorde projektets målgrupp.

Genom att rikta fokus mot en antagen klyfta mellan å ena sidan praktiker och å den andra forskare, menar jag att Lindberg osynliggör de mångtydiga och ibland motstridiga uppfattningar om Skapa goda cirklar som utvärderingen lyfte fram.

Skapa goda cirklar utgjorde vid tiden för utvärderingen ett projekt, och naturligtvis var det angeläget från projektledningens sida att bibehålla det samarbete som utvecklats med olika stadsdelsförvaltningar och att permanenta arbetsmarknadsverksamheten, och dessutom att få förnyade anslag från ESF-rådet för att utveckla komplementära projekt som exempelvis Skola för arbete. Genom de medel ESF-rådet beviljat projektet var dessutom projektledningen ålagd att låta projektet granskas av extern utvärderare. Att en utvärdering som bland annat lyfter fram de komplikationer ett arbetsmarknadsprojekt av Skapa goda cirklars karaktär inrymmer, inte uppfattas tjäna det syfte Skapa goda cirklars projektledning önskat är en sak. Att bedöma utvärderingen som oanvändbar till följd av att den uppfattas utgå ”från otillräckliga eller felaktiga antaganden” är en helt annan.

PUBLIKATIONER FRÅN FORSKNINGSAVDELNINGEN

Skriftserie

1. Bergmark Åke (1994). *Från bidrag till ersättning? – om kommunernas stöd till de frivilliga organisationerna inom den sociala sektorn.*
2. Jeppsson Grassman Eva (1994). *Third Age Volunteering in Sweden.*
3. Nordfeldt Marie (1994). *Frivilliga organisationers insatser för hemlösa.*
4. Lundström Tommy och Wijkström Filip (1995). *Från röst till service? – den svenska ideella sektorn i förändring.*
5. Johansson Göran (1997). *Möta hiv, möta sig själv – en studie av arbetet vid Stiftelsen Noaks Ark-Röda korset.*
6. Stål Rolf (1997). *De mest utsatta – om människors kapacitet och behov av socialt stöd.*
7. Johansson Göran (1997). *För mycke jag, för lite Jesus – LP-stiftelsens vård av missbrukare sedd ur ett socialantropologiskt perspektiv.*
8. Jeppsson Grassman Eva (1997). *För andra och för mig – det frivilliga arbetets innebörder.*
9. Karlsson Magnus (1997). *Självhjälpsgrupper i Sverige – en introduktion.*
10. Lundström Tommy (1997). *Barnavårdsorganisationer vid två sekelskiften – frivilligt barnavårdsarbete förr och nu.*
11. Johansson Göran (1998). *Det lilla extra – om frivilligcentralen i Tyresö.*
12. Johansson Göran (1998). *Saligare att ge – om givandets problem – ett missionsexempel.*
13. Forssell Emilia (1999). *Äldres död – anhöriga och personal berättar.*
14. Karlsson Magnus (2000). *Delade erfarenheter – om självhjälpsgrupper i Sverige.*
15. Johansson Göran (2001). *Varför hade Moses en syster? Antropologiska aspekter på berättelser och föreskrifter ur moseböckerna.*
16. Johansson Göran (2001). *Välsignelse eller förbannelse? Om koka och kokabruk.*
17. Jeppsson Grassman Eva (2001). *Medmänniska och anhörig. En studie av informella hjälpinsatser.*
18. Meeuwisse Anna (2001). *Ett högriskprojekt. Om missbrukarrehabilitering på Basta Arbetskooperativ.*
19. Hansson Jan-Håkan och Wijkström Filip (2001). *Civilt sambälle, social ekonomi eller nonprofit? Fallet Basta Arbetskooperativ. Slutrapport från ett forskningsprojekt.*
20. Engel Charlotte (2002). *För en ny tid? Förskjutning eller förnyelse - en inventering av diakonins dilemma.*
21. Johansson Göran (2003). *Att räcka varandra handen. Mångsidig, entydig, kontinuerlig - narkotikaprevention i norra Örebro län.*

22. Lundström Tommy (2004). *Teorier om frivilligt socialt arbete. En diskussion om forskningens läge och organisationernas framtid.*
23. Blennberger Erik, Habermann Ulla och Jeppsson Grassmann Eva (2004). *Genus och civilt samhälle.*
24. Karlsson Magnus, Borkman Thomasina, Munn-Giddings Carol och Smith Lesley (2005). *Self-help Organizations for Mental Health - a Cross-National Study.*
25. Johansson Göran (2005). *Särlaregnetid. Fragment och bilder från Betania - pingstförsamling i och ur tiden.*
26. Engel Charlotte (2006). *Svenska kyrkans sociala arbete - för vem och varför? En religionssociologisk studie av ett diakonalt dilemma.*

Arbetsrapportserie

1. Granath Kristina (1997). *"Det var så mycket jag inte förstod..." – en intervjuundersökning med vuxna barn till psykiskt sjuka föräldrar.*
2. Boklund Ann (1997). *Paraphy för social frivillighet? – granskning av Forum för frivilligt socialt arbete de tre första verksamhetsåren.*
3. Hansson Jan-Håkan och Wijkström Filip (1997). *Basta – beskrivning och analys av ett arbetskooperativ.*
4. Olby Britta (1997). *"Gör sjukhuskyrkan någon nytta?" – en studie av attityder till sjukhuskyrkan.*
5. Forssell Emilia (1998). *Vilka är förlorarna? – om utsatta grupper i välfärden på 1990-talet.*
6. Forssell Emilia (1998). *Anhörigas organisering – en studie av två anhörigföreningar.*
7. Trygged Sven (1998). *Making Work Work.*
8. Jess Kari (1998). *Kvalitet för brukare – frivilligt socialt arbete ur ett brukarperspektiv.*
9. Amnå Erik, Lundström Tommy och Svedberg Lars (2000). *Three Essays on Volunteerism and Voluntary Organisations.*
10. Olsson Lars-Erik (1998). *Givande och tagande – interaktion mellan frivilliga organisationer och kommuner.*
11. Meeuwisse Anna (1999). *Debatten om välfärdsstaten och det civila samhället.*
12. Olsson Lars-Erik (2000). *På olika villkor – samverkan mellan kommun och frivillig organisation.*
13. Karlsson Magnus (2000). *Bara en alkoholist kan förstå en alkoholist – deltagare i självhjälpsgrupper berättar.*
14. Holmberg Carin (2000). *Aspekter av kvinnosynen i missbruksbehandling – empiriska exempel och teoretiska funderingar.*
15. Hansson Jan-Håkan, Jegermalm Magnus och Whitaker Anna (2000). *Att ge och ta emot hjälp. Anhöringsinsatser för äldre och anhörigstöd – en kunskapsöversikt.*
16. Trygged Sven (2000). *Från fristuga till friskola – ett föräldrakooperativ i förändring.*
17. Jegermalm Magnus och Whitaker Anna (2000). *Upptäckten av anhöriga? – kommuners och frivilliga organisationers stöd till äldres anhöriga i Stockholms län.*
18. Forssell Emilia (2000). *Anhörig till äldre invandrare – en fallstudie av anhöriga till äldre utomeuropeiska invandrare utan offentlig äldreomsorg.*
19. Orsholm Ingrid (2001). *Anhörigskapets variationer – Åtta berättelser från hjälpgivare i olika miljöer.*
20. Jess Kari (2001). *Effektivitet, brukarmedverkan och kommunala bidrag – en utvärdering av mål, resurser, insatser och brukarkommunikation inom sociala frivilligorganisationer i Stockholm.*
21. Bender Christine och Holmberg Carin (2001). *När alla sköter sitt... – Hur ser stöd och hjälp ut till misshandlade kvinnor i kommuner utan kvinnojour?.*
22. Olby Britta (2001). *Väntjänst och välfärd – ett brukarperspektiv.*
23. Orsholm Ingrid (2002). *Anhörigengagemang – Två studier på Gotland.*
24. Bodin Magnus (2002). *Församlingar ger ekonomiskt bistånd – ett uttryck för diakoni i Stockholms stad.*

25. Jegermalm Magnus (2002). *Anbörigstöd – en uppföljningsstudie av kommuners och frivilligorganisationers stöd till äldres anhöriga.*
26. Orsholm Ingrid (2002). *Mellan hem och institution – Flexibel avlösning för anhöriga till demenssjuka.*
27. Whitaker Anna (2002). *Att dela den gamlas sista tid – En studie av anhöriga på sjukhem.*
28. Forssell Emilia (2002). *Anhöriga till äldre invandrare med offentlig äldreomsorg. En fallstudie.*
29. Nordqvist Ola (2004). *Ersta Vändpunktens vuxenprogram – En studie av deltagarnas värderingar och upplevelser.*
30. Engel Charlotte (2003). *Fri eller förankrad? En empirisk studie av volontärverksamhet och ideella insatser inom Stiftelsen Stora Sköndal.*
31. Engel Charlotte (2003). *Volontärer – för vem och för vad? Kritisk granskning av en verksamhet inom Stiftelsen Stora Sköndal.*
32. Christiansson Elisabeth (2003). *"Först och framför allt själen". Diakonins tankevärld omkring år 1850.*
33. Börjeson Martin (2004). *"Vi vet inte vilka metoder vi ska använda" - Om relationen mellan kunskap och praktik i Stockholms kommuns sociala arbete med hemlöshetsfrågor 1965-2000.*
34. Allwall Jonas (red.) (2004). *Vägar till kvalitetsutveckling inom socionomutbildningen. Rapport från ett pedagogiskt utvecklingsprojekt.*
35. Börjeson Martin (2005). *Med kunskap som grund? Om relationen mellan kunskap och praktik i fyra kommuners sociala arbete med hemlöshetsfrågor.* Elektroniskt utgiven på vår hemsida <http://www.esh.se>
36. Jegermalm Magnus och Sundh Kenneth (2005). *Social mobilisering i frivillig regi. En studie av Svenska Röda Korsets arbete med lokala utsatthets- och kapacitetsstudier.*
37. Björktofta Siv-Britt (2005). *Unga kvinnor, frihet och heder - om socialt arbete och hedersrelaterat våld.*
38. Grosse Julia (2005). *Nonprofitorganisationer inom vård och omsorg. En explorativ genomgång av kunskapsläget i Sverige, Kanada och Storbritannien.* Elektroniskt utgiven på vår hemsida <http://www.esh.se>
39. Olsson Lars-Erik, Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (under utgivning). *Medborgarnas insatser och engagemang i civilsambället - några grundläggande uppgifter från en ny befolkningsstudie.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
40. Vamstad Johan (2006). *A literary overview of the Swedish civil society research.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
41. Hammare Ulf (2006). *Pappor som brukade. Om en gruppverksamhet vid Ersta Vändpunkten.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
42. Kassman Anders (2006). *Inte bara uteliggare - Sökande och avslutade klienter vid Enbten för hemlösa i Stockholm.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
43. Grosse Julia (2006). *Volontärprogram riktade till ungdomar. En introduktion till ett nygammalt fenomen.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
44. Börjeson Bengt och Dovbnya Svatoslav V (under utgivning). *Barnem 4 i Pavlovsk - ett projekt för att utveckla en alternativ barnomsorg till institutionsvården för utvecklingsstörda.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
45. Nordfeldt Marie (2007). *Hemlösa barnfamiljer i Hässelby-Vällingby - utvärdering av projektet Steget före.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
46. Habermann Ulla (under utgivning). *Kvinnor på toppen – om kvinnor, idrott och ledarskap.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
47. Grosse Julia (2007). *Rädda barnen – en organisation i förändring. En studie om barnrättsaktiviteter på det lokala planet.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
48. Björktofta Siv-Britt (2007). *Personalens möte med utsatta flickor – arbete mot hedersrelaterat våld.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>
49. Grosse Julia (under utgivning). *Forskning om socialt tillit i Norden. Kunskapsöversikt och analys.* Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>

- Engel Charlotte (2007). *Vidgade cirklar. En kritisk granskning av arbetsmarknadsprojektet Skapa goda cirklar*. Elektronisk utgivning på vår hemsida <http://www.esh.se>

Särtrycksserie

- Lundström Tommy (1995). *Frivilligt socialt arbete under omprövning*. I Socialvetenskaplig Tidskrift, årgång 2, nr 1.
- Lundström Tommy (1995). *Staten och det frivilliga sociala arbetet i Sverige*. I Kurt Klaudi Klausen & Per Selle (red.) Frivillig organisering i Norden. Oslo: Tano.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (1995). *Frivilligt socialt arbete i Sverige – både mer och mindre*. I Erik Amnå (red.) Medmänsklighet att hyra? Åtta forskare om ideell verksamhet. Örebro: Libris.
- Svedberg Lars (1996). *Frivillighet som ideologiskt slagträ och faktisk verksamhet*. I Ojämlighet från vaggan till gravan – på väg in i 2/3-samhället. FKF Fakta.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (1996). *Voluntary Action in a Scandinavian Welfare Context: the Case of Sweden*. I Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, årgång 25, nr 4.
- Lundström Tommy och Svedberg Lars (1998). *Svensk frivillighet i internationell behysning – en inledning*. I Socialvetenskaplig Tidskrift, årgång 5, nr 2-3.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (1999). *Medborgarskapets gestaltningar – insatser i och utanför föreningslivet*. I Erik Amnå (red.) SOU 1999:84. Civilsamhället. Demokratiutredningens forskarvolym nr. 8.
- Svedberg Lars (2001). *Spelar ideella och informella insatser någon roll för svensk välfärd?* I Marta Szebehely (red.) SOU 2001:52. Valfärdstjänster i omvandling. Forskarantologi från Kommittén Valfärdsbokslut.
- Lundström Tommy och Svedberg Lars (2003). *The Voluntary Sector in a Social Democratic Welfare State - The Case of Sweden*. I Journal of Social Policy, årgång 32, nr 2.
- Svedberg Lars och Vamstad Johan (2006). *The civil society and the provision of welfare – ideological visions and social realities*. I Aila-Leena Matthies (red.) Nordic civic society organizations and future of welfare services – A model Europe? Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Metodbokserie

- Norlin Lena och Olsson Lars-Erik (2000). *Partner sökes – Samverkan mellan kommuner och frivilliga organisationer*.
- Sjöberg Malena (red.) (2001). *Men hur mår Du själv? – Om stöd till dem som vårdar anhöriga*.
- Engel Charlotte (2003). *Se det som är. Diakonal inventering i brytningstid*.
- Karlsson Magnus (2007). *Vänskap och arbete? En dokumentation och utvärdering av Fountain House i Stockholm*.

Övriga publikationer i urval

SOU 1993:82. *Frivilligt socialt arbete i Sverige. Kartläggning och kunskapsöversikt*. Svedberg Lars, Blennberger Erik, Isaksson Kerstin, Jeppsson Grassman Eva, Qvarsell Roger.

Svedberg Lars (1995). *Marginalitet. Ett socialt dilemma*. Lund: Studentlitteratur.

Blennberger Erik och Svedberg Lars (1996). *Frivilligt socialt arbete i Sverige - en översikt*. I *Frivilligt välfärdsarbete och offentlig ansvar*. Göteborg: NOPUS.

- Gunnarsson Evy (1996). *Forum 50+ - en organisation i tiden*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Svedberg Lars (1996). Introduktion till svensk frivillighet - ideologi och verksamhet. I *Tro och tanke*. Svenska Kyrkans forskningsråd 1996:7.
- Lundström Tommy och Wijkström Filip (1997). Defining the Nonprofit Sector: Sweden. I Salomon M Lester och Anheier K Helmut (ed). *Defining the Nonprofit Sector. A Cross-national analysis*. Manchester: Manchester University Press.
- Lundström Tommy och Wijkström Filip (1997). *The Nonprofit Sector in Sweden*. Manchester: Manchester University Press.
- Holmberg Carin och Bender Christine (1998). *Våld mot kvinnor – män i kris*. SoS-rapport 1998:6. Stockholm: Fritzes förlag.
- Johansson Göran (1998). *Måttligt eller meningsfullt*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Svedberg Lars (1998). Marginella positioner – kritisk granskning av begrepp, teori och empiri. Stockholm: Epidemiologiskt centrum.
- Blennerger Erik (1999). Etiska problem i missbrukarvården. I *Alkohol och narkotika – politik, vård och dilemman*. Stockholm: Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR).
- Blennerger Erik, Hansson Mats J., Stål Rolf (1999). *Diakoni – teologi, ideologi, praxis*. Tro & Tanke 1999:2. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.
- Whitaker Anna (1999). I livets slutskede: Frivilligsamverkan i vården. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Johansson Göran (2000). *Tvång och tillit. LVM-vård som kulturell ingenjörskonst – exemplet Hornö*. Stockholm: Statens institutionsstyrelses forskningsråd.
- Svedberg Lars och Jeppsson Grassman Eva (2001). Frivilliga insatser i svensk välfärd – med utblickar mot de nordiska grannländerna. I Bjarne Ibsen och Lars Skov Henriksen (red.): *Antologi om frivilligt arbejde*. Odense: Odense universitetsforlag.
- Hammare Ulf och Lundström Tommy (2001). Socialt inriktade barn- och ungdomsorganisationer. En kunskapsöversikt. Socialstyrelsen.
- Jegermalm Magnus (2002). Direct and Indirect Support for Carers. Patterns of Support for Informal Caregivers to Elderly People in Sweden. I *Journal of Gerontological Social Work*, volym 38, nr 4, sid. 67-84.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (2002). Frivilligt socialt arbete i Sverige. Betydelsefullt men löser inte välfärdens dilemma. I *Sociologin* nr 4, sid.1-5.
- Johansson Göran (2002). Bete sig normalt – positioner, perspektiv och problem i den vuxna familjehemsvården. Statens institutionsstyrelses forskningsråd.
- Karlsson Magnus, Jeppsson Grassman Eva och Hansson Jan-Håkan (2002). Self-help Groups in the Welfare State: Treatment Program or Voluntary Action? I *Nonprofit Management and Leadership*, volym 13, nr 2, sid. 155-167.
- Nordfeldt Marie och Söderholm Johan (2002). Frivilligorganisationer som uppdragstagare. Vad betyder det för brukarna? Socialstyrelsen.
- Blennerger Erik (2003). Etik för politik – med äldrepolitik som exempel. I *SOU 2003:91, bil A. Äldrepolitik för framtiden*.
- Cederlöf Siv-Britt (2003). *Att arbeta med patriarkala familjer*. Kommunförbundet Stockholms län.
- Hammare Ulf och Stenbacka Susan (2003). Socialt inriktade organisationer som arbetar mot missbruk - vilka är de, vad gör de och vad vet forskarna? Stockholm: Socialstyrelsen.
- Holmberg Carin och Bender Christine (2003). ”Det är något speciellt i den här frågan” – Om det lokalpolitiska samtalet om mäns våld mot kvinnor. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Jeppsson Grassmann Eva (red.) (2003). *Anbörigskapets uttrycksformer*. Lund: Studentlitteratur.
- Svedberg Lars (2003). Att vara sårbar och få en marginell ställning. I Eva Jeppsson Grassman m fl *Att drabbas och att forma sitt liv*. Lund: Studentlitteratur.

- Svedberg Lars och Jeppsson Grassman Eva (2003). Frivilligt socialt arbete i Sverige. Vad vet vi efter 10 års forskning. I *Jubileumsskrift 2003, Forum för frivilligt socialt arbete*.
- Börjeson Bengt (2004). Att skapa starka forskningsmiljöer - diskussion och förslag beträffande organisering och inriktning av forskningen vid Hum/Sam fakulteten vid Växjö universitet. Växjö: Växjö universitet.
- Börjeson Bengt (2004). Från Skås försök. En diskussion om relationen kunskap och social praktik. I: *Perspektiv på kunskapsutveckling inom socialtjänsten*. Socialstyrelsen.
- Börjeson Bengt (2004). A Breakthrough for a New Way of Thinking and Acting - the Development of Child Welfare and Childcare in the Republic of Belarus. I Sven Trygged (red): *Orphaned Children in Belarus*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms Universitet.
- Börjeson Bengt (2004). Freud och Sartre. Steg på väg mot tystnaden. I: Staffan Selander(red): *Text och tolkning*. Göteborg: Daidalos förlag.
- Börjeson Bengt (2004). Skolan i samhället – om strukturer av social exkludering I: *För oss tillsammans - Om utbildning och utvecklingsstörning* (SOU 2004:98).
- Hammare Ulf (2004). Kompetens i de sociala professionerna - en pilotstudie. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Holmberg Carin och Enander Viveka (2004). Varför går hon?- Om våldsutsatta kvinnors uppbrottsprocesser. Ystad: Kabusa Böcker.
- Jegermalm Magnus (2004). Informal care and support for carers in Sweden: patterns of service receipt among informal caregivers and care recipients. I *European Journal of Social Work*. Volym 7, nr 1, sid. 7-24.
- Karlsson Magnus (2004). Rehabiliterings- och självhjälpsinsatser för och av personer med psykisk sjukdom – En kvalitativ studie av Fountain House i Stockholm. I *Socialmedicinska tidskrift*, nr 4, sid. 370-379.
- Karlsson Magnus (2004). Klubbhus - övergångsanställning vid ett klubbhus, möjlig rehabiliterande insats för personer med psykisk sjukdom? I *Svensk rehabilitering*, nr 4, sid. 370-379.
- Blennberger Erik (2005). Offentlig och ideell sektor - partners för ett gott samhälle. I *Gatljus*, nr 3, sid. 8-10. *Kvartalstidskrift från Göteborgs Kyrkliga Stadsmission*.
- Blennberger Erik (2005). *Etik i socialpolitik och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Blennberger Erik (2005). Etik för socialt arbete. I *Socionomen* 2005, nr 7, sid 7-11.
- Blennberger Erik (2005). Etik i socialt arbete – några kommentarer om läget i Sverige. I *NOPUS-nytt 2005:3. Etik och socialt arbete i Norden* (www.nopus.org).
- Blennberger Erik (2005). Världighet, frihet, rättvisa, jämlikhet, rättigheter och goda konsekvenser. Kommentarer om etiska värden och normer av relevans för Assistanskommitténs uppdrag. *Bilaga 10 i SOU 2005:100. På den assistansberättigades uppdrag. Delbetänkande av Assistanskommittén*.
- Börjeson Martin (2005). ”Försök att systematiskt koppla socialtjänst, högre utbildning och forskning i Sverige” i *Empiri, evidens, Nordiska röster om kunskapsutveckling i socialt arbete*. Malmö: NOPUS.
- Franzén Eva M. och Kassman Anders (2005). Longer-term Labour-market Consequences of Economic Inactivity during Young Adulthood: A Swedish National Cohort study i *Journal of Youth Studies*. Volym 8, nr 4, sid. 403-424.
- Habermann Ulla, Ottesen Laila & Skristad Berit (2005): It will solve itself(?) - on the attitudes of Scandinavian sports managers towards equal opportunities. I Annette R. Hofmann & Else Trangbæk (ed.): *International Perspectives on Sporting Women in Past and Present*. Institut for Idræt, Köpenhamns Universitet.
- Johansson Göran (2005). Påverkan eller total förändring? Kritik av en förhållning med avstamp i ett program mot missbruk och kriminalitet. Statens institutionsstyrelsens forskningsråd.
- Johansson Göran (2005). Ett anständigt sätt. Beskrivning av verksamheten vid dubbeldiagnosteamet Pilen i Västervik. Fokus Kalmar län.
- Lundåsen Susanne (2005). *Frivilliga insatser och hälsa*. Statens Folkhälsoinstitut.
- Olsson Lars-Erik, Nordfeldt Marie, Larsson Ola och Kendall Jeremy (2005). *The third sector and the policy process in Sweden: a centralised horizontal third sector community under strain*. London School of Economic and Political Sciences, TSEP working papers nr 3. Elektronisk utgivning på <http://www.lse.ac.uk/Collections/TSEP>

- Olsson Lars-Erik m fl (2005). The challenges of translation: the convention and debates on the future of Europe from the perspective of European third sectors. London School of Economic and Political Sciences, TSEP working paper nr 12. Elektronisk utgivning på <http://www.lse.ac.uk/Collections/TSEP>
- Svedberg Lars (2005). Några karaktäristika och utvecklingsdrag för frivilligt socialt arbete. I *Socialstyrelsen och den sociala ideella sektorn*. Socialstyrelsen.
- Svedberg Lars (2005). Det civila samhället och välfärden. I Erik Amnå (red.) *Civilsamhället - några forskningsfrågor*. Hedemora: Riksbankens Jubileumsfond och Gidlunds förlag.
- Blennerger Erik (2006). Etik för socialt arbete. I Anna Meeuwisse, Sune Sunesson och Hans Swärd (red.) *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Börjeson Bengt (2006). Socialarbetaren och kunskapsneurosen. IBjörn Blom, Stefan Morén och Lennart Nugren (red.) *Kunskap i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Börjeson Bengt (red.) (2006). *Vågor på HaVet. Tio texter om arbete och funktionshinder*. Jönköping: ARK-tryckaren AB.
- Börjeson Bengt, Börjeson Martin och Svedberg Lars (2006). Att utveckla kunskapen i socialt arbete genom att återigen sätta praktiken i centrum. I Anna Meeuwisse, Sune Sunesson och Hans Swärd (red.) *Socialt arbete – en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Christiansson Elisabeth (2006). Kyrklig och social reform. Motiveringar till diakoni 1845-1965. Stockholm: Artos & Norma.
- Habermann Ulla, Ottesen Laila, Pfister Gertrud & Skristad Berit (2006): *Det löser sig selv (?) - om idrat og kvindeligt lederskab*. Idræts historisk Årbog 2005. Institut for Idræt, Københavns Universitet.
- Jegermalm, Magnus (2006). Informal care in Sweden: a typology of care and caregivers. *International Journal of Social Welfare*. Volym 15, nr 4, sid. 332-343.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (2006). Civic Participation in the Welfare State: Patterns in Contemporary Sweden. I Trägårdh Lars (red.) *State and Civil Society in Northern Europe: The Swedish Model Reconsidered*. New York: Berghahn Books.
- Karlsson Magnus (2006). *Självhjälpsgrupper – teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordfeldt Marie och Olsson Lars-Erik (2006) Trösklar och gränshinder på bostadsmarknaden. I Paulina de los Reyes (red.) *Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet*, SOU 2006:37.
- Olsson Lars-Erik och Svedberg Lars (2006). Det ideella engagemanget i Sverige. I *Samhället är större än staten*. Stockholm: Forum för Frivilligt Socialt Arbete.
- Svedberg Lars (2006). Mer omfattande insatser än någonsin. I *Svensk kyrkotidning*, nr 5-6.
- Svedberg Lars och Vamstad Johan (2006). The civil society and the provision of welfare – ideological visions and social realities. I Aila-Leena Matthies (ed.) *Nordic civic society organisations and future of welfare services - A model for Europe?* Nordic Research Council. Tema Nord 2006. Köpenhamn.
- Svedberg Lars & Lars Trägårdh (red.) (2006). *Det civila samhället som forskningsfält. Nya avhandlingar i ett nytt sekel*. Riksbankens Jubileumsfond i samarbete med Gidlunds förlag.
- Trägårdh Lars (2006). ”Staten och samhället: Från SSUs folkrörelser till Timbros civilsamhälle” i Håkan A. Bengtsson (red) *I rörelse. Folkrörelse och demokratin*. Stockholm: Atlas.
- Jeppsson Grassman Eva och Svedberg Lars (2007). Civic Participation in the Welfare State: Patterns in Contemporary Sweden. I Trägårdh Lars (red.) *State and Civil Society in Northern Europe: The Swedish Model Reconsidered*. New York: Berghahn Books.
- Kassman Anders (2007). Mottagningen av sökande till Enheten för hemlösa i Stockholm. I Cecilia Löfstrand och Marie Nordfeldt (red.) *Bostadslös! Lokalpolitik och praktik*. Malmö: Gleerups förlag.
- Kassman Anders och Eva Franzén (2007). Unga vuxna utanför både skola och arbetsliv - nya etableringsmönster eller början till social utslagning? I *Agoras årsbok*.
- Kassman Anders och Eva Franzén (2007). Unga vuxna utan känd sysselsättning - Är det ett problem? I Jonas Olofsson (red.) *Utbildningsvägen - vart leder den? Om ungdomar, yrkesutbildning och försörjning*. SNS-förlag.

- Löfstrand Cecilia och Nordfeldt Marie (red.) (2007). *Bostadslös! Lokalpolitik och praktik*. Malmö: Gleerups förlag.
- Trägårdh Lars (red.) (2007). *State and Civil Society in Northern Europe: The Swedish Model Reconsidered*. New York: Berghahn Books.
- Trägårdh Lars (2007). The 'Civil Society' Debate in Sweden: The Welfare State Challenged. I Lars Trägårdh (red), *State and Civil Society in Northern Europe: The Swedish Model Reconsidered*, London and New York: Berghahn Books, 2007.
- Börjeson Martin och Hansson Jan-Håkan (under utgivning). "Om behoven av att bygga andras kunskap" i *Nordisk Sosialt Arbeid*.
- Knutagård Marcus och Nordfeldt Marie (under utgivning). *Natthärbärgen som vandrande lösning*
- Nordfeldt Marie, Knutagård Marcus och Olsson Lars-Erik (under utgivning). *Homelessness in the Swedish universalistic welfare system - the case of four municipalities*.
- Olsson Lars-Erik (under utgivning). *Frivilligt arbete inom idrott. Möjlighet och ofrånkomlighet*.
- Olsson Lars-Erik (under utgivning). *Ett delvis ensamt liv. En studie av människor som inte deltar i föreningslivet*.
- Olsson, Lars-Erik, Nordfeldt, Marie och Larsson, Ola (under utgivning). "The third sector and the policy process in Sweden – path dependence and opportunity structures". I J. Kendall (red.) *Handbook of third sector policy in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Trägårdh Lars (under utgivning). Från SSUs folkrörelser till civilsamhälle: Staten och samhället i det moderna Sverige.
- Vamstad Johan & Svedberg Lars (under utgivning). Some Aspects of Social Capital in Sweden – An EU-report.

ARBETSRAPPORTSERIEN

Den här rapporten redovisar resultaten från en utvärdering av ett arbetsmarknadsprojekt - Skapa goda cirklar; ett projekt som syftade till att bistå långtidsarbetslösa invandrare så att de skulle kunna lämna ett socialbidragsberoende och istället kunna försörja sig via arbete.

Projektets bärande idé har varit att underlätta inträdet på arbetsmarknaden genom att utveckla metoder för samarbete mellan frivilliga organisationer och offentlig förvaltning, mellan arbetsmarknadsåtgärder/sociala åtgärder och sjukvård samt mellan folkrörelser och arbetsmarknad. Att utveckla ett folkrörelsenätverk samt att utveckla samarbetet med sjukvården beskrevs inledningsvis som Skapa goda cirk-lars projektspecifika inslag.

Rapporten är en kritisk granskning av hur implementeringen av dessa projektspecifika inslag har genomförts och i vilken mån projektet har uppnått sina mål, men också av hur man kan förstå Skapa goda cirklar som ett projekt inom den sociala ekonomin. Rapporten belyser och diskuterar dessutom de särskilda svårigheter som utvärderingar av arbetsmarknadsprojekt, i detta fall Skapa goda cirklar, kan ställas inför.

Forskningsavdelningen publicerar forskningsresultat från olika större projekt och uppdrag. Vi har en skriftserie, en särtrycksserie, en arbetsrapportserie samt en metodbokserie. Arbetsrapportserien avser främst att ge möjlighet att publicera delrapporter och delresultat från större studier, aktuella kunskapsöversikter och uppsatser. Förteckning över publikationer från forskningsavdelningen finns på föregående sidor.

Ersta Sköndal högskola

Campus Sköndal, Box 441, 128 06 SKÖNDAL
Besöksadress Herbert Widmans väg 12, Sköndal
Telefon 08-555 05 130, Fax 08-555 05 165
E-post Lena.Blomquist@esh.se